

2/2018

Aikuiskasvatus

– RAJOJA RIKKOVA TIEDELEHTI

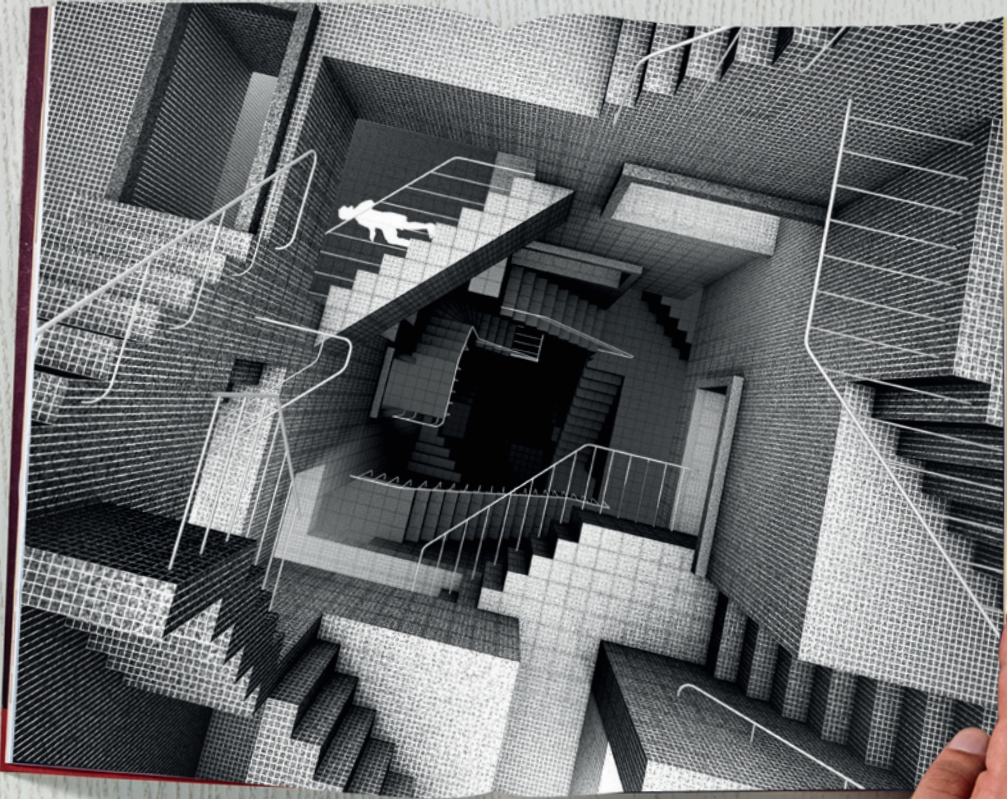
TEEMA:

SIVISTYS JA OSALLISUUS RAPAUTUVASSA
HYVINVOINTIVALTIOSSA

NÄKÖKULMA:

AIKUISTEN TAIDEKASVATUS
VAHVISTAA OSALLISUUTTA S. 130

MENE JA TIEDÄ

200 lehteä maailman avartamiseen.
Tutustu ja tilaa omasi.

JULKAISIJAT Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura PÄÄTOIMITTAJA Heikki Silvennoinen, VTT, professori, Turun yliopisto, 044 360 2320, heikki.silvennoinen@utu.fi TOIMITUS Terhi Kouvo, 0400 396 437, terhi.kouvo@kvs.fi TOIMITUSKUNTA Heikki Silvennoinen, Karin Filander, Anu Järvensivu, Heikki Kinnari, Terhi Kouvo, Tarita Riikonen, Arto O. Salonen, Jani Siirilä, Päivi Siivonen ja Piia Silvennoinen TILAUSHINNAT 40 € / vuosikerta (4 nroa). Irtonumero 10 € + postikulut. TILAUKSET www.kvskauppa.fi; 040 678 3933, Kansanvalistusseura, Cygnaeuksenkatu 4, 00100 Helsinki ILMOITUSHINNAT 100–480 euroa. Hintoihin lisätään alv. Lisätietoja: www.aikuiskasvatus.fi/mediatiedot GRAAFINEN SUUNNITTELU Johanna Hörkkö / Viisto Design PAINO Forssa Print Oy PAINOS 900 kpl ISSN 0358-6197 www.aikuiskasvatus.fi

SISÄLLYS

2/2018

AIKUISKASVATUS-
TIETEELLINEN
AIKAKAUSLEHTI
2/2018, VOL. 38

Aikuiskasvatus ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se julkaisee tieteellisiä artikkeleita, näkökulmia tutkimukseen, näkökulmia käytäntöön, näkökulmia politiikkaan sekä alan uutuuskirja-arvioita. Lehden tavoitteena on luoda edellytyksiä vuorovaikutukselle tutkimuksen ja käytännön välillä ja käytännön eri toimikenttien kesken.

Lehti edistää humanistisia sivistysihanteita ja ekologisesti kestävää kehitystä. Lehti edistää aikuiskasvatuksen uudistumista keskustelemalla aikuiskasvatuksen arvoperusteista, tavoitteista ja toimintaperiaatteista. Aikuiskasvatus saa tiedelehtitukea Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalta. Artikkeleissa on refereekäytäntö.

Painettu PEFC-
sertifioidulle paperille.

PÄÄKIRJOITUS

Heikki Silvenmoinen:? 82

ARTIKKELIT

✚ *Arto O. Salonen & Maria Joutsenvirta:* Vauraus ja sivistys yltäkyläisyyden ajan jälkeen 84

✚ *Mikko Rosenberg:* Keho, halu ja tunnustus kulutuksessa – Oudoksumalla kohti kestävämpää tulevaisuutta 102

✚ *Antti Maunu & Tomi Kiilakoski:* Ohjausta osallisuuteen? – Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa 112

NÄKÖKULMIA TUTKIMUKSEEN

Tuulikki Laes & Pauli Rautiainen: Osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin – Elinikäinen oikeus vai velvollisuus? 130

Janita Perttula: Käsityöaktivismi osallistaa ja aktivoi ajattelemaan 140

Heikki Hiilamo: Osallistumistulo kannustaisi nuoria opiskeluun 148

PUHEENVUOROJA

Katriina Tapanila: Koulutusko osallisuuden avain? 156

Tuomo Laihiala & Minna Mattila-Aalto: Ruoka-apu ja osallisuus 159

Samu Nyström: Vapaa sivistystyö kansallisen dialogin rakentajana 162

Eero Ojanen: Miten sivistyksestä puhutaan 164

Jouni Tilli: Yliopistot koulunpenkillä 166

Päivi Siivonen: Näin Britanniassa – Koulutus laajentaa mieltä, ei opettajien kukkaroita 168

KIRJA-ARVIOT

Sami Pihlström & Sari Kivistö (2018): Sivistyksen puolustus: Miksi akateemista elämää tarvitaan? (Arto O. Salonen) 174

Jussi Välimaa (2018): Opinteillä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle. (Kari Kantasalmi) 176

Markku Heikkilä & Antti Karisto (2017): Lahden keskuksesta Palmeniaksi. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus yhteiskunnallisen vaikuttamisen asialla. (Esko Paakkola) 178

Tutkija liikkeessä 180

Summaries 182

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura tiedottaa 185

PÄÄKIRJOITUS

KAMPAILU AIKUISTEN KASVATUKSESTA

AIKUISKASVATUKSEN JA -KOULUTUKSEN historiaa on monissa yhteyksissä tavattu idealisoida lähtökohtana aikuisen ihmisen tarve sivistää itseään. On puhuttu tiedonnälästä ja tiedonjanon sammuttamisesta. Tämän kertomuksen päähenkilö on nuoruusiällä jäänyt vähäisen koulutuksen varaan, mutta saanut sittemmin aikuisena jonkin ristiriitaisen kokemuksen tai omakohtaisesti koetun tiedonpuutteen vuoksi sivistysherätyksen. Hän onnistuu yksilöllisen sitkeyden ja päättäväisyyden ansiosta nousemaan yhteiskuntaluokkansa ankeista oloista kultivoituneempaan elämään omaksumalla keskiluokalle ominaisia ajattelu- ja elämäntapoja. Tiedonjanon tyydyttäminen tulee palkituksi sosiaalisella nousulla.

Ylevöittävä kertomus on tietenkin myytti. Aikuiset eivät menneenkään vuosikymmeninä joukkomittassa antautuneet sivistysopintoihin. Omaehtoisen opiskelun avulla sosiaalista nousua vauhdittaneet olivat poikkeustapauksia. Kertomus on myytti toisessakin merkityksessä. Kansalaisten omaehtoiset sivistyspyrinnöt ovat olleet marginaalissa suhteessa siihen ylhäältäpäin organisoituun kasvatustoimintaan, jossa aikuiset nähtiin pikemmin kohteina kuin subjekteina. Kansansivistystyö oli keino saattaa kansan omat pyrinnöt hallittaviin uomiin.

Sittemmin 1900-luvun mittaan sivistystyö sai antaa tilaa tärkeämmäksi koetulle ammatilliselle aikuiskoulutukselle. Kun sivistystyötä olivat järjestäneet kuntien

lisäksi lukuisat järjestöt, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta huolehti henkilöstökoulutusta lukuun ottamatta julkinen valta. Nyt 2000-luvulla talouskasvua tukeva ja työelämän tarpeita palveleva ammatillinen aikuiskoulutus on valtiovallan ykkösprioriteetti aikuiskoulutuspolitiikassa. Ylipäätään talouden argumentit ovat aiempaa vahvemmin kaiken koulutuspolitiikan ytimessä, kunnallisesta päivähoidosta yliopistoihin.

AIKUISKASVATUKSEN JA -KOULUTUKSEN perinteiset instituutiot ovat tätä nykyä vain yksi toimija sillä kentällä, jolla määritellään, millainen aikuisen kansalaisen tulisi olla. Ja kun aiemmin aikuisen malli oli enimmäkseen kotoperäinen perustuen vahvasti kansallisiin ihanteisiin ja kansallisvaltion tarpeisiin, nykyään Euroopan unionin ja OECD-talousjärjestön kaltaiset ylikansalliset organisaatiot laativat yhä yksityiskohtaisempia kuvauksia kaikkien teollisuusmaiden aikuisväestöltä vaadittavista tiedoista, taidoista ja asenteista.

Niin EU kuin OECD ovat laatineet kuvauksia kaikille kunnan kansalaisille kuuluvista avaintaidoista. Jäsenvaltiot ottavat vaatimukset avaintaidoista kilpailukyyn turvaamisen hengessä ohjeistukseksi kansallisesti toteutettavaan aikuiskoulutuspolitiikkaan. Näin sekä EU että OECD pyrkivät perimmältään lisäämään talouksien kilpailukykyä ja kiihdyttämään talouskasvua.

MITEN AIKUISKOULUTUS VOISI VASTATA TARPEESEEN PITÄÄ PLANEETTA ELINKELPOISENA?

Vahvojen ylikansallisten organisaatioiden ohella erittäin vahva vaikuttaja on media monissa muodoissaan. Se on täynnä aikuisille suunnattuja viestejä siitä, millaisia heidän tulisi olla ja miten elää. Teollisuus markkinointikoneistoinen toimii samoilla markkinoilla perinteisempien aikuiskasvattajien kanssa. Molemmat tahot pyrkivät muokkaamaan aikuisten ajattelua ja toimintaa.

Tieteeseen ja tutkimukseen perustuvien opetusten auktoriteettiasema ei enää ole itsestään selvä. Se on saanut haastajakseen epätieteellisiä tulkintoja monimutkaisista yhteiskunnallista ja ekologisista ilmiöistä. Eivätkä asialla ole vain taloudellisia etujaan ajavat toimijat. Mukaan on lähtenyt eri maissa poliittisen järjestelmän avaintehtävissä toimivia päätöksentekijöitä ja lainsäätäjiä. Heitä on myös Suomessa.

ISO OSA AIKUISKOULUTUSTUTKIMUKSISTA ja alan erilaisista selvityksistä kohdistuu työelämän ja aikuiskoulutuksen vastaavuuteen. Päällimmäinen huoli on, miten hyvin koulutus tai kurssi vastaa työelämän tarpeita. Ne otetaan paljolti annettuina: 'työelämän tarpeet' ovat sitä, mitä työnantajat määrittävät työelämän tarpeiksi.

Kun maailmaa katsotaan uusimman tieteellisen tutkimuksen valossa, tärkeimpänä ongelmana tuskin voidaan pitää liian vähäistä talouskasvua. Ongelma on pikemmin se, miten talouskasvu on saatu aikaan. Sitä on synnytetty luonnon ja koko maapallon kestäkyydestä piittaamatta. Tässä *Aikuiskasvatuksen* teemanumerossa koetetaan hahmottaa, miten aikuiskoulutus voi vastata tarpeeseen pitää planeetta elinkelpoisena ihmiselle ja muille lajeille.

OPETUKSIA EKOLOGISEMMASTA YHTEISKUNNASTA ja tuhlaamista välttävistä taloudesta ei oteta kaikkialla avosylin vastaan. Lihantuottajat eivät riemuitse siitä, että ihmiset siirtyvät eläinproteiinista kasviproteiiniin käyttöön, vaikka se onkin ekologisesti perusteltua. Asenteita ja kulutustottumuksia pyritään muokkaamaan markkinoimalla lihaa mielikuvilla eläinten hyvinvointia kunnioittavasta tuotannosta. Se vain ei muuta miksiäkään sitä tosiasiaa, että ekologisesti järkevämpää olisi käyttää karjan kasvattamiseen tuotettava kasviproteiini ihmisen ravinnoksi.

Kulutustottumukset ovat talouden tarpeiden ja ihmisten tarpeiden risteyskohta. Esimerkistä käy jakamistaloudesta tuttu malli asuntojen lyhytaikaisesta vuokraamisesta. Tunnetuimpia toimijoita on Airbnb, jota vastaan hotelliyritykset ovat voimakkaasti hyökänneet monenlaisin argumentein. Argumenteissa kiteytyy hyvin laajemminkin yksi talousjärjestelmän ja ihmisten tarpeiden ristiriita: hotelliyritysten perimmäinen tarkoitus ei ole majoituksen järjestäminen sinänsä vaan bisneksen tekeminen ihmisten majoitustarpeella.

Vakiintuneiden taloudellisten intressien puolustaminen on tärkein este nykyistä ekologisemmille elämänmuodoille. Kehittyneet taloudet ovat täynnä infrastruktuuria, esimerkiksi rakennuksia, autoja, työvälineitä, jota jakamalla ei-niin-välttämätöntä kuluttamista voitaisiin radikaalisti vähentää. Ongelma vain on siinä, että se loukkaisi taloudellisesti-toillisen kompleksin intressejä.

Heikki Silvennoinen

Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen

Väitämme, että vuonna 2050 jälkimateriaalisten arvojen mukaan ohjautuva suomalainen maksimoi oman elämänsä merkityksellisyyden ja toimii aktiivisesti luottamusta herättävän tulevaisuuden puolesta. Rationaalista ja kuvitteellista ajattelua yhdistävä myönteinen tulevaisuuskuva perustuu arvojen muutosten tunnistamiseen. Siinä yhdistyy kansalaisen oma paras yhteiseen hyvään.

KUN KÖYHYDESTÄ VAPAUTUMINEN ei enää ole tärkein tavoite, yhteiskunnassa tarvitaan laajempaa sivistysnäkemystä ja uutta ymmärrystä vaurauden luonteesta. Millaisia aikaisemmin tunnistamattomia tulevaisuuden kuvia voimme hahmottaa, jos oletamme jälkimateriaalisten arvojen vahvistuvan Suomessa tulevien vuosikymmenten aikana? Onko mahdollista tunnistaa sellaisia näkymiä, jotka ratkaisevat aikaamme piinaavia viheliäisiä ongelmia?

Arvot ovat hitaasti muuttuvia suhteellisen luovutamattomia periaatteita, joiden varassa jokapäiväiset valinnat tehdään (Kluckhohn 1954). Arvoihin

sisältyy piirteitä ympäröivästä kulttuurista, siitä, mitä kulloinkin pidetään normaalina ja hyväksyttävänä. Tarpeet ovat ihmisiä yhdistäviä synnynnäisiä sisäisen toiminnan motiiveja, joiden täyttäminen on keskeistä ihmisen hyvinvoinnille. Niitä ei voida eettisesti kyseenalaistaa toisin kuin haluja, jotka muodostuvat ihmisten ulkopuolisten ärsykkeiden yllyttäminä ja vaihtelevat yksilöittäin (Shah 2013; Riihinen 2012).

Sosiologi Erik Allardt (1976) tunnisti ihmisen hyvinvointia turvaaviksi tarpeiksi elintason (*having*), yhteisyysuhteet (*loving*) ja itsensä toteuttamisen (*being*). Elintaso luo hänen mukaansa perustan yksilön fyysiselle

SUOMESSA IRTAUDUTTIIN ÄÄRIMMÄISESTÄ KÖYHYDESTÄ POIKKEUKSELLISEN NOPEASTI.

ja henkisellemme toimintakyvyille. Kuuluisasta tarvehierarkiastaan tunnetuksi tullut yhdysvaltalainen psykologi Abraham Maslow viittaa samaan asiaan käsitteellä 'perustarpeet'. Niiden täyttyminen on välttämätöntä, jotta ihminen säilyy elossa (Maslow 1954; 2011).

Allardt'n yhteisyyssuhteet ovat ihmissuhteita, joiden laatua mittaavat vastavuoroisuus sekä kokemus saadusta ja annetusta tuesta. Itsensä toteuttamisen tarvetta puolestaan täyttävät vaikutusmahdollisuudet omaa elämää koskeviin asioihin. Kuulluksi tuleminen ja korvaamattomuuden kokemus antavat mahdollisuuden tuntea arvostusta. (Allardt 1976; 1993.)

Siirtymisellä materiaalisia elämän päämääriä korostavista arvoista jälkimateriaaliin arvoihin voi olla laajamittaisia vaikutuksia kansalaisuuteen, yhteiskuntaan ja ihmiskunnan yhteiseen tulevaisuuteen. Siksi yhdysvaltalainen yhteiskuntatieteilijä Ronald Inglehart (1977) nimesi tämän kokonaisvaltaisen kulttuurimuutoksen 'hiljaiseksi vallankumoukseksi' (*silent revolution*). Termi viittaa murrokseen, joka tapahtuu vähitellen ja huomaamattomasti ilman ennakkovaroitusta ja yhteiskunnallisia levottomuuksia. Hiljaisen vallankumouksen on mahdollista käynnistyä, kun perustarpeiden tyydyttämisestä eli riittävästä elintasosta tulee itsestäänselvyys (Inglehart 2008).

Aineellisen hyvinvoinnin kehittyminen on ollut Suomessa ainutlaatuista. Irtaudumme äärimmäisestä köyhyydestä poikkeuksellisen nopeasti. Perustarpeiden tyydyttämiseen kuluvan rahan ja ajan määrä on vähentynyt huomasti viime vuosikymmeninä (esim. Jansson 2011). Ostaakseen kilogramman verran leipää tai riisiä Helsingissä tarvitsee työskennellä keskimäärin 10 minuuttia (Steiblin & Graef 2015).

Elintason nousun myötä ihmisten eliniänodote on noussut ja terveet ikävuodet lisääntyneet. Nykysuomalaisille taataan perustoimeentulo ja terveydenhoito, ja koulutusjärjestelmäämme arvostetaan

maailmanlaajuisesti. Muutaman vuosikymmenen aikana olemme saavuttaneet ennennäkemätöntä aineellista vaurautta, joka on onnistuttu myös jakamaan varsin tasaisesti kansalaisten keskuudessa. Köyhinkin suomalainen kuuluu maailman vauraimpaan kymmenykseen, kun mukaan lasketaan hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamat terveys- ja kirjastopalvelut (Lillrank 2011, 49).

Kehityksestä huolimatta hyvinvointiongelmat eivät ole Suomesta poistuneet, vaan ne ovat muuttaneet toisenlaisiksi. Viime vuosina isoiksi ongelmiksi ovat nousseet sosiaalis-taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyminen, vanhusten ja nuorten miesten syrjäytyminen, monentyyppiset mielenterveys- ja elämäntilanteongelmat ja huono-osaisuuden kasaantuminen (esim. Laihiala 2018; Hämäläinen & Michaelson 2014). Uusi vakava hyvinvointiongelmamme on luonteeltaan ekologinen. Globaalissa tarkastelussa kaikki suomalaiset – paitsi toimeentulominimillä elävät – kuuluvat maailman luonnonvaraintensiivimpään viidennekseen aiheuttaen kohtuuttoman suuren ja epäoikeudenmukaisen paineen ilmastolle ja muulle ympäristölle (Hirvilampi ym. 2014; Nurmela & Mäenpää 2014; Joutsenvirta ym. 2016, 154–156).

Materiaaliset voimavarat ovat kytköksissä arvoihin ja asenteisiin (Goldthorpe ym. 1968). Kun perustarpeiden tyydyttäminen on helppoa, ihmisten on mahdollista siirtää huomio aineettomampiin elämän päämääriin (Inglehart 1977). Näin on käymässä. Esimerkiksi 2000-luvun Suomessa vapaa-ajan ja perheen arvostus on lisääntynyt (Pyöriä & Ojala 2016), ja nuorten tyytyväisyys omaan elämään rakentuu yhä moninaisemmin (Salonen & Konkka 2017). Allardt'n (1976) mukaan käyttäytymisessä korostuu tällöin elämänlaadun lisääminen aineellisen elintason kasvattamisen sijaan. Maslowin (2011, 179) termin aineettomampiin päämääriin siirtyminen mahdollistaa täydemmän ihmisyyden (*full humanness*) toteuttamisen, jota kuvastaa epäitsekkyuden ja yhteenkuuluvuuden korostuminen. Israelilaisen sosiaalipsykologin Shalom H. Schwartzin yksilötason arvoteoriassa tällainen arvojen murros tarkoittaa painopisteen siirtymistä itsekorostuksesta (*self enhancement*) kohti itensäylittämistä (*self transcendence*) (Schwartz 1992).

UNIVERSAALIT ARVOT ILMENEVÄT KOKONAISVALTAISENA HUOLENPITONA.

Lähdemme liikkeelle Ronald Inglehartin ja Shalom H. Schwartzin arvoteorioista. Sen jälkeen kuvailemme, kuinka mahdollinen siirtymä materiaalisista arvoista jälkimateriaalisiin haastaa vallalla olevia käsityksiä vauraudesta, sivistyksestä ja näin ollen myös edistyksestä. 'Edistyksellä' viittaamme yhteiskunnalliseen tai yksilön elämää koskevaan muutokseen, jossa hyvinvointi kohentuu (Simpura & Uusitalo 2011, 106).

Tutkimusmenetelmänä sovellamme utooppista ajattelua (Levitas 2013). Muotoilemme sen avulla kuvitteellisen tulevaisuuskuvan, joka perustuu arvojen muutosta havainnollistaviin ja selittäviin arvoteorioihin. Pyrimme näin tunnistamaan mahdollisuuksia, jotka pelkällä rationaalisella päättelyllä saattavat jäädä tavoittamatta. Kuvailemme, mitä arvojen muutos materiaalisista arvoista jälkimateriaalisiin voisi tarkoittaa kansalaisten kokemuksissa ja yhteiskunnan rakenteissa. Horjutamme yhteiskunnan vallitsevia arvoja ja uskomuksia, jotka ovat tuttuja ja itsestään selviä, mutta jotka on mahdollista osoittaa empiirisen evidenssin avulla kestävämmiksi ja pidemmällä aikavälillä merkitystään kadottaviksi. Pyrimme näin vauhdittamaan ratkaisukeskeistä kestävä tulevaisuuden rakentamista Suomessa. Kasvatuksen, koulutuksen ja sivistyksen näkökulmasta tarjoamme vastauksia siihen, mitä pitää oppia, jotta kehityksen suuntana varmistuu kokonaisvaltainen edistys sekä kansalaisten elämässä että yhteiskunnan rakenteissa.

ARVOJEN HILJAINEN VALLANKUMOUS

Arvojen hiljainen vallankumous viittaa hitaaseen ja kokonaisvaltaiseen muutokseen materiaalisista elämän päämääristä kohden jälkimateriaalisia ihanteita. Toteutuessaan se vähentää sääntöjen, normien ja auktoriteettien merkitystä ja lisää yksilön itseilmaisua,

osallisuutta ja tilanne-eettistä harkintaa. Hyvän elämän tavoittelussa korostuu koettu hyvinvointi aineellisten päämäärien sijaan. Tunne, elämykset ja kokemuksellisuus ottavat tilaa säännönmukaisuudelta ja ennustettavuudelta. Omistamisen merkitykset, tavoitteet ja kohteet muuttuvat. (Inglehart 1977; 1997; 2008.) Kansalaiset kokevat tyytyväisyyttä, elinvoimaisuutta, lannistumattomuutta, itsearvostusta ja elämän tarkoituksellisuutta, mikä lisää heidän henkistä hyvinvointiaan. Sosiaalista hyvinvointia kannattelevat ihmissuhteet, luottamus ja kuulumisen kokemus aineellisen vaurauden jatkuvan kasvattamisen sijaan. (Kasser 2016; Welzel & Inglehart 2010.)

Shalom H. Schwartzin (2012) vastine Inglehartin 'materiaalisille arvoille' on 'itsekorostus', jolla hän tarkoittaa valtaa ja suorituskeskeisyyttä. 'Valta' viittaa sekä ihmisten että aineellisten resurssien hallitsemiseen ja korostaa maineen ja arvovallan tavoittelua. 'Suorituskeskeisyys' on henkilökohtaisen menestymisen osoittamista suhteessa muihin. Siihen sisältyy halu kilpailla yhdessä toimimisen sijasta. Suoriutumista osoittavat yhteiskunnan normien mukainen menestyminen ja pätevyys. (Schwartz 2012, 666; Ciecuch ym. 2014, 766.) Tämän kaltaiset elämän prioriteetit kytkeytyvät viime kädessä taloudelliseen menestykseen tai statukseen (Kasser 2014).

Schwartzin jälkimateriaalisia arvoja vastaava arvoulottuvuus on 'itsensäylittäminen', joka viittaa universalismiin ja hyväntahtoisuuteen. Universalismi kytkeytyy kaikkien ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin merkityksen ymmärtämiseen. Lähtökohdiana on ihmisten välisen loukkaamattomuuden ja luottamuksen vaaliminen (Gert 2004). Yltääkseen siihen on kyettävä samastumaan niihin, joiden arkeen toimintamme vaikuttaa nyt ja tulevaisuudessa (Doppelt 2008, 209). Universaalit arvot ilmenevät sekä ihmisten että luontoympäristön huolenpitoa. Yhteinen hyvä asetetaan välittömän oman edun edelle. Siinä sitoudutaan kaikkien ihmisten tasarvoon, oikeudenmukaisuuteen ja suojaan. Itsestä poikkeavia ihmisiä ymmärretään, ja heidät hyväksytään tasavertaisina. Hyväntahtoisuus puolestaan on luottamuksen vaalimista ja yhteisön hyvinvoinnin asettamista oman edun edelle. (Schwartz ym. 2012, 667–668; Ciecuch ym. 2014, 766.)

Materiaaliset arvot	Jälkimateriaaliset arvot
vahvat auktoriteetit	kansalaisten voimaantuminen
järjestys	itsensä toteuttaminen, osallisuus
talouskasvun ja elintason priorisointi	elämänlaadun priorisointi
suorituskeskeisyys ja suoriutuminen	koettu hyvinvointi ja universalismi
yksilöllinen omistaminen menestyksen mittana	omistamisen merkitysten ja kohteiden muutos
absoluuttiset säännöt ja normit	joustavat säännöt ja tilanne-etiikka
ennustettavuus ja säännönmukaisuus	merkityksellisyyden ja tarkoituksen korostaminen
valta	hyväntahtoisuus

Taulukko 1. Materiaaliset ja jälkimateriaaliset arvot (Inglehart 1997; Schwartz ym. 2012; Ciecuch ym. 2014).

Käytämme tekstissä jatkossa käsitteitä 'materiaaliset arvot' ja 'jälkimateriaaliset arvot'. Sisällytämme materiaaliin arvoihin Inglehartin tunnistamat arvot ja Schwartzin empiirisillä tutkimuksillaan osoittamat valtaan ja suoriutumiseen viittaavat arvot. Jälkimateriaaliin arvoihin puolestaan sisällytämme Inglehartin kuvaileman arvo-ulottuvuuden lisäksi Schwartzin tunnistamat universalismin ja hyväntahtoisuuden arvot (**taulukko 1**).

Suomessa ja muualla tunnustetaan yhä selvemmin, että aineellisen vaurauden rajaton kasvu rajallisella planeetalla on mahdotonta pitkällä aikavälillä (Matutinovic ym. 2016; Max-Neef 2010; Daly 2010). Samalla lisääntyy huoli hyvinvoinnin jatkumisesta, mikäli hyvää elämää tavoitellaan liikaa materiaalien elämän päämäärien kautta. Globaalien ekologisten uhkakuvien ja niihin kytkeytyvien sosiaalisten kriisien varjostamassa ilmapiiressä arvojen hiljainen vallankumous luo toivoa, sillä hyvinvointi on vain osittain kytköksissä teollisen aikakauden materiaaliin arvoihin, kuten yksilökeskeisyyteen, ulkoiseen ohjautumiseen sekä asioiden omistamisen ja talouskasvun korostamiseen (Easterlin 1974; Jebb ym. 2018; Kasser 2016; Salonen & Konkka 2017).

RATKAISUJEN MOOTTORINA UUDISTUVA VAURAUUS- JA SIVISTYSKÄSITYS

Hyvän elämän mahdollisuuksia turvaavia uusia keinoja voidaan löytää tekemällä näkyväksi vallalla olevan

vaurausnäkemysten, sivistyskäsitteiden ja edistysajattelun taustalla vaikuttavia arvoja. Vakiintuneiden näkemysten ja käsitteiden tilalle on mahdollista tunnistaa jälkimateriaaliin arvoihin nojaavia ja vallalla olevia ajattelu- ja toimintatapoja uudistavia näkökulmia.

Edistyksen perustaksi vaurauksien moninaisuus

Teollisen ajan talous- ja hyvinvointimallin mukaan kansalaisten ja yhteiskunnan vauraus kasvaa, kun ihmiset maksimoivat ajan ja rahan käyttämisen markkinoilla. Vaurauden kasvun keskiössä ovat yritykset ja kotitaloudet, joiden väliset suorite- ja rahavirrat kulkevat kilpailullisten markkinoiden kautta. Vaikka ekonomisteilla on tapana sanoa, että talouskasvu ei ole itsetarkoitus, käytännössä hyödykkeiden kysynnän kasvu on avainasemassa talouden toimeliaisuuden ylläpidossa. Kulutukseen perustuvassa hyvinvointimallissa markkinataloutta ei ohjata ihmisten perustarpeiden eikä ekologisten reunaehtojen mukaan, vaan asioiden arvoa määrittävät hintajärjestelmä ja kysynnän ja tarjonnan lait. Päätöksissä sovellettavien talousoppien keskeinen toimija on itsekäs ja omaa aineellista hyötyään maksimoiva *homo economicus*. (Joutsenvirta ym. 2016, 25–26.)

Teollistumisen ajan tuotantomallin keksiminen oli ihmiskunnalle historiallinen saavutus, jonka avulla on ratkaistu vaikeita ongelmia, kuten nälänhätä ja kulkutaudit. Malliin sisällynyt aineellinen vaurausajattelu on auttanut nostamaan ihmisiä pois absoluuttisesta

KELPUUTAMME HYVINVOINNILLE VASTAKKAISIA ASIOITA, JOS VAIN TALOUS KASVAA NIIDEN AVULLA.

köyhyydestä, eli parantamaan elintasoja, kehittämään koulutusta ja terveydenhoitoa, sekä luomaan tuloja tasaavia instituutioita. Teollinen tuotantomalli on ajan kuluessa kuitenkin pesiytynyt niin syvälle yhteiskunnan rakenteisiin, että sen uskotaan pystyvän määrittelemään, mikä on ihmisille arvokasta ja merkityksellistä. Sen vuoksi esimerkiksi hintajärjestelmää pidetään keskeisenä arvon määrittäjänä. (Pazaitis ym. 2017.)

Jos teolliseen tuotantomalliin pohjaavia talousoppeja sovelletaan yksipuolisesti, kelpuutamme myös hyvinvoinnille vastakkaisia asioita, jos uskomme niiden saavan aikaan talouskasvua. Hyvän elämän tavoittelu kietoutuu nykyään yhä lujemmin ilmastonmuutoksen ja rajallisten luonnonvarojen tunnistamiseen. Valtavirran taloustieteelle vaihtoehtoisia oppeja kehittäneet ekologiset taloustieteilijät lähtevät siitä, että talous on alisteisessa suhteessa sekä luontoon että yhteiskunnan arvoihin ja normeihin (Daly 1977; Costanza ym. 2013). Ekologisesti kestävässä taloudessa elinvoimainen luonto on ihmiselämän perusta. Sen varaan voidaan rakentaa keskinäiseen luottamukseen perustuvat yhteiskunnat sekä niiden työn, tuotannon ja vaihdannan järjestelmät. (Ott 2003; Hediger 1999; Giddings ym. 2002.)

Laajempi talouskäsitys auttaa hahmottamaan, että kilpailullisten markkinavaihtojen ulkopuolella on monia asioita, jotka määrittävät yhteiskuntien ja talouksien toimintakyvyn. Kun taloutta pidetään vain korkeampien päämäärien saavuttamisen välineenä, yhteiskunnassa tarvitaan ennakkoluulotonta ja uusia toimintahorisontteja avaavaa keskustelua siitä, miten ihmisten tarpeita ja hyvinvointia voidaan edistää nykyistä kokonaisvaltaisemmin.

Historiallisessa tarkastelussa ajatus ei ole uusi, joten voimme löytää opittavaa menneisyydestä. Jälkimateriaalisiin arvoihin perustuvia hyvinvoinnin

tavoittelun piirteitä esiintyi jo antiikin Kreikassa, jossa suhdetta vaurauteen rakennettiin hyvän elämän tavoittelusta käsin. Talous oli alisteinen poliittisille ja eettisille kysymyksille. Siksi taloustiede oli oikeudenmukaisuus- ja moraalifilosofian alalaji eikä niistä irrallinen oppiala (Sewall 1901; Baldwin 1959; Pazaitis ym. 2017).

Vielä 1700- ja 1800-luvuilla monet talouden suuret asiantuntijat, kuten Adam Ferguson, Adam Smith ja John Stuart Mill, eivät olleet pelkääneet ekonomisteja vaan hyvin perehtyneitä myös moraalifilosofiin kysymyksiin. Siksi esimerkiksi Mill korosti kirjoituksissaan, että teollisen tuotannon edistysaskeleiden ei tulisi palvella varallisuuden kasvattamista. Aineellisen vaurauden kasvun tulisi jättää yhtä paljon mahdollisuuksia kaikenlaiselle henkiselle kulttuurille sekä moraalille ja yhteiskunnalliselle edistyksele. (Pietilä 2012, 73–74; Saastamoinen 1998.)

Siirtyminen materiaalisista arvoista jälkimateriaalisiin arvoihin operoi merkittävässä määrin 'riittävyydellä' (ks. esim. O'Neill ym. 2010). Yhteisöllisen jakamistalouden nousu voi tehdä asioiden yksilökeskeisestä omistamisesta yhä vähemmän houkuttelevaa ja mahdollistaa yhä pienemmillä ansioilla elämisen (Joutsenvirta ym. 2016, 199–202). Huomio kiinnittyy aiempaa enemmän siihen, mitä meillä jo on, eikä siihen, mitä vielä puuttuu. Tästä seuraa tyytyväisyyttä, jota aineellisen vaurauden maksimointiin ja oman edun tavoitteluun keskittynyt elämäntapamme on estänyt tuntemasta. Tyytyväisyys on keskeinen hyvinvoinnin tekijä, sillä tyytyväisiksi itsensä kokevat pärjäävät elämässään hyvin ja heidän terveytensä on muita parempi (Lyubomirsky ym. 2005).

Valtavirran talousteorioille vaihtoehtoja hakevissa suuntauksissa on alettu puhua sosiaalisesta tai yhteisöllisestä vauraudesta. Se ei varsinaisesti kuulu kenellekään yksityisesti mutta kuuluu samaan aikaan meille kaikille. Siinä otetaan huomioon hyvinvoinnin ekologiset ja sosiaaliset tekijät tavalla, joka antaa arvoa aineellisen vaurausajattelun hyljeksimille asioille. Yhteisölliseen vaurauteen kuuluvat esimerkiksi puhdas ilma ja luonnon monimuotoisuus. Sitä synnytetään ja ylläpidetään myös perheissä ja yhteisöissä esimerkiksi huolehtimalla lapsista, vanhuksista ja vammaisista – usein ilman korvausta. Yhteisvaurautta on myös

kaikille yhteinen tieto, viisaus ja taide, jota tuotetaan, kootaan ja välitetään ihmisiltä toisille. (Toivanen & Venäläinen 2015; Joutsenvirta ym. 2016, 59.)

Jakaminen on kautta aikojen kuulunut keskeisenä ihmisten väliseen kanssakäymiseen, sekä aineellisenä että aineettomana. Se on ollut elintärkeä sosiaalisen ja poliittisen organisoitumisen keino. Valtavirran taloustieteen teorioissa 'jakaminen' on kuitenkin harvinainen käsite. (Benkler 2004.) Teollisen ajan tuotannon ja innovoinnin mallit eivät tunnista riittävästi sen sosiaalista ja taloudellista merkitystä eivätkä yhteisvaurauksien hyötyjä. Digitalisaatio ja tekoälyn kehitys voivat kuitenkin tuoda jakamisen ja yhteisvauraudet (*commons*) jopa hyvinvoinnin tuotannon ytimeen, bruttokansantuotteen kasvun ja voitonmaksimoinnin sijaan. (Benkler 2017; Pazaitis ym. 2017.)

Yhteiskunnan edistys on mahdollista nähdä paitsi yhteisvaurauksien myös ratkaisujen kasvuna. Tällöin on hyödyllistä kysyä, kuinka ratkaisemme ristiriitoja aineellista vaurautta maksimoivien ja moraalisesti vahvojen toimintatapojen välillä. (Hanauer & Beinhocker 2014). Massachusetts Institute of Technologyssa (MIT) on kehitetty viheliäisiä ongelmia ratkova tutkimusta ja globaalia yhteiskehittämistä, jossa otetaan huomioon maapallon ekologiset rajat ja tarve kehittää ihmisten koulutusta. Ratkaisujen keskeinen lähde löytyy ihmisten sisäisestä arvomaailmasta ja myötätuntoisesta yhteydestä toisiin, meistä etäälläkin asuviin ihmisiin. (Scharmer & Kaufer 2013; Aaltola & Ketola 2017; Salonen & Bardy 2015.)

Jälkimediaalisiin arvoihin pohjaava sivistyskäsitys

Kun materiaaliset arvot ja markkinaehtoinen talousajattelu läpäisevät yhä useampia elämän osa-alueita, kokemus omasta elämästä saattaa tuntua kutistuvan numeroilla mitattavaksi kilpailusuorituksiksi. Ei jää aikaa olla läsnä omassa elämässä eikä selvittää, kuka on, mistä tulee ja mitä elämältä pohjimmiltaan haluaa. Merkityksettömyyden ja mitättömyyden kokemukset saavat sijaa. Hyvyyden, totuuden ja kauneuden tavoittelu inhimillisenä ihanteena ja elämän päämäärien määrittäjänä kapenee (Kivistö & Pihlström 2018). Nopeutta arvostetaan, mutta liikkeen suunnasta, eli

toimintaa perustelevista arvoista, ei juuri keskustella. Syntyy vaikutelma, että pitäisi juosta kuukausi kuukaudelta nopeammin, jotta säilyisi edes nykyinen elintaso (Haque 2011).

Kasvatukselle ja koulutukselle ovat olleet ominaisia vakaus ja pysyvyys. Ne toisintavat vallalla olevia arvoja, uskomuksia ja rakenteita. Yhteiskunnan materiaalien pyrkimysten vuoksi koulutusjärjestelmä on ajan kuluessa valjastettu säilyttämään ja toisintamaan markkinaehtoista toimintaa (Nussbaum 2010). Tullevaisuuden viheliäisiin haasteisiin moninäkökulmaisesti vastauksia antava sivistyskäsitys edellyttää kuitenkin rohkeaa uuden tavoittelua ja olemassa olevan ylittämistä. Huoli yhteisen hyvän jatkumisesta, edellyttää vääjäämättömiltä vaikuttavien negatiivisten kehityskulkujen kääntämistä. Uudistuminen voi alkaa sivistymisestä, joka todenperäistää ihmisen käsitystä hänestä itsestä ja suhteesta maailmaan (Sterling 2010). Eli niistä todellisuuksista, joissa on mahdollista kokea ihmisenä olemisen arvokkuutta (tai arvottomuutta), elämän merkityksellisyyttä (tai mitättömyyttä) ja rohkeutta (tai pelkoa). (Ks. Niemelä 2011; Siljander 2002; Värrö 1997.) Ilman sitoutumista sivistystehtävään – periksiantamattomaan tiedon, totuuden ja oikeudenmukaisuuden tavoitteluun – kaikki vakavat yhteiskunnalliset pyrkimykset lopulta näivettyvät (Kivistö & Pihlström 2018).

Aineellisen vaurauden kohtuullisuuden ja riittävyyden pohdinta sekä kokonaisvaltaisesti vastuullisen maailmankuvan omaksuminen ovat esimerkkejä jälkimediaalisten arvojen mukaisesta sivistymisestä (Salonen & Bardy 2015). Kun ihminen on saavuttanut perustarpeiden tyydyttämisen turvaavan elintason, hänellä on voimavaroja suunnata huomio vaurauden sosiaalisiin, pitkäkestoisin ja jaettuihin ominaisuuksiin (Easterlin 1974; Ferrer-i-Carbonell 2005; Jackson & Victor 2013).

Tällaiset ei-materiaaliset vauraudet perustuvat ihmisen, yhteiskunnan ja maapallon väliseen kestäväan vuorovaikutussuhteeseen. Sivistyneen ihmisen yhteisen hyvän edistämisen piiri on laaja. Suomalaisten myötäelämisen kohteet ovat levittäytyneet laajalle, sillä oman kulutuksen jäljet ulottuvat toisella puolen maailmaa elävien arkeen ja ympäristöön. Tämä velvoittaa avartamaan sitä piiriä, jonka sisällä oikeuden-

YHTEISKUNNALLISET PYRKIMYKSET TAANTUVAT, MIKÄLI SIVISTYSTEHTÄVÄÄN EI SITOUDDUTA.

muokausuuden toteutumista tarkastellaan (Salonen & Rouhinen 2015). Näin on mahdollista tunnistaa oman elämän ja muun olevaisen välisiä kytköksiä. Niissä löytyy uusia merkityksiä omalle olemassaololle, mikä antaa mahdollisuuden yhdistää oman edun ja yhteisen hyvän tavoittelua (Haidt 2006). Universalismin ja hyväntahtoisuuden voimistumisen myötä on mahdollista kasvaa kohti yhä pyyteettömämpää, yhteistä hyvää hakevaa suhtautumista nykytodellisuuteen, jossa viestinnän ja kaupankäynnin verkosto yhdistää planeettamme ihmisiä ennennäkemättömällä tavalla (Schwartz ym. 2012; Maslow 2011).

Hyvät ihmissuhteet kantavat arjen huolien yli (Kainulainen 2014). Tämän vuoksi ihmistenvälisyys on yksi sivistymisen ydinkysymyksiä (Salonen & Bardy 2015). Ihmisten kohtaamisissa individuaalisuus kietoutuu kollektiiviseen – henkilökohtaisesti omaksuttu kohtaa sosiaalisen yhteyden. Kohtaamisen käyttövoimaa ovat järki, tunteet, keho ja mielikuvitus. Optimaalisesti virittävässä kohtaamisessa ihminen ylittää omaan parhaaseensa ja jopa ylittää sen. Vapaus ilmenee kohtaamisessa voimana, jonka ihminen saavuttaa kokiessaan olevansa arvokas pelkästään, koska on syntynyt ihmiseksi. Jokaisen on mahdollista kukoistaa omien kykyjensä mukaisesti. (Benzer 2011; Salonen & Konkka 2015.) Näin muodostuva ymmärrys sivistyksestä asettuu välineellistyneen eli sosiaaliseen menestykseen tai työelämäkelpoisuuteen perustuvan sivistysnäkemys yläpuolelle. (Miettinen 2017, 85–86). Ellei laajempaan sivistyskäsitukseen yllätä, sekä ihminen itse että ympäröivät yhteiskunta ja tulevat sukupolvet menettävät jotakin edistykseen oleellisesti kuuluvasta.

Globalistuneessa maailmassa täyteen ihmisyyteen kasvamisen (Maslow 2011, 179) päämääränä

vahvistuu planetaarinen identiteetti, jonka syntyessä ”ihmiskunta nousee uudelle korkeammalle tietoisuuden ja henkisen vapauden tasolle. Silloin ihminen on lajina oppinut hallitsemaan itseään” (Alenius 2015). Planetaarisen identiteetin omaksuneen ihmisen myötätuntoyhteisöön sisältyy sekä inhimillinen että ei-inhimillinen todellisuus, mikä luo edellytykset monimuotoisen elämän säilymiselle rajallisella planeetalla (Salonen 2010, 53–54).

UTOOPPINEN AJATTELU TULEVAISUUSKUVAN RAKENTAMISESSA

Toivosta kiinni pitäminen on ihmisenä kasvamiselle ensiarvoisen tärkeää. Kasvatukselta, koulutukselta ja sivistykseltä putoaa pohja, ellemmme pysty kuvittelemaan sitä tulevaisuuden yhteiskuntaa ja elämäntapaa, joka vastaa ihanteitamme ja jota pidämme tavoittelemisen arvoisena (Dewey 1916, 168). Jotta varmistetaan yksilöiden, yhteisöjen ja planeetan yhteinen hyvä tulevaisuudessakin, tarvitaan rohkeaa tulevaisuusajattelua, jonka avulla on mahdollista maalata kauhukuvien sijaan myönteisiä kuvia tulevaisuudesta. Kuviteltu todellisuus voi olla päämäärä, jota tavoitellaan politiikan toimilla ja kansalaisten arkisilla valinnoilla.

Oletamme – sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti – että todellisuus rakentuu yhteisöllisesti ihmisten ajattelusta ja teoista. Kansalainen on jokaisessa hetkessä aktiivinen osa tulevaisuutta, jota ei saada vaan joka rakennetaan yhdessä. Siksi arkiset valinnat ovat kannanottoja ja rakennuspalikoita tietynlaisen tulevaisuuden puolesta. Samalla valinnat ovat olennaisia identiteetin rakentumiselle, sillä niillä ihmiset ilmaisevat, keitä ovat ja mitä pitävät tärkeänä. (Berger & Luckmann 1966; Searle 2010; myös Hacking 1999.)

Sovellamme tulevaisuuskuva luomisessa utooppista ajattelua. Se on yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodi, jolla pyritään tavoittamaan mahdollisuuksia, joita ei ole aikaisemmin tunnistettu. Se on järjestelmällistä ja faktoihin perustuvaa, mutta silti vapaata ja assosiativista ratkaisujen hakemista monimutkasiin asia- ja ilmiökokonaisuuksiin. (Lakkala 2017; Eskelinen ym. 2017.) Utooppisen ajattelun avulla pystytään kurkottelemaan tavanomaisuusien yli ja arvioimaan nykyistä kehitystä kokonaisvaltaisesti

suhteessa vaihtoehtoiseen, meidän tapauksessamme jälkimateriaalisia arvoja toteuttavaan kestävään päämäärään.

Siinä missä tulevaisuustutkimuksessa luodaan mahdollisia tulevaisuuskuvia ja kehityskulkuja, soveltamamme menetelmä on lähtökohdiltaan kokonaisvaltaisempi. Se pyrkii asettamaan tulevaisuudelle myös yhteiskunnallisia, poliittis-normatiivisia vaatimuksia. Etäännyttämällä hetkellisesti vallitsevia, tuttuja ja itsestään selvänä pidettyjä asiantiloja on mahdollista irrottautua nykyisistä ajattelun ja toiminnan rakenteista ja löytää uusia näkökulmia yhteiskuntaan ja ihmisyyteen. (Levitas 2013.) Kun vanhakantaiset käsitykset saavat uutta sisältöä, on mahdollista tunnistaa uusia, toivoa herättäviä ratkaisuja.

Sovellamme utooppista ajattelua siten, että siinä on piirteitä ympäristötieteen professori John Robinsonin *backcasting*-lähestymisestä, jolla tavoitellaan yhteiskunnan kokonaisvaltaisen systeemisen muutosprosessin kuvailua (Robinson 1990; Phdungsilp 2011). Luomme siis sekä tulevaisuuskuvan että hahmottelemme prosessia, joka voisi johtaa tulevaisuuskuvan realisoitumiseen. Esitämme prosessin tulevaisuusmuisteluna. Vastaavaa menetelmällistä lähestymistä on sovellettu esimerkiksi kaupunkikehityksen (Stewart 2013), globaalin siirtymähallinnan (Raskin 2012), elämään tyytyväisyyden (Farley 2012), vaihtoehtoisten talousmallien (Coleman 2011) ja kestävä kehityksen tutkimisessa (Costanza 2014; Peet 2011).

Rakentamamme jälkimateriaaliseen yhteiskuntaan siirtymisen tulevaisuuskuva on moninäkökulmainen, systeemiajatteluun perustuva kokonaisuus, jossa huomioidaan sekä ihmisen toimijuus että yhteiskunnan rakenteet (Ahvenharju ym. 2018). Se on pelkistetty hypoteettinen kuvaus yksilöstä osana yhteisöjä sellaisessa yhteiskunnassa, joka perustuu monimuotoiseen vaurauskäsitykseen. Jälkimateriaaliin arvoihin pohjaava sivistysajattelu ohjaa siinä kansalaisten käyttäytymisen ja yhteiskunnan rakenteiden muutosta. Tulevaisuuskuva sijoittuu 2050-luvulle. Peruslähtökohdiltaan se ankkuroituu jälkimateriaaliin arvoihin (**taulukko 1**) ja niiden ilmentymiin.

JÄLKIMATERIAALISEEN YHTEISKUNTAAN SIIRTYMINEN

Eletään 2050-lukua. Taaksepäin katsoessa näyttää siltä, että yhteiskunnallinen murros voimistui 2010-luvulta alkaen. Yhä useampi suomalainen havahtui siihen, että elimme materiaalisessa yltäkylläisyydessä ilman olemassaolon tarkoitusta. Kaikkea ympärillämme olevaa arvotettiin hyötyjen perusteella – myös ihmisiä. Hyödykkeenä olemisen kokemus sai aikaan mitättömyyden tunnetta ja arvottomuuden kokemuksia (Benzen 2011). Kansalaisia puhuteltiin markkinoiden kohteina, kuluttajina. Moni koki riittämättömyyttä, sillä kilpailimme toisemme voimattomiksi (Marglin 2008).

Ihanteemme ainutkertaisen elämän osalta olivat kaventuneet materiaalista vaurautta lisäävään ja omaa etua tavoittelevaan toimintaan. Sen keskeinen mittari oli raha, jonka riittävyydelle ei tuntunut olevan rajoja ja jonka avulla arvioitiin myös toiminnan mahdollisuuksia. Rahan jatkuvaan lisäämiseen keskittyminen piti ihmiset kiireisinä ja vieraannutti elämän ydinkysymyksistä, kuten siitä, ”kuka minä lopujen lopuksi olen ja mitä elämältä odotan”. Vaikka olimme saaneet fyysiset sairaudet kuriin, henkiset haasteet olivat alituisena kiusana. Masennus oli vielä vuonna 2017 suurin yksittäinen työkyvyttömyyden syy, vieden joka päivä yhdeksän keskimäärin 45-vuotiaasta suomalaista työkyvyttömyyseläkkeelle (Eläketurvakeskus 2018).

Monet alkoivat ihmetellä, kuinka sellainen yhteiskunta voi ohjautua hyvään tulevaisuuteen, jonka ensisijainen edistyksen mittari oli rahassa mitatun tavara- ja palvelutuotannon määrä. Kylyttömän kuluttajan halujen tyydyttämiselle ei ollut muita rajoja kuin maksumykky. Aineellista vaurautta yliarvostava järjestelmä ei sallinut tyytyväistä kansalaista eikä sen tunnistamista, minkä verran materiaalista hyvää oli tarpeeksi. Kuluttamisen lisäämiseen kaventunut edistyksen ihanne köyhdytti elämän merkityssisältöjä, vähensi elämän mielekkyyttä ja heikensi elämän ekologisia edellytyksiä (Kasser 2014). Monet voivat pahoin myös siksi, että materiaalisesta hyvän maksimointiin tähtäävät elintavat kavensivat lastemme ja lastenlastemme hyvän elämän mahdollisuuksia (Pihkala 2017).

VOIMMEKO OLLA ONNELLISIA, JOS ARVOMME EIVÄT KONKRETISOIDU TEKONA?

Arvotimme elämää ihmiskeskeisesti ja käyttäydymme lähimmäisiämme kohtaan egoistisesti. Hämärtyi käsitys siitä, mikä on olemassaolomme kanalta välttämätöntä. Emme nähneet kansalaisten, yhteiskuntien ja luonnon välisiä keskinäisriippuvuuksia. Havahduimme siihen, että kapeasta maailmankäsityksestä seurasi peruuttamattomia ja eettisesti kestävämpiä asioita. Ilmastonmuutoksen lisäksi elimme sukupuuttoaallossa, jonka kaltaista ei ollut nähty yli 60 miljoonaa vuoteen (Ceballos ym. 2015). Ihmislajin elämän jatkuminen ei enää ollut itsestäänselvyys (Rothman 2017). Tuntui kuin moraalinen rappio olisi salakavalasti läpäissyt koko yhteiskunnan. Kukaan tuskin halusi lisää lapsityöläisiä ompelamaan T-paitoja tai tuottamaan kahvia ja kaakaota. Näin järjestelmämme kuitenkin toimi, ja markkinakoneistoon kuuluvina kuluttajina osallistuimme sen ylläpitämiseen. Moraalin toteuttaminen myymisen, ostamisen, hintojen ja maksujen kautta oli hapertanut eettisyyden perustaa (Pihlström 2016).

Havaintokykymme oli kaventunut. Emme nähneet henkisen kulttuurin kaikkia muotoja emmekä edistäneet moraalista ja yhteiskunnallista kehitystä kokonaisvaltaisesti. Arvojen hiljainen vallankumous eteni kuitenkin meissä suomalaisissa lisääntyneen tietoisuuden ansiosta. Verkottuneen maailman tuoma ajattelutapojen muutos oli jo totta, mutta se ei vielä ollut muuttanut käyttäytymistämme. Ajattelimme yhtä ja toimimme toisin.

Pikku hiljaa aloimme havahtua asioihin, joille olimme olleet sokeita ja joista oli vuosien saatossa tullut syvimpien arvojemme vastaisia (Senge ym. 2008, 43). Kysyimme yhä suurempaan ääneen, voimmeko koskaan olla onnellisia, jos arvomme eivät konkretisoidu tekoina (Baumeister ym. 2013). Ihmiset alkoivat ihmetellä tienaamiseen, suorittamiseen ja kuluttamiseen kaventunutta ihmiskuvaa ja edistyksen ihannetta.

Erityisen vahvaa ihmetys oli nuorten keskuudessa (Komonen & Leminen, 2014; Salonen & Konkka 2017). Heille perustarpeiden tyydyttäminen oli ollut koko elämän ajan itsestään selvää. Toiset potivat tava-raähkyä ja jatkuvaa kiirettä.

Yhä useammat halusivat hellittää aina vain suurempien ansiotulojen ja korkeamman kulutustason tavoittelemisesta ja suunnata pyrkimyksiään kestävämpiin hyvinvoinnin lähteisiin, jotka mahdollistivat suuremman autonomian, vapauden ja itsensä toteuttamisen. Omien arvojen mukaiset valinnat tuntuivat kuitenkin vaikeilta. Kansalaiset kokivat tyytymättömyyttä siitä, että joutuivat toimimaan oman moraalinsa vastaisesti (Barnett ym. 2011). He peräänkuuluttivat kuitenkin ihmisenmittaisuutta – täydempää ihmisyyttä (Maslow 2011). Siirtyvä materialististen arvojen mukaisesti ohjautuvasta yhteiskunnasta jälkimateriaaliseen ei tapahtunut suoraviivaisesti ja yhtäkkiä vaan arvojen ja niihin kytkeytyvien elämäntapojen moninaistumisen muodossa (Moors & Vermunt 2007; Salonen & Konkka 2017; Salonen ym. 2018).

Lopulta saavutettiin kansallinen keikahduspiste. Edistyksen ydinkysymykseksi nousivat kansalaisten kokemukset arvokkaasta ja merkityksellisestä elämästä (Salonen & Konkka, 2018). Jo 1970-luvulta alkanut hiljainen arvojen vallankumous henkensä päälle, myötätuntoisempaan ja elämäkeskeisempään suuntaan muuttui todeksi (Inglehart 1977; 2012). Se uudisti elämäntapoja ja kansakunnan ilmapiiiriä laaja-alaisesti. Valtavirtaistui ymmärrys siitä, että vauraudesta ei yksinkertaisesti ollut mahdollista nauttia ilman elinkelpoisia oloja ja että ihmiskunnan väkivoin vihollinen oli ihminen itse (esim. Williams ym. 2015). Alettiin kysellä ääneen, millaista olisi ihmisenmittainen elämä, joka liittäisi meitä suomalaisia osaksi johonkin itseämme suurempaan. Ymmärrettiin, että sekä tyytyväisyys elämään että yhteiskunnan myönteinen kehitys edellyttävät ennen kaikkea ihmisten välistä rikastavaa vuorovaikutusta, reilua vastavuoroisuutta ja rohkeutta kohdata erilaisuutta. Huomattiin, että hyvän elämän mahdollisuuksien säilymisen puolesta toimiminen lisää arvoa nykyisyydelle (Scheffler 2013). Se on samalla oman elämän arvokkaaksi kokemisen kannalta myönteistä.

TYÖKSI MIELLETÄÄN KAIKKI, MIKÄ TUOTTA YHTEISTÄ HYVÄÄ.

Vakaan talouden voimaksi tunnistettiin henkisiä ja sosiaalisia vaurauden lajeja. Ajan kontrollin menettäminen liitettiin yhteisvaurauden surkastumiseen (Standing 2009). Siksi riittävyden ja mahdollisuuksien mittana vahvistui vähitellen aika. Ihmiset alkoivat mieltää uudelleen omaa ajankäyttöään ja sen suhdetta hyvinvointiin. Aikaa ei enää mitattu rahassa vaan se nähtiin rahaa arvokkaammaksi (Coote & Franklin 2013). Näin rahan merkitys toimintaa motivoivana tekijänä väheni. Apuna oli digitalisaation ja tekoälyn kehittyminen, mikä vapautti ihmisiä tehtäviin, joissa he saivat toteuttaa täydempää potentiaaliaan konemaisen suorittamisen sijaan. Ihmisen rooli yhteiskunnassa laajeni kuluttajasta aktiiviseksi kansalaiseksi, mikä lisäsi osallisuuden ja yhteenkuulumisen kokemuksia ja subjektiivista hyvinvointia (Headey ym. 2010). Poliittikan toimilla onnistuttiin luomaan toimeliasuuteen kannustavia oloja. Se ilmeni ihmisen kokemuksena siitä, että juuri minua tarvitaan. Nyt kansalaiset ovat hyvinvoinnin tuottajia. He astuvat aiempaa rohkeammin läsnäoloon ja erityisyyteen (Heikkinen 2017).

Kansalaisten yhtenäisyyden tunne vahvistui, ja samalla he tiedostivat olevansa verkottuneita maailmankansalaisia. Aika oli kypsä samantapaiselle vahvalle sitoutumiselle yhteiseen hyvään kuin maailmansotien jälkeinen aika oli ollut ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen sitoutumiselle. Planetaarisesta identiteetistä oli tullut totta (Alenius 2015; Salonen 2010). Oltiin valmiit päämääräsuuntautuneeseen kansalaisuuteen, jossa yhteisen tavoitteen merkitys korostuu ja yksityiskohdat jäävät vähemmälle huomiolle (de Rosnay 1979).

Tekemisen laatu alkoi korvata määrää, kun työn määrittelyä laajennettiin, ja ihmisille avautui uusia keinoja yhteiskunnan osallisuuteen (Standing 2009). Nyt työksi mielletään kaikki, mikä tuottaa yhteistä hyvää (esim. Dufva ym. 2017).

Avaraa ajattelua osoitti myös se, että saavutettiin kohtuullinen yksimielisyys siitä, että luonto, ihmisyhteisöt ja talous ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Näin päästiin eroon vuosituhannen vaihteen mustavalkoisesta kiistelystä, joka oli koskenut talouskasvun välttämättömyyttä. Nyt tuntuu selvältä, että luonnon elinvoimaisuus ja ihmisoikeudet muodostavat arvokkaan elämän luovuttamattoman perustan ja merkityksellisen elämän kehityksen. Näiden tekijöiden sisään voidaan rakentaa pitkällä aikavälillä kestävä ja monimuotoinen talous, joka on uskottavalla tavalla vakaa ja oikeudenmukainen. (Ott 2003; Hediger 1999.) Poliitikassakin painotetaan aineellisen vaurauden sijaan kansalaisten elämänlaatu-tekijöitä (Diener ym. 2009). Tämä on mahdollista siksi, että elämänlaatua kohottavia asioita ja ilmiöitä, kuten kansalaisten välistä luottamusta, elämän iloa ja elämään tyytyväisyyttä, alettiin mitata (Helliwell 2013; Helliwell & Barrington-Leigh 2011).

Nykyisten päättäjien vastuu ulottuu aiempaa pidemmälle. Demokratia on löytänyt uusia, kansalaisia osallistavampia muotoja. Muutoksen sysäsi liikkeelle vuosituhannen vaihteessa alkanut sähköisen viestinnän voittokulku, joka rikasti edustuksellisen demokratian päätöksentekoa. Kansalaisyhteiskunnan vahvistumisen myötä alettiin puhua neljännestä sektorista – aktiivisen kansalaisuuden uudesta tulemisesta. Sen myötä tuotantojärjestelmän läpinäkyvyyden vaade on kasvanut (Goleman 2009). Havahduttiin siihen, että monimutkaiset tuotantoketjut estivät kestävien kulu- tusvalintojen tekemistä eivätkä markkinat toimineet itseään korjaavasti.

Tutkimus- ja kehitystoiminnan, elinkeinoelämän, järjestöjen sekä poliittisten päättäjien välinen tasa-arvoinen vuorovaikutus oli yhteiskunnan uudistumisen avain. Dialogia määrittivät ennakkoluulottomuus, muiden näkökulmien kunnioittaminen ja erilaisuudesta syntyvä luovuus, joka mursi uudistumisen esteenä olleet vallan ja toiminnan rakenteet. Ennen tällaista toimintatapaa kutsuttiin 'innovatiiviseksi työskentelymalliksi'. Nykyään se on luonnollinen osa kaikkien organisaatioiden ja verkostojen toimintakulttuuria. Viheliäisistä ongelmista tuli mahdollisuuksia. Esimerkiksi jätteistä ei enää puhuta, sillä kaikki materia mielletään raaka-aineeksi. Muotoilijat

KÄSITYS ARVOSTA EI ENÄÄ PERUSTU AINEELLISEEN KASVUUN.

omaksuivat periaatteekseen sen, että jätteet ja päätöt ovat osoitus epäonnistuneesta suunnittelusta. Nykyään kuluttaminen mielletään materiankierto-prosessiin osallistumiseksi.

Yksi vaikeimpia asioita oli hyödykkeiden ulkoisvaikutusten sisällyttäminen hintoihin, olkoonkin että hintajärjestelmän rinnalle tuli muita arvon mittareita ja vaihtojärjestelmiä. Paikallis- ja rinnakkaisvaluutat vahvistuivat ja levisivät lohkoketju- ja muiden teknologioiden kehityksen myötä (Pazaitis ym. 2017). Nyt hyödykkeiden hinnoissa on huomioitu koko niiden elinkaaren ekologiset ja sosiaaliset kustannukset. Sen seurauksena kestävä kulutusikäyttyminen tulee kalliiksi – ja kestävä halvaksi. Epäterveellisen ruoan hintoja nostettiin ja terveyttä edistävien ruokien hintoja alennettiin, joten epäterveelliset valinnat eivät enää kasaudu joillekin tietyille ryhmille. (Helne & Salonen 2016.)

Nykyään ihmiset kytkävät omia arkisia valintojaan sellaisiin ratkaisujen ketjuihin, joista tiedetään seuraavan yhteistä hyvää ja samalla oman elämän kokemista merkitykselliseksi ja arvokkaaksi. Tieto- ja viestintäteknologia mahdollistaa uusia vuorovaikutuksen ja jakamisen keinoja. Etäällä toisistaan olevat ihmiset järjestäytyvät omaehtoisesti tuottamaan ja kuluttamaan asioita tavalla, joka vähentää luonnonvarojen kulutusta ja lisää mahdollisuuksia yhteisvaurauteen perustuvaan jakamistalouteen. Siinä arvon luominen tapahtuu yhteistyöhön perustuvassa ympäristössä, jossa jaettavat tavarat, toiminnot ja palvelut ovat aiempaa vähemmän riippuvaisia kysynnän ja tarjonnan laista. Sosiaaliin suhteisiin perustuvat vaihtojärjestelmät ovat yhä tehokkaampia. Käsitys arvosta on irtautunut vanhoista aineelliseen kasvuun perustuvista talouden yhtälöistä. Arvon nähdään nyt muodostuvan näitä vanhoja yhtälöitä laajemmissa sosiaalisissa vuorovaikutuksissa. Ihmisten sisäsyntyiset ja sosiaaliset

motivaatiot nähdään innovoinnin ja taloudellisen organisoitumisen ytimenä aineellisten kannustimien ja palkitsemisjärjestelmien sijaan. (Benkler 2004, 276; Benkler 2017; Pazaitis ym. 2017.)

Kokonaisvaltainen lähestymistapa hyvinvointiin ja talouteen syntyi suurelta osin koulujen ja oppilaitosten toiminnan muutoksesta. Nyt oppimisympäristönä on koko maailma. Yhteiskehittely ja ilmio- lähtöisyys ovat tuoneet yhteen eri tieteenalojen ja yhteiskunnan sektoreiden toimijoita. Yhdessä oppiminen on soluttautunut osaksi organisaatioita ja instituutioita. Oppimisen merkitykset syntyvät tosielämän vaihtelevissa tilanteissa. Käytäntö ja teoria kohtaavat luontevasti. (Scharmer & Kaufer 2013.)

Elinikäisen oppimisen päämääräksi on hahmotunut sellainen sivistys, joka sietää monia epätäydellisiä ja keskenään jännitteisessä suhteessa olevia ideologioita ja ratkaisuvaihtoehtoja. Eri tahojen ajamat vastakkaiset intressit ja tavat hahmottaa maailmaa eivät välttämättä sulje toisiaan pois vaan täydentävät toisiaan, sillä yhteisöllillä ja yhteiskunnilla on yhteinen tavoite ja halu edetä sitä kohden. Erilaisten ääripäiden välissä elää yhteinen tahto löytää monimutkaisiin ilmiöihin ratkaisuja tavalla, jossa siedetään epävarmuutta ja halutaan oppia myös epäonnistuneista kokeiluista. Kohtuullisuus ja kokeilunhalu korostuvat kaikessa toiminnassa. Toisenlaista tavoitteleva ajattelu- ja toimintatapa ei ole uhka vaan edistyksen edellytys.

Kokonaisvaltaisen hyvinvointikäsitteen ja osallistavan yhteiskehittämisen myötä vanhat jakolinjat on ylitetty, ja mallia yhteiskunnan kehittämiseen otetaan luonnosta. Sen ratkaisut on testattu miljoonien vuosien kuluessa, ja jäljelle ovat jääneet toimivimmat. Luonnon ekosysteemien esimerkit innoittavat rakentamaan tulevaisuutta pistemäisen parantelun sijasta kokonaisvaltaisesti tavalla, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tällöin myös tiede ja taide ovat lähentyneet toisiaan, kun ne aiemmin pidettiin erillään. Tiede erittelee, rajaa ja lukitsee tarkasteltavat ilmiöt muotoonsa ja näin jähmettää ne. Taide taas antaa kullekin tulkitsijalle vapauden tehdä omannäköisiä havaintoja tarkastelun kohteesta. Kun tiede ja taide yhdistetään, estetään vinoumia, jotka aiemmin olivat innovatiivisten ratkaisujen tiellä.

	Materiaalisille arvoille rakentuva vauraus- ja sivistyskäsitys	Jälkimateriaalisille arvoille rakentuva vauraus- ja sivistyskäsitys
Hyvinvointinäkemys	materiaalinen, kulutuskeskeinen	henkinen, ihmissuhde- ja elämäkeskeinen
Ihmisen rooli yhteiskunnassa	kuluttaja	luottamussuhteissa elävä aktiivinen kansalainen
Elämän tarkoitus	aineellisen vaurauden maksimointi	arvokas elämä, ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin vaaliminen, oman elämän liittäminen osaksi johonkin itseä suurempaan (merkitys)
Yhteiskunnallisen edistymisen indikaattorit	talouskasvu, kuluttajien luottamus	huono-osaisuuden määrä, kansalaisten hyvinvointikokemukset
Talouden toimintaperiaate	kilpailu, omistajien voittojen maksimointi	yhteistyö, tasa-arvo, luottamukseen perustuvat arvoverkostot
Maailman hahmottamisen tapa	atomistinen, yksityiskohtainen	systeminen, ehyt ja elävä
Luonto ja luonnonvarat	kertakäyttöisyys, hyöty, välillisesti arvokas	kaikki kiertää, säilyttäminen, elvyttäminen, itsessään arvokas
Mahdollisuuksien ja riittävyyden mitta	raha	aika

Taulukko 2. Vauraus ja sivistys materiaalistien ja jälkimateriaalistien arvojen mukaisesti ohjautuvissa yhteiskunnissa dikotomisesti havainnollistettuna.

POHDINTA

Jotta kasvatuksella, koulutuksella ja sivistyksellä olisi yhteisesti jaettu suunta, tarvitaan keskustelua siitä, millaisessa maailmassa ja yhteiskunnassa haluamme vastaisuudessa elää ja kuinka sellainen tulevaisuus rakennetaan. Hahmotelimme siirtymää jälkimateriaaliseen yhteiskuntaan, jossa kansalaiset voisivat kokea, että jokaisen on helppoa yltää omaan parhaaseensa omista lähtökohdistaan käsin.

Ilmeistä on, että vaurauden ja sivistyksen laajemmat määrittelyt auttavat uudistamaan teollisen aikakauden jälkeistä yhteiskuntaa, jossa hyvinvointi ja sen tuotantotavat jäsenyivät yhä monimuotoisemmin. Elämän rikkauten lisääminen perustuu yhä vahvemmin niihin hyvinvoinnin lähteisiin, jotka ovat aineettomia ja runsaita. Kokemus omaehtoisuudesta, pystyvyydestä ja yhteenkuulumisesta tuottaa elämästä haltioitumista, ilahtumista ja kukoistamista, joka tyydyttää ihmismiel-tä syvästi (ks. Ryan ym. 2000; Deci ym. 2013).

Ehdoitta saatava sosiaalinen hyväksyntä vähentää materiaalistien ja niukkuuden määrittämien asioiden merkitystä ihmiselle. Tämä voi auttaa irtautumaan ai-

neellisen vaurauden yksisilmäisestä tavoittelusta. Samalla avautuu laajempi sosiaalis-poliittinen näköala edistykselle siten, että keskinäisriippuvaisessa maailmassa olisi mahdollista ylläpitää nykyistä paremmin kahta kestävän kehityksen yleistä peruseriaatetta: elämän edellytysten turvaamista ja luovuttamatonta ihmisarvoa (UN 2015). Tämä on oleellista tämän päivän maailmassa, jossa elämää ylläpitävien luonnon ekosysteemien elinvoima on uhattuna (MEA 2005; Rockström ym. 2009), ja yhteiskunnan eheys vähenee. Maailman vaurain prosentti ihmisistä omistaa jo enemmän kuin loput 99 prosenttia (Global Wealth Report 2017).

Siirtymä jälkimateriaalistien arvojen läpäisemään yhteiskuntaan ei ole suoraviivaista siten, että materiaalisille arvoille rakentuva vauraus- ja sivistyskäsitys korvautuisi kaikilta osin jälkimateriaalisilla (**taulukko 2**). Sen sijaan empiirinen näyttö viittaa hyvinvointikokemusten monipuolistumiseen (Moors & Vermunt 2007). Kun suomalaisilta vuonna 2015 kysyttiin kantaa väitteeseen ”Ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”, 38 prosenttia oli väitteestä samaa mieltä ja 39 prosenttia eri mieltä

TULEVIEN SUKUPOLVIEN MAHDOLLISUUKSIEN TURVAAMINEN PERUSTUU HENKISEEN KASVUUN KOHTI TÄYTTÄ IHMISYYTTÄ.

(Apunen ym. 2015). Kesällä 2016 sama väite esitettiin 15–29-vuotiaille nuorille, joista 15 prosenttia oli tästä väitteestä samaa mieltä ja 46 prosenttia eri mieltä (Salonen & Konkka 2017). Ilman kansalaisten hyväksyntää hyvinvointivaltion legitimitteetti tulee haastetuksi.

Jälkimmäisten arvojen vetovoima perustuu myönteiseen hyvinvointikokemukseen. Oma etu ja yhteinen hyvä eivät ole ristiriidassa (Haybron 2013). Vastuu itsen ulkopuolista todellisuutta kohtaan voi vapauttaa ihmisen yksilöllisyyteen ja läsnäoloon (Mietinen 2017). Painopisteen siirtäminen aineellisen vaurauden maksimoinnista sosiaaliin vaurauksiin lisää paitsi luottamukseen perustuvia toimintamalleja myös tyytyväisyyttä elämään (esim. Seligman 2002). Ihmissuhteiden, luottamuksen ja ajan arvottaminen rahaa ja materiaalia korkeammalle voi auttaa löytämään suorituskeskeisen ja individualistisen maailman ylittäviä eheyttäviä merkityksiä ja kokemuksia siten, että ihmisen kokemus elämän arvokkuudesta voimistuu. Arvokkaan tarkoituksen tavoittaminen omalle olemassaololle perustuu siten oman elämän liittämiseen johonkin itseä suurempaan (Csikszentmihalyi & Csikszentmihalyi 2006).

Jälkimmäisiä arvoja edistävän kasvatuksen, koulutuksen ja sivistyksen voima on siis siinä, että kestävät elämäntavat eivät vain säästä yhteisiä resursseja vaan myös parantavat ihmisten elämänlaatua. Itsekäät ja pyyteettömät toiminnan motiivit yhdistyvät. Ihmisten subjektiivinen hyvinvointi lisääntyy, ja samalla varmistetaan tuleville sukupolville yhtä hyvät tai paremmat toimintamahdollisuudet kuin meillä on (Sen 2009, 251–252). Tulevien sukupolvien mahdollisuuksien turvaaminen ei perustu tinkimiseen, luopumiseen ja uhrautumiseen vaan henkiseen kasvuun

kohti täyttä ihmisyyttä (Maslow 2011). Tällöin 'hyvä elämä', 'hyvinvointi' ja 'kestävä kehitys' lähestyvät käsitteinä toisiaan. Lähestymistavan voima on siinä, että sen avulla voidaan yhtä aikaa tavoitella syvempiä merkityksiä tälle hetkelle, arvokkaampia tarkoituksia omalle olemassaololle ja ratkaisuja ihmiskunnan yhteiselle hyvälle tulevaisuudelle. Näin hyvinvoinnin tavoittelu dematerialisoituu, eli sen energia- ja materiaali-intensiteetti pienenee. Materialismista jälkimaterialismiin siirryttäessä kansalaiset

- kiinnittävät huomiota kokemukseen tämän hetken täyteydestä, mikä perustuu uusien aineettomien merkitysnäköalojen löytämiseen elämään,
- tunnistavat elämää kannattelevia arvokkaita tarkoituksia omalle olemassaololle,
- tavoittelevat hyvinvointia luottamusta ja sosiaalista pääomaa kasvattamalla ja
- ratkaisevat samalla resurssi-intensiivisiin elämäntapoihin liittyviä ja koko ihmiskunnan tulevaisuuden toivoa vähentäviä kestävyysaasteita.

Emme väitä, että kuvailemamme kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen muutosprosessi kohden esittämämme tulevaisuuskuvaa edustaisi jonkinlaista totuutta siitä, mihin suuntaan hyvinvoinnin tavoittelu on kääntymässä. Esittämämme näkymä on keskenäinen ja epätäydellinen. Toivomme sen virittävän kriittiseen keskusteluun vaurauden ja sivistyksen luonteesta ja synnyttävän lisää tulevaisuuskuvia, jotka voivat täydentää tai haastaa tätä näkymää. Molemmat ovat tarpeellisia keskiluokkaistuneessa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa valtaväestön keskeisin huoli ei enää ole äärimmäisestä köyhyydestä vapautuminen.

Selvää on myös se, että kokonaisvaltaista hallittua siirtymää kohti jälkimateriaalisten arvojen läpäisemää kestävä elämää ja yhteiskuntaa ei ole helppo toteuttaa. Se on mahdollista, mutta edellyttää kohtalonomaisen ajalehtimisen sijasta tulevaisuuden tietoista haltuunottoa – tulevaisuuden aktiivista rakentamista toimintaan kannustavan tulevaisuuskuvan suuntaisesti. Siinä auttavat avarakatseisuus, taito asettua toisen asemaan ja kyky muodostaa eri näkökulmia yhdistävä poikkitiedollinen kokonaiskäsitys todellisuudesta. Lisäksi kansalaisten vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät jatkuvasti, kun siirrytään yhä verkottuneempaan

maailmaan. Ääriesimerkinä yhden ihmisen vaikutusmahdollisuuksista toimii Edward Snowden, joka horjutti yhden laajan asiakirjavuodon avulla maailmanlaajuisia diplomaattista järjestelmää (Haukkala 2015). Myös Me Too -kampanja (#metoo) on esimerkki poikkeuksellisen laaja-alaisesta ja nopeasta yhteiskunnallisesta heräämisestä ja siitä seuraavasta ratkaisukeskeisestä toiminnasta. Jopa globaalin kansalaisyhteiskunnan syntyminen on verkottumisen ansiosta mahdollista, ainakin tietyin osin (Mitrani 2013). Samalla yhä jakavammat, osallistavammat ja paikallisemmat talouden muodot ovat osoittautumassa vetovoimaisiksi, sillä ne vaalivat kaiken taloudellisen toiminnan ytimessä olevaa ihmisten välistä luottamusta (Diener ym. 2009).

Uudistumiskykyisen yhteiskunnan rakentaminen vaatii ennen kaikkea erilaisten ihmisten osaamisen yhdistämistä, osallisuuden kokemuksen maksimointia ja mahdollisuutta ylittää tottumusten rajoja toistuvasti. Jälkimmäisten arvojen ohjaama kansalainen

rakentaa luottamusta herättävää tulevaisuutta ja tekee samalla omasta elämästään merkityksellistä. Kasvatuksella, koulutuksella ja sivistyksellä tavoitellaan inhimillistä kasvua, jossa kansalaisella on hyvä syy herätä uuteen päivään. Elämällä on rikas sisältö ja arvokas tarkoitus.

ARTO O. SALONEN
KT, apulaisprofessori
Itä-Suomen yliopisto
kasvatustieteen dosentti
Helsingin yliopisto
sosiaalipedagogiikan dosentti
Itä-Suomen yliopisto

MARIA JOUTSENVIRTA
KTT, tutkija
Aalto yliopiston
kauppakorkeakoulu

Kiitämme anonyymeja vertaisarvioitsijoita rikastavasta palautteesta, jonka avulla osin uudenlaista ja rohkeakin lähestymistapaa sisältävä artikkeli löysi entistä pitävämpiä ankkurointipaikkoja.

LÄHTEET

- Aaltola, E. & Ketola, S. (2017). *Empatia. Myötäelämisen tiede*. Helsinki: Into.
- Ahvenharju, S., Minkkinen, M. & Lalot, F. (tulossa). *The Five Dimensions of Futures Consciousness*.
- Alenius, E. (2015). *Maailmankehityksen suuri käänne*. Helsinki: Into.
- Allardt E. (1976). Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study. *Acta Sociologica* 3 (19), 227–239.
- Allardt E. (1993). Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A. (toim.) *In The Quality of Life*. Clarendon: Oxford, 88–94.
- Apunen, M., Haavisto, I., Sipola, J. & Toivonen, S. (2015). *Ken on maassa jämäkin? EVAn Arvo- ja asennetutkimus 2015*. Helsinki: EVA.
- Baldwin, J. W. (1959). *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the 12th and 13th Centuries*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Barnett, C., Cloke, P., Clarke, N. & Malpass, A. (2011). *Globalizing Responsibility: The Political Rationalities of Ethical Consumption*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Baumeister, R., Vohs, K., Aaker, J., Garbinsky, E. (2013). Some Key Differences between a Happy Life and a Meaningful Life. *Journal of Positive Psychology* 8 (6), 505–516.
- Benkler, Y. (2004). "Sharing nicely": On shareable goods and the emergence of sharing as a modality of economic production. *Yale Law Journal* 114 (2), 273–398.
- Benkler, Y. (2017). Peer production, the commons, and the future of the firm. *Strategic Organization* 15 (2), 264–274.
- Benzer, M. (2011). *The Sociology of Theodor Adorno*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penquin Books.

- Ceballos, G., Ehrlich, P., Barnosky, A., García, A., Pringle, R., Palmer, T. (2015). Accelerated Modern Human-induced Species Losses: Entering the Sixth Mass Extinction. *Environmental Sciences* 1 (5), 1–5.
- Cieciuch, J., Davidov, E., Vecchione, M., Beierlein, C. & Schwartz, S. (2014). The Cross-National Invariance Properties of a New Scale to Measure 19 Basic Human Values: A Test Across Eight Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 45 (5) 764–776.
- Csikszentmihalyi, M. & Csikszentmihalyi, I. (2006). *A life worth living. Contributions to positive psychology*. New York: Oxford University Press
- Coleman, R. (2011). The Great Turnaround: How Natural Capital Entered the Economy. *Solution* 2 (6).
- Coote, A. & Franklin, J. (toim.) (2013). *Time on Our Side: Why We All Need a Shorter Working Week*. London: New Economics Foundation.
- Costanza, R. (2014). *A virtual visit to a sustainable 2050*. Teoksessa R. Constanza & I. Kubiszewski, *Creating a Sustainable and Desirable Future*. London: World Scientific, 73–83.
- Costanza, R., Alperovitz, G., Daly, H., Farley, J., Franco, C., Jackson, T., Kubiszewski, I., Schor, J. & Victor, P. (2013). Luontoa ja yhteiskuntaa tukeva kestävä talous. Suom. E.-L. Hallanaro & K. Pitkänen. Teoksessa *Maailman Tila 2013: Onko liian myöhäistä?* Helsinki: Gaudeamus.
- Daly, H. (1977). *Steady-State Economics*. San Francisco: W.H. Freeman and Co.
- Daly, H. (2010). From a failed-growth economy to a steady-state economy. *Solutions* 1 (2), 37–43.
- Deci, E. L., Ryan, R. M., & Guay, F. (2013). Self-determination theory and actualization of human potential. Teoksessa McInerney, D., Marsh, H., Craven, R. & Guay, F. (toim.) *Theory Driving Research: New Wave Perspectives on Self Processes and Human Development*. Charlotte, NC: Information Age Press. 109–133.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. An Introduction to the Philosophy of Education. The Floating Press.
- Diener, E., Lucas, R., Schimmack, U. & Helliwell, J. (2009). *Well-Being for Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Doppelt, B. (2008). *The power of sustainable thinking. How to create a positive future for the climate, the planet, your organization and your life*. London: Earthscan.
- Dufva, M., Halonen, M., Kari, M., Koivisto, T., Koivisto, R. & Myllyoja, J. (2017). *Kohti jaettava ymmärrystä työn tulevaisuudesta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 33/2017.
- Easterlin, R. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Teoksessa David, P. & Reeder, M. (toim.) *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, New York: Academic Press.
- Eläketurvakeskus (2018). Suomen työeläkkeensaajat. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien työkyvyttömyyden syyt eroavat ikäryhmittäin. Luettavissa: <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/elakkeensaajat/tyoelakkeensaajat> (3.5.2018).
- Eskelinen, T., Lakkala, K., Lohtaja, A., Moisio, O.-P. & Pyykkönen, M. (2017). Utopia on yhteiskunnallisten vaihtoehtojen etsimisen menetelmä. *Futura* 36 (1), 36–37.
- Farley, J. (2012). Reflections on a Life Lived Well and Wisely. *Solution* 3 (2), 10–13.
- Ferrer-i-Carbonell, A., & Frijters, P. (2004). How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness? *The Economic Journal* 114 (497), 641–659.
- Gert, B. (2004). *Common morality. Deciding what to do?* New York: Oxford University.
- Giddings, B., Hopwood, B. & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development* 10 (4), 187–196.
- Global Wealth Report (2017). *Global Wealth Report*. Bern: The Credit Suisse Research Institute.
- Goldthorpe, J., Lockwood, D. Bechhofer, F. & Platt, J. (1968). *The Affluent Worker. Industrial Attitudes and Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goleman, D. (2009). *Ecological Intelligence. How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy Can Change Everything*. New York: Broadway Books.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haidt, J. (2006) *The Happiness Hypothesis. Finding Modern Truth in Ancient Wisdom*. New York: Basic Books.
- Hanauer, N. & Beinhocker, E. (2014). Capitalism Redefined. *Democracy Journal*, 31. <https://democracyjournal.org/magazine/31/capitalism-redefined/?page=all> (7.5.2018).
- Haque, U. (2011). *The New Capitalist Manifesto*. New York: Harvard Business Review Press.
- Haybron, D. (2013). *Happiness. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Headley, B., Muffels, R., & Wagner, G. (2010). Long-running German Panel Survey Shows That Personal and Economic Choices, Not Just Genes, Matter for Happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 107 (42), 17 922–17 926.
- Hediger, W. (1999). Reconciling 'Weak' and 'Strong' Sustainability. *International Journal of Social Economic*, 26 (7/8/9), 1120–1144.

- Helliwell, J. & Barrington-Leigh, C. (2011). How Much is Social Capital Worth? Teoksessa Jetten, J., Haslam, C. & Haslam, S. (toim.) *The Social Cure*. London: Psychology Press, 55–57.
- Helliwell, J. (2013). Social Norms, Happiness, and the Environment: Closing the Circle. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 10 (1), 78–84.
- Helne, T. & Salonen, A. (2016). Ecosocial Food Policy – Improving Human, Animal and Planetary Wellbeing. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 12 (2), 1–11.
- Hirvilampi, T., Laakso, S. & Lettenmeier, M. (2014). *Kohtuuden rajat? Yksin asuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaalijalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hämäläinen, T. & Michaelson, J. (2014). *Well-being and Beyond – Broadening the Public and Policy Discourse*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution, Changing Values and Political Styles among Western Public*. Princeton, N.J.: Princeton University.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, N.J.: Princeton University.
- Inglehart, R. (2008). Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics* 31 (1/2), 130–146.
- Jackson, T. & Victor, P. (2013). *Green Economy at Community Scale*. <http://metcalfoundation.com/stories/publications/green-economy-at-community-scale/> (8.9.2017).
- Jansson, J. (2011). Goods and Service Consumption in the Affluent Welfare State. Teoksessa K. Ekström & K. Glans, *Beyond the Consumption Bubble*. New York: Routledge. 52–69.
- Jebb, A., Tay, L., Diener, E. & Oishi, S. (2018). Happiness, Income Satiation and Turning Points around the World. *Nature Human Behaviour*, 2 (1), 33–38.
- Joutsenvirta, M., Hirvilampi, T., Ulvila, M., & Wilén, K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kainulainen, S. (2014). Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (5), 485–497.
- Kasser, T. (2014) A Values–Based Set of Solutions for the Next Generation. Teoksessa Costanza, R. & Kubiszewski, I. (toim.) *Creating a Sustainable and Desirable Future*. London: World Scientific. 331–340.
- Kasser, T. (2016). Materialistic Values and Goals. *Annual Review of Psychology* 67(1), 489–514.
- Kivistö, S. & Pihlström, S. (2018). *Sivistyksen puolustus. Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Helsinki: Gaudeamus.
- Kluckhohn, C. (1954). Values and Value Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. Teoksessa Parsons, T. & Shils, E. A. (toim.) *Toward a General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press, 388–433.
- Komonen, P. & Leminen, E. (2014). Kansallinen nuorisotutkimus – uusi kulluttaja. Helsinki: 15/30 Research Oy.
- Laihiala, T. (2018). *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Kuopio: Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunnan julkaisuja 163.
- Lakkala, K. (2017). Utopia yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* 36 (1), 14–21.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lillrank, P. (2011). *Maailman parantaja. Miksi porvarilliset arvot voittavat populismin ja totalitarismin*. Helsinki: EVA.
- Lyubomirsky, S., King, L. & Diener, E. (2005) The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success? *Psychological Bulletin* 131 (6), 803–855.
- Marglin, S. (2008). *The Dismal Science. How Thinking Like an Economist Undermines Community*. London: Harvard University.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Brothers.
- Maslow, A. (2011). *Toward a Psychology of Being*, (1st ed.) Blacksburg: Wilder Publications.
- Matutinovic, I., Salthé, S., Ulanowicz, R. (2016). The mature stage of capitalist development: Models, signs and policy implications. *Structural Change and Economic Dynamics* 39, 17–30.
- Max-Neef, M. (2010). The World on a Collision Course and the Need for a New Economy. *Ambio* 39 (3), 200–210.
- MEA (2005). Living Beyond Our Means: Natural Assets and Human Wellbeing. Statement from the Board. <http://www.millenniumassessment.org/en/BoardStatement.html>.
- Miettinen, R. (2017). Aikuiskasvatus, sivistys ja työn tulevaisuus. *Aikuiskasvatus* 37 (2), 84–96.
- Mitrani, M. (2013). Global Civil Society and International Society: Compete or Complete? Alternatives: Global, Local, Political 38 (2), 172–188.
- Moors, G. & Vermunt, J. (2007). Heterogeneity in post-materialist value priorities. Evidence from a latent class discrete choice approach. *European Sociological Review* 23 (5), 631–648.
- Niemelä, S. (2011). *Sivistymisen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Snellman Instituutti.
- Nurmela, J. & Mäenpää, I. (2014). Perustarpeet rasittavat ympäristöä eniten. Tieto & Trendit 6/2014.
- Nussbaum, M. (2010). *Not for profit. Why democracy needs the humanities*. New Jersey: Princeton University Press.

- O'Neill, D. W., Dietz, R. & Jones, N. (toim.) 2010. *Enough is Enough: Ideas for a sustainable economy in a world of finite resources*. The report of the Steady State Economy Conference. Leeds, UK: Center for the Advancement of the Steady State Economy and Economic Justice for All.
- Ott, K. (2003). The Case for Strong Sustainability. Teoksessa Ott, K. & Thapa, P. (toim.) *Greifswald's Environmental Ethics*. Greifswald: Steinbecker Verlag, 59–64.
- Pazaitis, A., De Filippi, P. & Kostakis, V. (2017). Blockchain and value systems in the sharing economy: The illustrative case of Backfeed. *Technological Forecasting & Social Change* 125, 105–115.
- Peet, J. (2011). How New Zealand Became a Green Leader. *Solution* 2 (3), 12–15.
- Phdungsilp, A (2011). Futures Studies' Backcasting Method Used for Strategic Sustainable City Planning. *Futures* 43, 707–714.
- Pietilä, H. (2012). Ihmisen talous. Teoksessa Helne, T. & Silvasti, T. (toim.) *Yhteysien kirja: Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 73–79.
- Pihkala, P. (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihlström, S. (2016). Talouden ja moraalien vaikea suhde. Teoksessa S. Kivistö, S. Pihlström & M. Tolonen, *Talous ja moraalit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyöriä, P. & Ojala, S. (2016). Nuorten työasenteet puntarissa – eroaako Y-sukupolvi edeltäjistään? *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (1), 31–42.
- Raskin, P. (2012). Scenes from the Great Transition. *Solution* 3(4), 11–17.
- Riikinen, O. (2012). Ekologisen kriisin juuret – vähään tyytymisestä halujen ekspansioon. Teoksessa T. Helne & T. Silvasti (toim.) *Yhteysien kirja: Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 30–45.
- Robinson, J.B. (1990). Futures under Glass: A Recipe for People Who Hate to Predict, *Futures* 22, 820–843.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, S., Lambin, E., Lenton, T., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H., Nykvist, B., de Wit, C., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P., Costanza, R., Svedin, U., Falkenmark, M., Karlberg, L., Corell, R., Fabry, V., Hansen, J., Walker, B., Liverman, D., Richardson, K., Crutzen, P., & Foley, J. (2009). A Safe Operating Space for Humanity. *Nature* 461: 472–475.
- de Rosnay, J. (1979). *The Macroscope. A New World Scientific System*. New York: Harper & Row.
- Rothman, D. (2017). Thresholds of Catastrophe in the Earth System. *Science Advances* 3 (9), 1–12.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-being. *American Psychologist* 55, 68–78.
- Saastamoinen, K. (1998). *Eurooppalainen liberalismi. Etiikka, talous, politiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salonen, A. (2010). *Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena*. Väitöstutkimus. Tutkimuksia 318. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salonen, A. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15.
- Salonen, A. & Konkka, J. (2015). An Ecosocial Approach to Well-Being: A Solution to the Wicked Problems in the Era of Anthropocene. *Foro de Educación* 13 (19), 19–34.
- Salonen, A. & Konkka, J. (2017). Kun tyytyväisyys ratkaisee. Nuorten suhtautuminen globaaleihin haasteisiin, käsitykset ihanneyhteiskunnasta ja toiveet omasta tulevaisuudesta. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) *Katse tulevaisuudessa, Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto ja Nuorisotutkimusverkosto, 137–156.
- Salonen, A. & Konkka, J. (2018). Hyvän elämän tekijöitä tunnistamassa. Suomalaisten onnellisuus, elämän mielekkäisyys ja hyveellisyys. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 2018.
- Salonen, A. & Rouhinen, S. (2015). Vastuullinen maailmasuhde – tulevaisuuden toivoa säilyttävän kulttuurirevoluution suunnannäyttäjät. *Tiedepolitiikka* 3 (40), 7–16.
- Salonen, A., Siirilä, J., & Valtonen, M. (2018). Sustainable Living in Finland: Combating Climate Change in Everyday Life. *Sustainability* 10 (1), 104. doi: 10.3390/su10010104.
- Salonen, A. & Åhlberg, M. (2013). Towards sustainable society – From materialism to post-materialism. *International Journal of Sustainable Society* 5 (4), 374–393.
- Scharmer, O. & Kaufer, K. (2013). *Leading from the Emerging Future. From Ego-Systems to Eco-System Economies*. San Francisco: Berrett-Koehler Publisher.
- Scheffler, S. (2013). *Death and the afterlife*. New York: Oxford University Press.
- Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., & Franck, M. (2005). Values and Their Relationship to Environmental Concern and Conservation Behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 36 (4), 457–475.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the Content and Structure of Values, Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology* 25 (1), 1–65.

- Schwartz, Shalom, Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Konty, M. (2012). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology* 103, 663–688.
- Searle, J. (2010). *Making the Social World. The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Seligman, M. (2002). Very Happy People. *Psychological Science* 13 (1), 81–84.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Cambridge: Harvard University.
- Senge, P., Smith, B., Kruschwitz, N., Laur, J., Schley, S. (2008). *The Necessary Revolution: How Individuals and Organizations Are Working Together to Create a Sustainable World*. London: Doubleday.
- Sewall, H. R. (1901). *The Theory of Value before Adam Smith*. Published for the American Economic Association. New York: Macmillan.
- Shah, A. (2013). *Helping Africa Help Itself: A Global Effort*. Philadelphia: Mason Crest.
- Siljander, P. (2002). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen*. Helsinki: Otava.
- Simpura, J. & Uusitalo, H. (2011). Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 106–139.
- Standing, G. (2009). *Work after Globalization: Building Occupational Citizenship*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Steiblin, C. & Graef, F. (2015). *Prices and Earnings 2015. Do I Earn Enough for the Life I Want?* Zurich: UBS.
- Sterling S. (2010). Transformative Learning and Sustainability: Sketching the Conceptual Ground. *Learning and Teaching in Higher Education* 5, 17–33.
- Stewart, E. (2013). The New New York: 2050. *The Solution Journal* 4 (2).
- Toivanen, T. & Venäläinen, J. (2015). Yhteisvaurauden uusi aika. Teoksessa Jakonen, M. & Silvasti, T. (toim.) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into, 24–48.
- UN (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (3.5.2018).
- Värrö, V.-M. (1997). *Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Tampere: Tampere University Press.
- Welzel, C. & Inglehart, R. (2010). Agency, Values, and Well-Being: A Human Development Model. *Social Indicators Research* 97 (1), 3–63.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010). *The Spirit Level. Why Equality Is Better for Everyone*. London: Penquin.
- Williams, M., Zalasiewicz, J., Huff, P., Schwägerl, C., Barnosky, A., & Ellis, E. (2015). The Anthropocene Biosphere. *The Anthropocene Review* 2 (3), 196–219.

Keho, halu ja tunnustus kulutuksessa

Oudoksumalla kohti kestävämpää tulevaisuutta

Yksilöllistä nautintoa ja kilpailua korostavassa yhteiskunnassa kansalaisuus on korvautunut kuluttajuudella, mikä koettelee maapallon sietorajoja. Katsomalla kieroon ja oudoksumalla omia kulutustottumuksia viritetään kriittistä asennetta kulutuskulttuuriin.

MAAILMA ON MUUTTUNUT viime vuosikymmeninä yhä kulutuskeskeisemmäksi. Ajatukset kulutuskansalaisuudesta ja markkinaehtoisuudesta määrittävät yhä enemmän sitä, kuinka suhtaudumme itseemme ja arvotamme muita. Normaaliksi koetun länsimaisen kulutusyhteiskunnan ylläpitämisestä on muodostunut ekologisesti kestämaton yhtälö, joka kiihtyvällä vauhdilla turmelee elinympäristöjä maailmanlaajuisesti.

Kasvatustieteissä usein etsitään tehokkainta interventio-ohjelmaa, jolla voidaan vaikuttaa ihmisten oppimiseen. Sen sijaan olisi tarpeellista purkaa kulutusyhteiskunnan saastuttavia ideologiota, jotka turmelevat

ihmisten suhteet luontoon, toisiin ja itseen. Ekologisuutta ei tällöin saa irrottaa poliittisesta ja sosiaalisesta (vrt. Latour 2003). Kun keskustellaan ekologisesta kuluttamisesta ja toiminnasta, keskustelussa on siksi syytä huomioida politiikka ja sosiaalisuus.

Yritykset muodostaa vallankumouksellisia näkökantoja ovat sisältäneet aina identifikaation rajoja paljastavia prosesseja (Haraway 2003, 224). Halumme ovat välttämättömiä, kun määrittelemme itseämme ja sitä, keneksi haluamme tulla. Maailmasuhteemme kriittinen analyysi edellyttää haluamisen tarkastelua yhteiskunnallisena ilmiönä, jota ylläpidetään arkisissa kulutusrutiineissa.

KASVATUSTIETEISSÄ ON TARPEEN PURKAA KULUTUSYHTEISKUNNAN IDEOLOGIOITA.

Yksilökeskeisessä kulutusyhteiskunnassa 'minusta' muodostuu arvostettu kulutuskansalainen kulutushalujen toteuttamisen avulla, mutta yhteiskuntamallin seurauksena ekologinen rapautuminen vauhdittuu vuosi vuodelta. Jotta kestävä kierto kulku saadaan katkaistua, kuluttamisen vauhdittajaa, haluamista, on tarkasteltava niin koulun opetuksessa kuin tutkimuksessa.

Käsittelen artikkelissani sitä, mitä kuluttava haluaminen on ja millaisia haasteita kasvatustieteellä on, jos kasvatustoiminnan päämääräksi asetetaan ekologisesti, eettisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti kestävä maailma. Tavoitteeni on saada lukija oivaltamaan ajan henki ja ajattelemaan monimutkaisia nykyisyyden kysymyksiä (Suoranta & Rynnänen 2016, 185). Samalla teen näkyväksi sitä ideologista koneistoa, joka ylläpitää ekologisesti kestäväntä haluamista. Näkyväksi tekeminen kumpua osittain *queer*-tutkimuksen kentältä, jolla pyritään kyseenalaistamaan luonnolliseksi koettuja ideologioita järjestelmiä (Karkulehto 2011, 76–77).

Näkyväksi tekeminen ja metodeihin sopimattomat tiedon tuotannon tavat ovat yksi tapa toteuttaa kriittistä pedagogiikkaa (Kincheloe 2004, 50). Siinä yhdistyvät yhteiskuntatieteellinen ja kasvatustieteellinen tutkimus, jossa esimerkiksi tarkastellaan kasvatukseen sisältyviä valtakamppailuja. Artikkelissa kriittinen pedagogiikka luo teoreettisen perustan, jonka avulla tarkastelen haluamista eri tieteenaloja yhdistellen ja vertaillen. Tarvitsemme uusia näkökulmia nykyisyyteen onnistuaksemme purkamaan teoreettisesti kulutuskeskeisen elämäntavan patologista haluamista. Käytännössä kriittinen pedagogiikka kannustaa kasvattajia ja oppilaita purkamaan kriittisesti maailmasuhteita ja tuomaan esille yhteiskunnallisia epäkohtia (Giroux 2006, 234).

LEMPIRUOKANA UUNIMAKKARA

Alakoulun opettajana syön päivittäin oppilaiden kanssa. Normaalista poikkeava lounasruokavalintani – kasvisruoka – aiheuttaa oppilaissa hämmennystä ja kysymyksiä. Ihmettely luo pohjaa keskustelulle, jossa voidaan pohtia vakiintuneiden kulutusvalintojen syitä. Oudot valinnat hämmentävät mutta samalla paljastavat normaaliksi koettua arkea. Kriittisen pedagogiikan lähtökohta on tehdä tietoiseksi se, kuinka ideologiat kääntävät vallitsevat käytännöt arkijärjeksi (Kincheloe 2004, 123). Oudoksumalla arkirutiineja voidaan paljastaa niitä ylläpitävät ideologiakoneistot. Lukuisissa kouluruokakyselyissä suosituimmaksi annokseksi on valittu uunimakkara. Kyseinen lihalaste osoittaa, minkälaisen arkiesteiden edessä ekologisesti kestävämmän maailman kohtalo on. Helpoimpia tapoja pienentää kulutuksen ekologista rasitusta olisi vähentää lihan ja eläinperäisten tuotteiden kulutusta ja vaihtaa ne kasvipohjaisiin tuotteisiin (Joutsenvirta & ym. 2015, 178). Kun puhutaan haluista, on tunnistettava se, että halut ovat inhimillisiä, eivät biologisia (Värrö 2014, 107).

Olemme oppineet haluamaan uunimakkaraa, koska olemme kasvaneet ympäristössä, jossa makkara on vakiintunut osa ruokakulttuuriamme. Uunimakkaran ihannointi paljastaa halun keskeisimpiä piirteitä, eli halun kuulua joukkoon. On yksinkertaisempaa valita lihamakkara ja kuulua valtavirtaan kuin leimautua kummalliseksi kasvissyöjäksi. Lihansyömisestä on muotoutunut ideologinen normi, josta poikkeaminen on kummallista ja hämmennystä aiheuttavaa esimerkiksi alakouluruokailussa, jossa harvat kasvisruokailijat noutavat nimikoidusta astiasta ruokansa.

Lihan tuottamiseen liittyy lukuisia ekologisia ja eettisiä sekä sosiaalisia ongelmia, minkä vuoksi suomalaisen lihariippuvuutta tulisi vähentää, jotta nykyistä kestävämpi maailma voisi toteutua. Kun keskitytään ainoastaan makuasioihin tai hintalappuun, unohdetaan, minkälaisia suoranaisia vaikutuksia ja laajoja seurauksia globaalilla ruokateollisuudella on. Viralliset lautasmallit eli ravintosuositukset osaltaan ilmentävät kulttuurisia, sosiaalisia ja ideologisia normeja. Ruoka on poliittista, minkä vuoksi se, mitä meille kouluruokailuissa tarjotaan, ei ole toissijaista.

HALUAVA KEHO

Halu palautuu kokevaan kehoon, joka viimeiseksi tekee ratkaisevan päätöksen sen suhteen, mitä markkinoilta tulee ostetuksi. Puhe kehosta on puolestaan osa Maurice Merleau-Pontyn, Edmund Husserlin ja Simone de Beauvoirin fenomenologian perintöä (Heinämaa 2000; Värrä 2014). Filosofian tutkija Sara Heinämaa (2000, 113) toteaa elävän ruumiin olevan erityislaatuinen realiteetti, koska kehossa kohtaavat fyysinen ja psyykinen. Tämän ohella keho risteävät sosiaalisesti tuotetut kategoriat, kuten etnisuus ja kuluttajuus (Hill Collins 2009, 156). Ihmisenä oleminen tulee ymmärtää ajassa elävänä hetkellisenä olemisena, jossa minus on avoin projekti. Tulkinnat itsestä perustuvat elettyyn ja koettuun ainutkertaiseen aikalaisuuteen. Alati kehittyvässä itsensä ymmärtämisessä ihmiset muuttavat tietoisesti maailmaansa. (Sinnerbrink 2007, 129.)

Vallitsevassa ajassa kulutuskeskeisyys määrittelee merkittävällä tavalla minus, minkä vuoksi minus on enemmän jatkuvaa joksikin tulemistakin kuin jonakin olemista. (Usher 2010, 39). Kehollinen oleminen on jatkuvaa maailman tulkintamista, jossa aistien, kokemusten ja tulkinnan avulla muodostan näkemystä kehostani ja kehoni suhteesta ympäröivään maailmaan. Itseymmärryksen jatkuva liike ei kuitenkaan muodostu tyhjiössä, vaan lukuiset yhteiskunnalliset voimasuhteet pyrkivät vaikuttamaan siihen, kuinka ihminen määrittelee itseään nykyisyydessä (Kincheloe 2011b, 392).

Ihmisillä voi olla keskenään ristiriitaisia haluja, minkä vuoksi on päätettävä, minkälaiseen järjestykseen halut asetetaan (MacIntyre 2007, 69–70). Lisäksi haluja voi olla hankala nimetä tai tunnistaa. Esimerkiksi seksuaalinen haluaminen on inhimillistä olemista, mutta seksuaaliset halut voivat olla ristiriidassa yleisten normien kanssa. Seksuaalinen haluaminen tulee ymmärretyksi vasta suhteessa kulttuuriin puhetapoihin, jotka antavat mahdollisuuden luoda ymmärrystä henkilökohtaiselle kokemukselle halusta (Hammack & Cohler 2009, 13). Sukupuoli ei ole ainoastaan sukuelimien anatomiaa vaan laajemmin sosiaalinen sukupuoli, jota tuotetaan ja ylläpidetään kulttuurisissa normistoissa (Butler 1999, 23).

Kehollisten halujen odotetaan sopeutuvan niille asetettuihin valmisiin muotteihin, jotka edustavat heteronormatiivisen yhteiskuntajärjestelmän kuvitelmaa normaalikehollisuudesta. Feminismin teoreetikko Judith Butler tekee jaon sosiaalisen sukupuolen (*gender*) ja biologisen sukupuolen (*sex*) välille. Sosiaalinen sukupuoli ilmaisee kokemuksien kokonaisuutta, jossa sosiaalinen ja biologinen sukupuoli sekä halu yhtyvät. (Butler 1999, 30.) Nykyään Suomessa seksuaalivähemmistöjen ei tarvitse pelätä sitä, että halujen toteuttamisesta seuraisi rangaistus.

Yksilöt eivät ole halun lähtökohta tai loppu vaan halun polku. Halu elää joustavassa liikkeessä, jossa sitä tuotetaan ja muotoillaan uudelleen. Halu ei tämän vuoksi ole jotain, jota voisi kontrolloida, vaan se on kanssaelämistä ja -olemista. (Rozmarin 2011, 42.) Halujen ymmärtäminen edellyttää, että ymmärretään sitä kulttuurista, taloudellista ja poliittista maailmaa, johon keho on sijoitettu. Tiedostava eläminen muovautuu ympäristössä, jossa halutaan ja kohdistetaan olemista, joka levittäytyy osaksi nykyisyyttä ja mennyttä sekä fyysisiä, moraalisia että ideologisia olosuhteita (Merleau-Ponty 2002, 156). Tajunnallinen haluava kehollisuus on aikansa tuotos, jolle opetetaan oikeanlaista heteronormatiivista kulutusyhteiskunnan kehollisuutta lukuisten yhteiskunnallisten uskomusten ja kuvastojen välityksellä.

Katsomalla kieron ja tarkastelemalla yhtä kulutusyhteiskunnan ikonia, jonka olemassaolon voi todistaa jokaisen suomalaisen kauppakeskuksen työtöille kohdistetun leluhyllyn edessä, nousee esille se, kuinka kaupallisuus, kulutushalut ja heteronormatiivinen arvomaailma risteävät yhdessä lelussa. Biologinen sukupuoli määrittää sitä, minkälaisia leluja lapselle ostetaan ja samalla välitetään kulttuurisesti määriteltyä sukupuolisuutta.

Barbie-nuken fyysisesti epärealistisen ulkonäön analysointi on tarjonnut lähtökohdan lukuisille keho käsitteleville analyyseille. Ulkonäkönsä ohella Barbie välittää ja on välittänyt useille sukupolville yhdysvaltalaisia perusarvoja ja asenteita. Vaikka Barbie edustaa kristillistä ylempää keskiluokkaista elämäntyyliä ja arvomaailmaa, jossa unohdetaan Yhdysvaltojen koloniaaliset kansanmurhat, Barbien arvottama maailmankuva ei hyväksytä automaattisesti.

YKSILÖ EI OLE HALUN LÄHTÖKOHTA TAI LOPPU VAAN HALUN POLKU.

Barbien välittämiä arvoja voi lukea vastakarvaan ja kyseenalaistaa ne. Avautuisiko nykyisyyteen toisenlaisia näkökulmia, jos kauppojen hyllyille ilmestyisi esimerkiksi prostituoitu Barbie tai poliittisesti kantaa ottava Barbie? (Steinberg 2010.) Minkälaisiin mielenosoituksiin Barbie voisi osallistua lasten leikeissä? Outojen esimerkkien herättämän hämmennyksen avulla tuodaan julki opittuja kulttuurisia ja sosiaalisia ennako-oletuksia, joiden varassa haluja suunnataan ja muodostetaan.

Barbie puhuu kulutusyhteiskunnan puolesta ja edistää näkemyksiä, jotka ihannoivat kulutus- ja kehoakeskeinen elämäntapaa. Tuotteistetussa maailmassa keho on yksi kulutuskohde muiden joukossa. Kehokeskeisyys korostuu puhetavoissa, joissa niin asiantuntijat kuin mainostajat normittavat ja markkinoivat kekokokoja. Mainonnan keinoin ihmisille välitetään sekä haluttavia tuotteita että tavoiteltavia kehoihanteita (Rossi 2007, 133). Kamppailussa oikeanlaisesta kehosta lihaviksi määritellyille ihmisille annetaan harvoin mahdollisuutta kertoa kokemastaan, vaan heille yleensä tarjotaan mahdollisuutta ottaa vastaan laihtuttajaposition, jonka avulla on mahdollista päästä eroon lihavuuden aiheuttamasta stigmasta (Harjunen 2007, 168). Lihavuuskeskustelussa usein korostuu se, että lihavaksi määritelty keho tuottaa häpeää (Harjunen 2007, 157). Kehollisuutta korostavat puhetavat normalisoituvat vähitellen, ja samalla omaksutaan elämäntapa, jossa kehosta muodostuu kuluttavien halujen lähtöpiste ja päämäärä.

Sukupuoli, keho, kokemuksellisuus ja yhteiskunnallinen valta kietoutuvat toisiinsa *queer*-pedagogiikassa, jossa yhdistyvät kriittisen pedagogiikan ja *queer*-teorian näkemykset siitä, kuinka ideologinen arvomaailma välittää oikeanlaista ja hyväksytyä elämäntyyliä. *Queer* on merkinnyt normatiivisen järjestyksen outouttamista ja vinouttamista. Näin se on

usein haastanut heteronormatiivisen yhteiskunnan normaalksi kuvitellun. (Vänskä 2011.)

Queer-ajattelusta on opittavissa se, kuinka 'normaali' tarkoittaa yleensä suosituinta tai yleisintä tapaa toimia. Suosituin halu tai toiminta ei kuitenkaan ole välttämättä ekologisesti, sosiaalisesti tai poliittisesti kestävä lähtökohta. Kasvatustieteen haaste on outouttaa nykyinen normaalksi mielletty haluaminen, jotta voidaan luoda keskustelua nykyistä kestävämmän tulevaisuuden tavoittamisesta. On löydettävä rohkeutta kyseenalaistaa ja haastaa vallitsevat halut, sillä muutoksen saavuttaminen markkinaehtoisen kulutusjuhlan tiimellyksessä ei ole onnistunut.

KASVATETUT HALUT

Queer-tutkimuksen tavoite ei ole määritellä sitä, mitä *queer* on vaan kysyä, miten erilaiset puhetavat, uskomukset ja arvoasetelmat tuottavat esityksiä ja mielikuvia joiden avulla määritellään käsityksiä seksuaalisuudesta ja *queeriuudesta* (Karkkulehto 2011, 84–85). Laajemmin on tarpeen tarkastella sitä, kuinka ihmisyttä määritellään sukupuolisten kulttuurinormistojen mukaan (Butler 1999, 23). Käsitteenä *queer* merkitsee aktiivista normatiivisen järjestyksen vinouttamista ja outouttamista (Vänskä 2011, 457).

Kulttuuriset normit ja puhetavat eivät ainoastaan määrittele suotavaa seksuaalisuutta vaan laajemmin sitä, kuinka heteronormatiivisen kulutusyhteiskunta tuottaa kehoja, jotka haluavat ylläpitää ekologisesti kestäväntöntä maailmankuvaa. Sukupuolen voidaan ymmärtää muodostuvan henkilökohtaisessa toiminnassa, minkä vuoksi henkilökohtaiset teot määrittelevät sukupuolta (Butler 1999, 33). Toistuvista teoista muodostuu performansseja, joissa yksittäiset kehot näyttelevät sosiaalisia sukupuoliaan (Butler 1999, 178). Haluvia kehoja kasvatetaan lukuisissa kulutusyhteiskunnan näytelmissä, minkä myötä haluava kuluttaminen omaksutaan normaalksi osaksi vallitsevaa elämäntapaa.

Tunnistamalla toinen toisenlaiseksi luodaan edellytykset ymmärtää sitä, mitä itse ei ole. Näin halu tulee ymmärrettyksi siinä, mitä minulla ei ole. (Butler 1987, 9.) Omakohtaisia kokemuksia voidaan peilata kuuntelemalla kertomuksia toisen kokemasta. Huomio ei enää kiinnity siihen, mikä on todellista, vaan se

KASVATUKSESSA VAADITAAN HALUJEN KIELTÄMISTÄ TAI ALISTAMISTA TOISTEN HALUILLE.

suuntautuu kuluttamisen elämysmaailmaan. Kuluttaminen on vastavuoroista, sillä siinä otetaan vastaan ja tuotetaan merkityksiä. (Usher 2010, 37.)

Henkilökohtaista halumaailmaa muovataan vuorovaikutussuhteessa, jossa tarkastellaan maailmaa ja ymmärretään sen merkitystä itselle. Itsensä tiedostamisessa luovutaan tiedostetusta ja keskitytään selittämään se, mitä tiedetään. Kun selitys loppuu, eivät tiedostettu ja se, mitä yritettiin selittää, ole enää samoja. (Butler 1987, 28.) Vuorovaikutuksessa toisen kanssa opin itsestäni jotain uutta, minkä vuoksi kaikki, mitä kuvittelen olevani ja haluavani muovautuu, kun kohtaan toisen ja yritän selittää itselleni toista.

Koetun halun avulla opin ymmärtämään omat puutteeni ja näkemään toisen mahdollisuutena muodostaa itseni uudelleen (Butler 1987, 44). Kulutushalujen merkityksellisyys kumpuaa juuri tästä koetusta puutteesta, jota tyydytetään yhä kiihtyvämällä sykkeellä. Kuluttamisen tyydyttymättömyys vihjaa, että olisi olemassa jotain, joka lopulta tyydyttäisi, vaikka itse riittämättömyyden tunne, joka kannustaa kuluttamaan (Butler 1987, emt.). Haluava kuluttaja on jatkuvassa liikkeessä, jossa nautinto on hetkellistä ja kokemus katoavaista. Juuri tunnetta elämän katoavaisuudesta ja inhimillisestä epätäydellisyydestä käytetään apuna, kun kuluttajille tarjotaan uusia hyödykkeitä, joiden ansiosta elämänlaatu kohenee tai kulutushalut tyydyttyvät hetkellisesti.

Kasvatustoiminnassa vaaditaan usein halujen kieltämistä tai niiden alistamista muiden haluille. Vanhempi kohtaa lapsensa halut päivittäin ja sopeuttaa ne omiinsa. Kasvava olento joutuu luopumaan haluistaan ja omaksumaan toisten hänelle asettamia haluja, jotka on muodostettu yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa ajattelun sekä kokemuksen verkostoissa (Fromm 2008, 64).

Ymmärtämällä itseni parhaan jätän toteuttamatta ne halut, joiden seuraukset voivat olla ristiriidassa muiden halujeni kanssa. Itseymmärrys korostuu, kun tajuan, minkälaisia kokemuksia haluan välttää. Lisäksi itseymmärryksen ansiosta käy yhä selvemmäksi se, kuinka tiedostamalla haluni ymmärrän itseäni paremmin. Persoonallisuuden ytimessä on itseymmärryksen monitasoisuus alitajunnasta tajunnallisuuteen, jossa hämmennystä aiheuttavat halujen keskeneräisyys ja muodostuvassa olevat katoavaiset tunteet (Ricoeur 1985, 10). Ihminen on ajallinen olento, joka kasvaa ja joutuu selittämään itselleen kohtaamaansa maailmaa, jotta se ymmärretään paremmin. Mitä enemmän selitetään, sitä paremmin ymmärretään (Ricoeur 1985, 5).

Halut kytkevät meidät osaksi toisia, mutta samalla joudumme jatkuvasti määrittelemään itseämme uudelleen suhteessa toisiin. Halut tulevat ymmärretyksi selkeämmin, kun nautintoa etsivää halua tarkastellaan tietyssä ajassa ja yhteisössä (Butler 1987, 54). Kuten kasvattaja koului ja alistaa kasvavan lapsen haluja, kaikkien kasvavien ihmisten halut alistetaan modernisaation perinnölle. Teollistuminen ja kaupungistuminen osaltaan rakensivat nykyaikaisen modernin kulutusyhteiskunnan, jossa kuluttajat etsivät elämyksiä ja nautintoja.

Kasvualustan kyltymättömälle haluamiselle muodosti modernisaatio, joka loi edellytykset vaurauden muodostukselle. Tuottavuuden kasvusta huolimatta pysyvämpi hyvinvointi jää etäiseksi, koska halut säilyvät rajattomina. (Marglin 2008, 221.) Halujen rajattomuuden rinnalla kaupallisuus on erottamaton osa ihmisten elämää. Erilaiset ihmiselon päämäärät, kuten henkilökohtainen onni, terveys ja hyvinvointi, saavat merkittävyytensä taloudellisessa hyödynnettävyydessään (Horkheimer 2008, 104). Inhimilliset tunteet ja kokemukset muuttuvat taloudellisen voittotavoittelun keinoiksi.

Modernisaation perintöä ovat lisäksi uskomusjärjestelmät, joissa korostetaan, että ihmisellä on moraalinen ja intellektuaalinen ylivalta muista maapallon elävistä organismeista (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 98). Ekologista oikeudenmukaisuutta ajavassa *ecojustice*-ajattelussa tuodaan esille se, kuinka ekologinen kriisi on kulttuurinen kriisi

HALUT KYTKEVÄT MEIDÄT TOISIIMME.

(Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 11). Tällöin koulun tehtävä ei ole ainoastaan uusintaa vallitsevaa arvomaailmaa vaan kasvattaa kansalaisia, jotka työskentelevät demokraattisen ja kestävä yhteiskunnan puolesta (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 23).

Modernisaation hengessä on luotu yhteiskuntajärjestys, joka pohjautuu rajattomilta tuntuvien kulutushalujen toteuttamiseen. Kuluttamisen ekologiset rajat on jo saavutettu, mutta siitä huolimatta harva on valmis tinkimään halujen toteuttamisesta luonnonsuojelun nimissä. Ennen tai myöhemmin on löydettävä keinot muokata kulutushalujen mielikuvamaailmaa ja kääntää yhteiskunnan kuluttamisen suunta.

Katsomalla kieroon ja näkemällä maailman kuvavirta toisin voidaan luoda ihmetystä. Ihmetys on eräänlainen keskeytys, joka tekee mahdolliseksi suunnanmuutoksen (Heinämaa 2000, 57). Kuten kasvatusfilosofi Paolo Freire (2007, 26) toteaa, huomista ei ole mahdollista saavuttaa ilman toivoa, projektia, utopiaa, luovaa työtä ja mahdollisuuksien kehittelyä, joiden ansiosta toisenlainen huominen tulisi todelliseksi. Uudenlaiset tietämisen tavat, jotka ylittävät modernisaation mekanistisen perinnön, luovat edellytykset toisenlaiselle kulttuuriselle tietämiselle (Kincheloe 2011a, 347).

HALUT VUOROVAIKUTUKSESSA

Halujen vastavuoroinen luonne nousee esille, kun haluja suhteutetaan toisten haluihin (Värrö 2014, 108). Henkilökohtaisen vapauden ymmärtäminen edellyttää kanssakäymistä muiden kanssa, sillä yksilöllisten vapauden rajojen löytäminen vaatii toisten kohtaamista. Siten koko eettinen elämä perustuu

vastavuoroiisiin käytäntöihin ja suhteisiin. Kommunikamalla muiden kanssa ymmärretään muiden toiminnan luovan pohjan ja rajat henkilökohtaiselle vapaudelle. (Honneth 2010, 50.) Halun tyydyttyminen edellyttää toisen tunnustusta itsestä. Itsepohdiskelu muodostuu toisen itselle tarjoaman tunnustuksen välityksellä. (Butler 1987, 58.)

Toisilta saadussa tunnustuksessa on huomioitava se, kuinka ja mitä tunnustetaan. Perheen tai yhteiskunnan tunnustusten sijaan kasvava olento etsii muiden ainutlaatuisista henkilökohtaisista tunnustuksista (Honneth 1992, 211). Maailmassa, jossa inhimillinen oleminen on tuotteistettu, on olennaista tarkastella sitä, kuinka halu tulla tunnustetuksi on tuotteistettu lukuisien sosiaalisen median palveluiden avulla. Ilmaisut toimivat välineellisinä viestinvälittäjinä, joiden avulla vetoamme toisiin ja määrittelemme halujamme (Butler 1987, 66).

Sosiaalinen media on tuottanut uudenlaisia välineitä hankkia itselle tunnustusta. Kuvavirta on keskeytymätöntä, ja uusia mediaolmioita sekä syntyy että unohtuu päivittäin. Henkilökohtainen subjektiviteetti ei ole mikään valmis lähtö- tai paluupiste, vaan itseä on määriteltävä jatkuvasti uudelleen vuorovaikutuksessa kuvien, puhetapojen ja mielikuvien maailmassa. Henkilökohtainen toiminta tuottaa merkityksen kuvien maailmalle. (de Laurentis 1984, 157.)

Kun vastavuoroinen tunnustus on saavutettu, ihmisen oppii jotain uutta itsestään (Honneth 1992, 207). Inhimillinen kokemus pohjautuu tulkintaan sisäisen ja ulkoisen maailman välillä, jolloin minuus muovautuu kiinnittyneenä kulttuuriseen ja sosiaaliseen todellisuuteen (de Laurentis 1984, 182). Inhimillisen olemisen vastavuoroisessa projektissa merkityksiä luodaan toisten kanssa tarjolla olevien tuotteiden, kertomuksien ja käsitteiden avulla.

Hegemonisten puhetapojen myötä rakennetaan rajoja sille, kuinka normaaliksi määriteltyä kehollisuutta muodostetaan (Butler 1999, 166–167). Kirjallisuudentutkija Sanna Karkulehdon (2011, 83) mukaan homoseksuaalisuus on tärkeä osa länsimaista yhteiskuntaa, minkä myötä muodostuu pohja homo- ja heteroseksuaalisuuden vastakkainasettelulle.

Samalla tavoin kulutusyhteiskunta tarvitsee köyhiä, jotka toimivat osoituksena ja pelotteena siitä,

RIKKAITA JA KÖYHIÄ YHDISTÄVÄT AHNEUS JA HALU SELVITÄ MAAILMASSA, JOSSA VAIN AHNEET SELVIÄVÄT.

mitä voi käydä, jos menettää asemansa kulutusyhteiskunnassa. Köyhyyden avulla määritellään normatiivista keskiluokkaisuutta, joka sisältää normaalisti mielletyn kulutuselämäntavan. Halu kuluttaa samalla tavalla kuin naapuri ajaa ihmiset kiertokulkuun, joka lopulta heikentää yhteiskunnan hyvinvointia (Marglin 2008, 65). Köyhyyteen kuuluvaa häpeää ja taloudellisesta epäonnistumisesta halutaan peitellä muilta, mikä osaltaan selittää sitä, miksi maksuhäiriömerkintöjen määrät kasvavat (Walker 2014, 43).

Kasuvan nuoren maailmassa varallisuus ja materiaalisuus heijastuvat siitä, mitä muilla on ja millä tavoin muut kuluttavat. Ylikuluttamisen keskiössä on rajaton haluaminen (hooks 2000, 48). Niin nuoret kuin aikuiset kilpailevat keskenään siitä, kenellä on varaa kuluttaa ja hankkia kokemuksia kulutusmarkkinoilta. Taloudesta on muotoutunut kilpailun keskeinen areena, ja samalla vauraus määrittelee yhä enemmän ihmisarvoa (Marglin 2008, 214). Varallisuutta korostavassa kulttuurissa on vaikea haluta toisin, sillä varattomuuteen kuuluvaa häpeätä on vaikea paeta. Koulussa voidaan toki keskustella kohtuullisesta kuluttamisesta, mutta vaikeampi on muuttaa vallitsevaa arvomaailmaa.

Kun olen toiminut opettajana eri paikkakunnilla, olen päässyt tutustumaan paikallisiin pukeutumismuoteihin. On aina yhtä yllättävää, kuinka jostain tietystä vaatemerkestä tai kulutustuotteesta muodostuu hittituote. Huomionarvoista on kuitenkin se, että useimmat nuorten vaatekappaleet tuotetaan hikipajoissa maissa, joissa työolot ovat heikot, ja tehtaissa käytetään lapsityövoimaa. Samalla itse myynnissä olevasta tuotteesta työntekijä saa murto-osan. (Marglin 2014, 227–229).

Harvemmin kuluttaja miettii vaateteollisuuden työoloja tai ympäristövaikutuksia. Yleensä huomio keskittyy hintaan ja siihen, mitä muilla on. Muuttuisiko haluavan kuluttajan kulutushalut, jos hän pääsisi itse hikipajaan valmistamaan asusteensa? Kuluttamisen oudoksi asettaminen ja vinouttaminen avaa toisenlaisia näkemyksiä kulutushalujen kummallisuuksiin.

Modernin marxilaisuuden teoreetikoihin lukeutuva Antonio Gramsci (1979, 76) esittää ajatuksen, kuinka erilaiset käsitteet ovat keksittyjä ja edustavat vallanpitäjien ajattelutapaa. Kulutusyhteiskuntaa leimaavimpia käsitteitä ovat 'riikkaat' ja 'köyhät', koska ne edustavat nyky-yhteiskunnan voittajia ja häviäjiä. Käsitepari osoittaa, kuinka merkittäväksi minuuden sijaintia yhteiskunnan askelmilla määrittäväksi teki-jäksi raha muotoutuu. Kuluttamiselle ja omistamiselle pyhitetyssä todellisuudessa kaikkien jakama halu on pysyä mukana, sillä suurin pelko on menettää työpaikka ja köyhtyä (hooks 2000, 14). Ulkopuolisuuden pelko pakottaa hyväksymään arvomaailman, joka perustuu omistamiseen ja materiaalsen hyvinvointiin (Fromm 2008, 97). Kun ainoastaan rahalla on merkitystä, rikkaita ja köyhiä yhdistävät ahneus ja halu selvitä maailmassa, jossa ainoastaan ahneet selviävät (hooks 2000, 78).

Käsitteet 'rikas' ja 'köyhä' elävät yhteiskunnallisessa kuvastossa, johon kuluttaja voi tutustua kotisohvaltaan käsin. Mediateollisuuden välityksellä keskiluokka ja köyhät ovat oppineet ajattelemaan samalla tavoin kuin rikkaat. Ideologisesti massoja viettelemällä lukuisat maailman osattomat ovat omaksuneet hallitsevan luokan arvot ja ajattelutavat (hooks 2000, 86). Varallisuuteen perustuvasta kuluttamisesta on muodostunut ihmisyyden mitta, jonka mukaan voi määritellä itseä ja muita. Kulutuskeskeisen elämäntyylin kyllästävässä maailmassa on enää vaikea erottaa keinotekoisesti tuotettuja haluja aidoista, koska kaikki halut vaikuttavat yhtä todellisilta (Baudrillard 1998, 73–78).

Kuluttamiseen kannustavat puhettavat ovat arkipäiväistyneet. Tällöin hyväksytään tietyt, yhteiskunnallista eriarvoisuutta tuottavat käyttäytymismallit, joiden pohjimmainen tarkoitus voi tuottaa merkittävää yhteiskunnallista eriarvoisuutta (Sandoval 2000, 117). Vallitsevan kuluttamisen normalisoivat puhettavat ovat

osa ideologista koneistoa, jonka avulla meistä kasveetaan kuluttajia. Ideologiaa ei voida erottaa hegemoniasta. Hegemonia ylläpitää vallitsevaa valtasapainoa ilman väkivaltaa ja voittaa puolelleen hallittavien yksilöiden hyväksynnän (Kincheloe 2002, 46). Yksilöt hyväksyvät vallitsevan kapitalistisen kulutusyhteiskunnan, vaikka tietävät sen ekologisesti kestäättömäksi. Halu kuulua joukkoon ja kuluttaa samalla tavalla kuin muutkin ovat vahvempia kuin pelko leimautumisesta kulutusyhteiskunnan häviäjäksi.

Täyttymättä tai kohtaamatta jäävät halut synnyttävät törmäyksen todellisen ja kuvitellun maailman välillä. Kun maailma nähdään sellaisena kuin se on, tuhoutuu jokin toisenlainen kuviteltu versio maailmasta. (Waite 2011, 180–181.) Kun halu saada toisten hyväksyntä ja tunnustus jää täyttymättä, syntyy tuskallisia tunteita, ja suhde itsen ja maailman välillä muuttuu. Kulutuskeskeisessä performanssissa hyväksytyjä ja ihailtuja ovat ne, jotka onnistuvat nauttimaan kulutushalujensa toteuttamisesta. Heteronormatiivinen kulutusyhteiskunta on opettanut meidät olemaan kyselemättä ja hyväksymään vallitsevan maailman ja kehomme siinä sellaisina kuin ne ovat (vrt. Waite 2011, 189). Modernisaation perinnön hengessä länsimainen kulutuskulttuuri on asetettu ihmistyden normiksi, joka määrittelee halujamme ja olemistamme.

POHDINTA

Normaaliksi koettu arki on aikansa tuote ja täynnä lukuisia kulutusperformansseja, joissa ylläpidetään ja tuotetaan tätä koettua normaaliutta. Esimerkiksi suhde tupakointiin on muuttunut viime vuosikymmeninä, ja jotkin aiempien vuosikymmenien normaaleiksi koetuista tupakointitavoista ovat nykyään laittomia. Muutos liittyi osaltaan siihen, kun todettiin, että tupakointi oli huomattavasti epäterveellisempää kuin oli luultu ja esitetty. Vähitellen poliittisten kamppailujen myötä ihmiskehoa vahingoittavaa tupakointia rajoitettiin lainsäädännöllä.

Ihmisten elämäntyyli ja halut muodostuvat suhteessa vallitsevaan tavara- ja ideologiamaailmaan. Tätä kapitalistista yhteiskuntajärjestystä ilmentää skitsofreeminen kilpailu niukkuudesta (Butler 1987, 232).

Samalla kulutusta leimaa ajatus keskeneräisyydestä ja rajattomuudesta (Usher 2010, 40). Näin muodostuu kulutuskulttuuri, joka on ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäättömän. Muutoksen tavoittelu merkitsisi todennäköisesti nautinnon vähenemistä.

Kulutuskeskisen elämäntavan myötä kuluttaminen läpäisee koko inhimillisen olemisen spektrin, jolloin minuutta määritellään vallitsevan arvomaaailman pohjalta. Halu tavoitella normaaliutta ja muiden itsensä normaaliksi hyväksymistä edellyttää sellaisen kulutuselämän tavan sisäistämistä, jonka seurauksen saastutetaan niin ihmisten elinympäristöt kuin tavat määritellä itseään ja muita. Vaikka elämme materiaallisen yltäkylläisyyden aikakautta, huono-osaisuus on kiinteä osa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Hyvinvointia etsivien kuluttajien ongelmaksi kehkeytyy se, että materiaallisen vaurauden kasvaessa tyydytyksen saavuttaminen edellyttää yhä enemmän rahaa ja aikaa, minkä vuoksi 1900-luvun arkeen verrattuna elämme materiaallisen hyvinvoinnin paratiisissa (Litman 2009, 201–202). Haluamisen paradoksaalisuus ilmenee juuri ihmistyden ristiriitaisuudessa, jossa luonnollisuus muokataan sosiaaliseksi (Butler 1987, 92–93). Ihmisenä olemiseen sisältyy ajatus luonnollisesta haluamisesta, mutta kulutusyhteiskunnan ideologiset tuotantokoneistot tuotteistavat halut ekologisesti kestäättömään muotoon.

Ihmisten mielistä käydään kamppailua päivittäin niin perinteisessä kuin sosiaalisessa mediassa. Kriittisen pedagogiikan tavoite on paljastaa tiedon tuotantoon vaikuttavat pyrkimykset, joilla määritellään sitä, minkälaisena arki nähdään (Kincheloe 2011b, 387). Mainokset, keskusteluohjelmat ja sosiaalisen median sovellukset täyttyvät mielipidevaikuttajista. Merkityskamppailussa määritellään sekä hyvän elämän että oikeanlaisen yhteiskuntapolitiikan keinoja ja päämääriä. Halut puetaan sanoiksi ja teoiksi suhteessa vallitsevaan ideologiseen mielikuvamaailmaan, jossa ihmiset kasvavat haluaviksi kuluttajiksi ja vertailevat omia halujaan toisten haluihin. Kriittisten pedagogien on nähtävä maailma toisin ja esitettävä sille tyystin toisenlaisia kysymyksiä, jotta voidaan tuoda esille se, kuinka tapahtumat yhteiskunnan eri tasoilla vaikuttavat elettyyn elämään (Kincheloe 2011b, 399).

Tarvitsemme enemmän oudoksuvaan opetusta. Sellaista opetusta, joka herättää ihmetystä ja kummastusta sekä synnyttää katkoksia normaaliksi koe-tussa. Eikö ole millään tavalla outoa, että halumme pitäävät yllä kulutuskulttuuria, joka mahdollisesti tuhoaa tulevien sukupolvien mahdollisuudet elää turvallisessa maailmassa?

Yksilöllistä nautintoa ja kilpailua korostavassa yhteiskunnassa kansalaisuus on korvautunut kulut-tajuudella. Tässä asenneilmastossa ihmisten on yhä vaikeampi kokea empatiaa niitä kohtaan, joilla menee heikommin (Saari 2015).

Kulutushalut eivät ainoastaan tuhoa ihmisten eko-logisia elinympäristöjä vaan ne turmelevat tapamme

suhtautua toisiin ihmisiin. Oudoksuminen auttaa ymmärtämään, että tämä normaalksi mielletty kulutus-kulttuuri on itsessään perin kummallinen. Taloudel-lisen ahneuden ja ekologisen välinpitämättömyyden sijaan olisi opittava näkemään halut oudossa valossa ja nähtävä myös halujen seuraukset.

MIKKO ROSENBERG
KM, luokanopettaja
Urjalan kunta
väitöskirjatutkija
kasvatustieteiden tiedekunta
Tampereen yliopisto

LÄHTEET

- Baudrillard, J. (1998). *Consumer Culture: Myths and Structures*. London: Sage.
- Butler, J. (1987). *Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth-century France*. New York: Columbia University Press.
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (10. painos). London: Routledge.
- Freire, P. (2007). *Daring to Dream: Toward a Pedagogy of the Unfinished*. Boulder: Paradigm.
- Fromm, E. (2008). *To Have or to Be?* New York: Continuum.
- Giroux, H. (2006). *America on the Edge Henry Giroux on Politics, Culture and Education*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gramsci, A. (1979). *Vankilavihkot I*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Hammack, P. L., & Cohler, B. J. (2009). *The Story of Sexual Identity: Narrative Perspectives on the Gay and Lesbian Life Course*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Haraway, D. (2003). Manifesti kyborgseille: tiede, teknologia ja sosialistinen feminisimi 1980-luvulla. Teoksessa Haila, Y., Lähde, V. & Lehtonen, M. (toim.) *Luonnon Poliitiikka*. Tampere: Vastapaino, 208–265.
- Harjunen, H. (2012). Lihavuuden yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Harjunen, H. & Saresma, T. (toim.) *Sukupuoli nyt! Purkamisia ja neuvotteluja*. Jyväskylä: Kampus, 153–172.
- Heinämaa, S. (2000). *Ihmetys ja rakkaus: Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Hill Collins, P. (2009). *Another Kind of Public Education: Race, Schools, the Media, and Democratic Possibilities*. Boston: Beacon Press.
- Honneth, A. (1992). Moral Development and Social Struggle: Hegel's Early Social-philosophical Doctrines. Teoksessa Honneth, A., McCarthy, T., Offe, C. & Wellmer, A. (toim.) *Cultural-Political Interventions in the Unfinished Project of Enlightenment*. Cambridge: MIT Press, 197–217.
- Honneth, A. (2010). *The Pathologies of Individual Freedom: Hegel's Social Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- hooks, b. (2000). *Where We Stand: Class Matters*. New York, London: Routledge.
- Horkheimer, M. (2008). *Välineellisen järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Joutsenvirta, M., Hirvilampi, T., Ulvila, M., & Wilen, K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karkulehto, S. (2011). *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kincheloe, J. (2002). *The Sign of the Burger: McDonald's and the Culture of Power*. Philadelphia: Temple University Press.
- Kincheloe, J. (2004). *Critical Pedagogy Primer*. New York: Peter Lang cop.

- Kincheloe, J. (2011a). Critical ontology and indigenous ways of being – forging a postcolonial curriculum. Teoksessa Hayes, K., Steinberg, S. R., & Tobin, K. (toim.) *Key Works in Critical Pedagogy*. Rotterdam: Sense Publishers, 333–349.
- Kincheloe, J. (2011b). Critical pedagogy and the knowledge wars of the twenty-first century. Teoksessa Hayes, K., Steinberg, S. R., & Tobin, K. (toim.) *Key Works in Critical Pedagogy*. Rotterdam: Sense Publishers, 385–405.
- Latour, B. (2003). Moderni vai ekologinen? Uutta oikeutusta etsimässä. Teoksessa Haila, Y., Lähde V. & Lehtonen, M. (toim.) *Luonnon Politiikka*. Tampere: Vastapaino, 70–103.
- Litman, T. (2009). Mobility as a Positional Good: Implications for Transport Policy and Planning. Teoksessa Conley J. & McLaren, A. (toim.), *Transport and Society Critical Studies of Sutomobility*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 199–219.
- MacIntyre, A. (2007). *Hyveiden jäljillä: Moraaliteoreettinen tutkimus (2. painos)*. Helsinki: Gaudeamus.
- Marglin, S. A. (2008). *The Dismal Science: How Thinking like an Economist Undermines Community*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Martusewicz, R. A., Edmundson, J. & Lupinacci, J. (2015). *Ecojustice Education: Toward Diverse, Democratic and Sustainable Vommunities (2. uud. painos)*. New York: Routledge.
- Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of Perception*. New York: Routledge.
- Ricoeur, P. (1985). *Time and Narrative: II*. Chicago: University of Chicago press.
- Rossi, L.-M. (2007). Kyllin hyviä mainosruumiiksi? Hyväksytyyn vartalon rajojen venytystä televisiomainonnassa. Teoksessa Kyrölä, K. & Harjunen, H. (toim.). *Koolla on väliä*. Helsinki: Like, 133–159.
- Rozmarin, M. (2011). *Creating Oneself: Agency, Desire and Feminist Transformations*. Oxford: Peter Lang AG.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sandoval, C. (2000). *Methodology of the Oppressed*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sinnerbrink, R. (2007). *Understanding Hegelianism*. Stockfield: Acumen.
- Steinberg, S. R. (2010). Barbie: The Bitch Can Buy Anything. Critical Pedagogies of consumption. Teoksessa Sandlin, J. & McLaren, P. (toim.) *Critical Pedagogies of Consumption: Living and Learning in the Shadow of the "Shopocalypse"*. New York: Routledge, 148–156.
- Suoranta, J. & Rynänen, S. (2014). *Taisteleva tutkimus*. Helsinki: Into.
- Usher, R. (2010). Consuming learning. Teoksessa Sandlin, J. & McLaren, P. (toim.) *Critical Pedagogies of Consumption: Living and Learning in the Shadow of the "Shopocalypse"*. New York: Routledge, 36–46.
- Vänskä, A. (2011). Queer + pedagogia = mahdoton yhtälö? *Kasvatus: Suomen kasvustieteellinen aikakauskirja* 42 (5), 455–467.
- Värri, V.-M. (2014). Halun kultivointi ekologisen sivistyksen mahdollisuutena. Teoksessa Saari, A., Jokisaari, J.-O. & Värri, V.-M. (toim.) *Ajan kasvatus: Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä*. Tampere: Tampere University Press, 87–124.
- Waite S. (2012). Becoming the Loon: Queer Pedagogies and Female Masculinity. Teoksessa Landreau, J. & Rodriguez, N. (toim.) *Queer Masculinities. Explorations of Educational Purpose, Vol 21*. Springer: Dordrecht, 169–189.
- Walker, R. (2014). *The Shame of Poverty*. Oxford: Oxford University Press.

Ohjausta osallisuuteen?

Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa

Osallisuutta on kahtalaista, sosiaalista ja poliittista. Se syntyy arjen vuorovaikutuksessa ja edellyttää ohjausta.

 KASVATUKSEN, POLITIIKAN ja sosiaalitieteiden keskusteluissa käytetään paljon 'osallisuuden' käsitettä. Sillä viitataan moniin erilaisiin ilmiöihin, joita kansalaiset eivät arkikokemuksessaan aina koe samoin. Ammattiin opiskelevien nuorten keskustelu havainnollistaa tätä:

Silja: "Meil on hyvä ryhmä, pieni ryhmä ja kaikki tuloo keskenänsä toimeen. Ollaan vanhemmita opiskelijoiltaki kulttu, että meillä on tosi hyvä ryhmähenki siellä."

Maarit: "Meidän ryhmäs on tosi huumorintajusia ihmisiä ja kaikki ymmärtää toisten huumorintajua."

Eve: "Ja välittää toisistaan ihan aidostikin, että jos jollain on murheita ni niitä kuunnellaan ja yhes autetaan."

— — —

Iiro: "Ne on kaikki sellasia vanhoja käpyjä siellä päättämässä..."

Sara: "Ne ei todellakaan tiedä minkälaista on elää nyt nuorena, verrattuna sillon ku ne itte oli joskus viiskytä vuotta sitte samas tilantees. Ei ne voi tietää minkälaista on nykyään."

Sitaateissa Silja, Maarit ja Eve [keskustelijoiden nimet on muutettu] puhuvat omasta opiskelijaryhmästään; Iiro ja Sara esittävät mielipiteitä politiikasta. Suhtautumistavat poikkeavat toisistaan: opiskelijat puhuvat läheisyydestä ja etäisyydestä; samastumisesta ja erilaisuudesta; meistä, jotka välittävät toisistaan ja niistä, jotka eivät tajua nuoria.

Oma ryhmä ilmenee läheisenä, miellyttävänä ja tukea tarjoavana. Poliitiikka ja poliitikot näyttäytyvät kaukaisina ja kyvyttöminä ymmärtämään tai kohtaamaan opiskelijoita. Juuri tämän suurempi ei ero

OMA RYHMÄ ILMENEE LÄHEISENÄ, MIELLYTTÄVÄNÄ JA TUKEA TARJOAVANA.

kahden eri asian välillä ammattiopiskelijoiden arki-kokemuksessa voisi olla. Silti keskusteluiden avaamia ilmiöitä, sosiaalista koheesiota ja ryhmähenkeä sekä politiikkaa ja päätöksentekoa, tarkastellaan usein osallisuuden yhtäläisinä ilmentyminä.

Analysoimme artikkelissamme eri puolilla Suomea ja eri aloilla opiskelevien ensimmäisen vuoden ammattiopiskelijoiden näkemyksiä ja kokemuksia yhtäältä ryhmässä toimimisesta ja toisaalta edustuksellisesta päätöksenteosta. Aiemman tutkimuskustelun valossa näitä kokemuksen muotoja voidaan nimittää sosiaalisiksi ja poliittisiksi osallisuudeksi. Peilaamme artikkelissa empiirisiä havaintojamme osallisuutta koskevaan tutkimukselliseen ja nuorisopoliittiseen keskusteluun.

Kysymme, millaisina sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ilmenevät ammattiin opiskelijoiden arjessa, ja miksi ne näyttävät olevan heidän kokemusmaailmassaan erillään toisistaan. Kommentoimme myös empiirisen analyysin näkökulmasta teoreettista keskustelua osallisuudesta: mitä kaikkea osallisuus on tai tarkoittaa ammattiopiskelijoiden arjessa? Lisäksi pohdimme, kuinka osallisuutta voidaan ammattiopiskelijoiden arjessa vahvistaa, ja onko mahdollista käyttää samoja keinoja eri tavoin hahmottuvien osallisuuden lajien, sosiaalisen ja poliittisen, vahvistamiseen.

Lähestymistapamme on nuorisotutkimuksellinen. Kiinnostuksemme kohteena ovat nuorten eletty ja koettu todellisuus ja ne tekijät, jotka heidän arjessaan ohjaavat ja vaikuttavat heidän toimintaansa ja kokemukseensa. Tutkimme erityisesti toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa olevia nuoria, jotka ovat olleet syrjässä nuorisotutkimuksessa samoin kuin viime vuosien koulutuspoliittisessa ilmapiirissä.

Haastattelemamme, keskimäärin hieman alle 18-vuotiaat nuoret kuuluvat ryhmään, jonka kulttuurista paikkaa on hahmotettu 'kehkeytyvän aikuisuuden' (*emerging adulthood*) käsitteellä (Arnett 2004,

Herranen & Harinen 2008). Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat nuoret kehittävät paitsi työelämäkansalaisuuttaan myös astuvat vajaavaltaisuuden tilasta kohti täysimääräisiä vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Nuoruuden ja kehkeytyvän aikuisuuden tutkiminen on tärkeää senkin takia, että poliittinen käyttäytyminen noudattelee usein nuoruudessa omaksuttuja käyttäytymismalleja. Aikuiskasvatuksen näkökulmasta artikkelimme kertoo, millaiset arjen lähisuhteita ja yhteiskunnallista vaikuttamista koskevat tekijät edistävät ja hankaloittavat ammattiopiskelijoiden kasvua ja kehittymistä tasapainoisiksi ja sivistyneiksi kansalaisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi, mikä esitetään vuoden 2018 alussa voimaan tullessa laissa ammatillisen koulutuksen tarkoitukseksi työelämään valmistamisen ohella (FINLEX 531/2017, 2. §).

Laissa ei enää erotella ammatillista nuorisostaan ja aikuiskoulutusta, jolloin nuoret ja aikuiset opiskelijat tulevaisuudessa sekoittuvat kasvavassa määrin opilaitosten ryhmissä ja arjen käytännöissä. Ammattiin opiskelevien nuorten todellisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä tulee tällöin tärkeä toiminta- ja vuorovaikutusympäristö myös aikuisopiskelijoille. Ammatilliset aikuisopiskelijatkin saavat kuitenkin tulevaisuudessa opiskelijahuollon palveluita, joiden ensimmäinen tehtävä on lain mukaan "edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntyä" (FINLEX 1287/2013, 2. §). Myös lainsäädännön asettaman osallisuuden edistämisvelvoitteen kannalta on tärkeää kysyä, mitä osallisuus ammattiin opiskelevien arjessa on tai tarkoittaa, ja kuinka sitä voitaisiin käytännössä vahvistaa.

OSALLISUUDEN LAJIT JA NIIDEN SYNTY ARJESSA

'Osallisuus' on käsitteenä samankaltainen kuin 'yhteisöllisyys' – hankalasti määrittyvä ja yleisestä käytöstään huolimatta väljarajainen. Kumpikin termi viittaa hyviin sosiaalisiin suhteisiin ja palkitsevaan toimintaan sekä niiden edellytyksiin. Kummallakin on hyvä aura, ja kumpaakin on helppo kannattaa. Samalla käsitteet avaavat laajoja ja epämääräisiä maiseimia, mikä tekee niiden konkreettisen tunnistamisen ja edistämisen hankalaksi. Osallisuuden käsitettä on

SOSIAALINEN OSALLISUUS ON RYHMISSÄ TOIMIMISTA JA OLEMISTA.

kutsuttu tyhjäksi astiaksi (Theis 2010), jota jokainen voi hahmottaa omalla tavallaan.

Osallisuuden kaksi ulottuvuutta – sosiaalinen ja poliittinen – tuottavat erilaisen vastauksen kysymyksiin, mitä osallisuus on ja millaisiin yhteisöihin, asioihin tai prosesseihin se on suhteessa. Poliittinen osallisuus käsittelee tyypillisesti päätöksentekoa, muutosten aikaansaamista tai esimerkiksi deliberaatiota eli julkista keskustelua tai harkintaa. Se hahmottuu suhteena päätöksentekoprosesseihin ja kykyä saada aikaan muutoksia lähiympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa. Poliittisen osallisuuden työkaluja ovat esimerkiksi kuulemistilaisuudet ja keskustelut sekä erityisesti nuorten osalta aikuisyhteiskunnan päätöksentekoraikenteita jäljittelevät rakenteet, kuten oppilas- ja opiskelijakunnat hallituksineen tai nuorisovaltuustot, joilta kuitenkin puuttuu vaikkapa kunnanvaltuustoille kuuluva oikeus ja mandaatti tehdä päätöksiä. Poliittinen osallisuus ei siis viittaa suppeasti eikä edes ensisijaisesti puoluepolitiikkaan vaan enemmänkin yhteisistä asioista päättämiseen ja niihin vaikuttamiseen. Osallisuus ei tällöin palaudu ensisijaisesti edustukselliseen demokratiaan puolueineen ja muine sosiaalisiin liikkeineen, vaan siihen kuuluu vaikuttaminen myös suoran, osallistuvan, deliberatiivisen tai vastademokratian keinoin, eri rooleissa. (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012; Thomas 2007, 206–207.)

’Sosiaalinen osallisuus’ hahmottuu ryhmissä, yhteisöissä ja sosiaalisissa suhteissa toimimiseksi ja olemiseksi, kuulumiseksi, jäsenyydeksi. Osallisuus näyttyy tällöin erilaisina myönteisinä sosiaalisina suhteina. Sosiaalisen osallisuuden teemoihin kytkeytyy usein syrjäytymisen ehkäisy ja elämänhallinnan vahvistamisen tavoitteita. Sekä sosiaalisen että poliittisen osallisuuden ajatellaan tukevan ihmisten toimijuutta, toimintakykyä tai toimintavalmiutta sekä tarjoavan voimaantumisen kokemuksia. (Kiilakoski, Gretschel

& Nivala 2012; Thomas 2007, 206-207.) Sosiaalista osallisuutta voidaan pitää poliittisen osallisuuden edellyksenä, perustavana kuulumisen kokemuksena, jolle insituutioihin kytkeytyvät osallisuuden muodot rakentuvat.

Tutkimuksemme teoreettisena lähtökohtana on, että sekä poliittinen että sosiaalinen osallisuus syntyvät arjen kehitys- ja kasvuyhteisössä. Katsomme osallisuuden viittaavan niihin ilmiöihin, käsityksiin, uskomuksiin ja valmiuksiin, joita ihmiset saavat kasvu- tai socialisaatioprosessissaan. Socialisaatioprosessin vaikutuksia osallisuuden kokemuksiin ja osallisuusvalmiuksiin on kuitenkin syytä jäsentää tarkemmin, jotta niitä voidaan analysoida empiirisesti ja jotta niihin voidaan pyrkiä vaikuttamaan.

Suomessa tuore avaus sosiaalisen osallisuuden hahmotteluun on tutkijaryhmä Jouni Häklin, Kirsi Pauliina Kallion ja Riikka Korkiamäen (2015) muotoilema myönteisen tunnistamisen ohjelma. Sen perusajatus on, että yksilö kasvaa ja kehittyy aina suhteessa toisiin ihmisiin ja että toisilta ihmisiltä saatu tunnustus on tärkeää minuuden ja toimintakyvyn rakentumisessa. Siksi kaikki ihmissuhteet ja vuorovaikutusympäristöt osaltaan vaikuttavat siihen, millaisena yksilö itsensä kokee ja kuinka hän kokemuksensa varassa suuntautuu toimimaan. Myönteisen tunnistamisen ohjelma on avaus etenkin lasten ja nuorten kanssa työskenteleville aikuisille ottaa nuorten positiivinen tukeminen ja vahvistaminen vakavasti ja toimia heidän kanssaan tavalla, joka tukee heidän myönteistä itseymmärrystään. Samalla myönteisen tunnistamisen nähdään yleisemmin edistävän nuorten osallisuutta.

Myönteisen tunnistamisen ohjelma perustuu paljolti kriittisen teoreetikon Axel Honnethin teoriaan tunnustuksen kamppailusta, johon Honneth on hakenut vaikutteita saksalaisen filosofin Georg Wilhelm Friedrich Hegelin filosofiasta ja Chicagon sosiologiseen koulukuntaan kuuluneen psykologin George Herbert Meadin sosiaalipsykologiasta. Vaikka Honneth ei käytäkään osallisuuden käsitettä, hänen teoriansa voidaan tulkita osallisuuden näkökulmasta. Sen lähtökohta on näkemys ihmisten perustavasta intersubjektiivisuudesta eli siitä, että ihmiset voivat saada elämänsä perusedellytyksiä vain toisiltaan. Honneth

allekirjoittaa Meadin peruslähtökohdan, jonka mukaan ihminen ei voi todella pitää itseään ainutkertaisena ja korvaamattomana yksilönä ennen kuin muut ihmiset hänen ympärillään tunnustavat hänen positiivisen arvonsa yhteisölle. (Honneth 2005, 89–90.)

Tunnustus erilaisissa merkityksellisissä suhteissa on edellytys yksilön kyvyille nähdä itsensä myönteisesti. Vuorovaikutuksessa ihmisestä tulee oma itsensä, eli hänen individuaatioprosessinsa etenee. (Honneth 2005, 89.) Näin Honnethin teoria rakentaa siltaa sosiaalisesta osallisuudesta poliittiseen osallisuuteen: tunnustus merkitsee yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta, jota yksilö ei voi saavuttaa yksikseen.

Honnethin taustalla oleva Meadin sosiaalipsykologia avaa ilmaisevan näkökulman osallisuuden teemoihin. Omassa tarkastelussamme hyödynämme Meadin aikalaisen ja työtoverin Charles Cooleyn (2009) peiliminän (*looking-glass self*) teoriaa. Myös sen ajatus on, että yksilö muodostaa käsityksen itsestään ja oppii ohjaamaan omaa toimintaansa sen perusteella, kuinka toiset ihmiset häneen jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa suhtautuvat. Yksilön minuus ja toimijuus eivät ole Cooleyllekaan toisista irrallista, jonkinlaista alkuperäistä itsellisyyttä, vaan pikemminkin ajan oloon sisäistetty malli toisten suhtautumisesta itsen toimintaan. Siinä missä Mead tarkastelee ilmiötä kognitiivisena, ikään kuin mielen perusrakenteiden tasolla, Cooley korostaa peiliminän yhtäältä arkista ja toisaalta emotionaalista luonnetta. Peiliminä toimii jokapäiväisissä kohtaamisissa sosiaalisten emootioiden varassa. Kun tunnistamme itsemme toisten silmissä myönteisessä valossa, tuloksena on myönteisiä emootioita, kuten luottamusta, yhteenkuuluvuutta ja innostuneisuutta. Kun taas koemme itsemme toisten silmissä kielteisessä valossa, seuraa häpeää, ulkopuolisuutta ja huonommuuden kokemusta. (Scheff 2006.) Toimijuutemme kehittyy paljolti näiden emootioiden motivoimana: opimme tekemään asioita, jotka tuottavat meille myönteisiä, hyväksytyksi tulemisen ja kuuluisuuden kokemuksia ja vältämme asioita, joista seuraa kielteisiä sosiaalisia emootioita.

Omassa analyysissämme pidämme myönteisten yhteisösuhteiden merkitystä oleellisena yksilön koke-malle osallisuudelle. Tunnustus tai sen puute kietoutuu arjen sosiaalisissa tilanteissa erilaisiin sosiaalisiin

emootioihin – tunnustus operoi käytännössä sosiaalisesti syntyvinä tunteina, jotka vaikuttavat ja ohjaavat vuorovaikutustilanteita. Osallisuuden tarkastelu vuorovaikutuksena mahdollistaa osallisuuden tarkastelun eri ulottuvuuksilla: yksilön minäkokemuksena, ryhmätason ilmiönä sekä instituutioiden jäsenenä (ks. myös Honneth 2005, 92–139). Käytännössä nämä ulottuvuudet ovat yhteydessä toisiinsa, mutta tunnistaminen ja muiden hyväksyntä voivat ilmetä eri muodoissa sen mukaan, mitä ulottuvuutta tarkastellaan.

Pidämme myönteisissä kohtaamisissa ja emootioissa tapahtuvaa vuorovaikutusta poliittisen osallisuuden perustana. Jos opin näkemään itseni toivottuna vieraina maailmassa ja saan kokemuksen, että minun on mahdollista ja järkevää pyrkiä vaikuttamaan maailmaan sekä sen oloihin, minulla on valmiudet ja motivaatio olla siinä osallinen. Minut on tunnustettu toimijaksi, ja itselleni läheiset ihmiset jakavat tämän kokemuksen. Jos taas koen, että maailma on ikävä ja vastenmielinen paikka, jossa toiset yrittävät vedättää, höynäyttää tai jallittaa, ja kaikkein pahimpia pulveivaajia ovat poliitikot ja muut päättäjät, jään tai jättäydyn todennäköisesti osattomaksi. Näitä kokemuksia ei voi valita itse, vaan ne kaivertuvat ihmisen mieleen ja toimintaan toisten ihmisten vaikutuksesta, suhtautumisesta ja ohjaamisesta.

Osallisuuteen ohjataan – samoin osattomuuteen – sekä tietoisesti että tiedostamatta. Siksi osallisuuteen ohjaamisessa tärkeintä ovat tuhannet arjen kohtaamiset, joista kasvavat lapset ja nuoret koostavat oman toimijuutensa ja osallisuutensa edellytykset. Ohjauksen ja osallisuuden rinnakkainen tarkastelu tulee lähelle ohjaamisen tutkimusperinnettä, joka on Suomessa kansainvälisestikin korkeatasoista. Ohjauksen tutkija Sanna Vehviläinen (2014, 48) määrittelee ohjaamisen prosessiksi, joka ”muuntaa ohjattavan osallisuutta jossain hänelle merkityksellisessä yhteisössä tai käytännössä”.

Ohjausnäkökulmaa osallisuuden keskusteluihin tuovat lisäksi monet kansainväliset tutkimukset, joissa on havaittu, että tehokkaimpia tapoja tukea lasten ja nuorten osallisuutta niin sosiaalisessa kuin poliittisessa mielessä on tunnistaa, tukea ja ohjata heidän arkielämänsä pyrkimyksiä toimia ja vaikuttaa omassa elinympäristössään. Irlantilaiset tutkijat Horgan ja muut (2017) sekä australialaiset Forde ja

AMMATILLISTA KOULUTUSTA JA AMMATTIIN OPISKELEVIEN ARKEA EI OLE TUTKITTU PALJOAKAAN.

muut (2017) osoittavat, että lasten ja nuorten osallisuuspyrkimykset eivät kanavoidu niinkään poliittisiin instituutioihin tai poliittisiksi performansseiksi, vaan ne toteutuvat arjen vuorovaikutustilanteissa. Nuoret osallistuvat mielellään ja aktiivisesti elinympäristöönsä vaikuttamiseen, jos heitä vain ohjataan siihen. Vuonna 2017 julkaistussa tutkimuksessa Hannu Lahtinen ja muut arvostelevat sitä, että poliittista osallisuutta tarkastellaan yksilökysymyksenä, tiedon, viitseliäisyyden tai motivaation kautta, ja korostavat, että sitä pitäisi tarkastella osana sosialisatiota, joka antaa valmiuksia toimia yhteiskunnassa (Lahtinen, Wass & Erola 2017).

Nuorisobarometri 2017 osoittaa, että 15–29-vuotiaat arvioivat oppineensa sekä yhteiskunnallisen että lähiympäristöön vaikuttamisen taitoja tutkimuksessa lähes vähiten kaikista tutkimuksessa kysytyistä taidoista. Jopa 11 prosenttia ilmoitti, ettei opi kumpaakaan taitoa ollenkaan peruskoulussa ja toisella asteella. (Myllyniemi & Kiilakoski 2017, 63-64.) Tämän takia järjestelmätason tieto, kaaviot ja standardisoidut menettelytavat eivät riitä osallisuuden tukemiseen, vaan tarvitaan kohderyhmäherkän kohtaamisen ja ohjaamisen paikkoja, menetelmiä ja muita resursseja (Kelleher ym. 2014; Vromen & Collin 2010). Pohjoisamerikkalainen nuorisotutkija Barry Checkoway (2011, 343) linjaa, että tämänkaltainen osallisuuskasvatus on yhteiskuntien velvollisuus etenkin tilanteessa, jossa yhteiskunnat muuttuvat jatkuvasti ja tuottavat kysymyksiä, joihin on monia oikeita vastauksia. Myös suomalaisissa keskusteluissa tunnustetaan aktiivisen ohjaamisen tärkeys etenkin sosiaalisen osallisuuden tukemiseksi esimerkiksi nuorisotyössä, oppilas- ja opiskeluhuollossa ja nuorten ohjaus- ja neuvontatyötä tekevässä

Ohjaamo-toiminnassa (esim. Määttä 2017). Esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa on edelleen käytössä vain vähän toiminnallisia ryhmäpedagogisia tai muita konkreettisia osallistamisen menetelmiä (Kiilakoski 2017; Maunu 2016b; Rautiainen ym. 2014), vaikka viimeaikainen lainsäädäntö korostaa nuorten osallisuutta, usein kuulemisen käsitteeseen yhdistyneenä (Kiilakoski 2017).

AMMATTIIN OPISKELEVIEN RYHMÄKESKUSTELUT AINEISTONA

Tutkimuksemme kohderyhmä, ammattiin opiskelevat nuoret, on osallisuustutkimuksen kannalta monella tapaa perusteltu. Ammatillista koulutusta ja ammattiin opiskelevien arkea ei ole tutkittu paljoakaan, ja ammatillisen koulutuksen tutkimuksen voi-kin väittää olevan aikuiskasvatustieteen marginaalia (Lahelma 2013, 27). Sama pätee nuorisotutkimukseen. Nuorisotutkija Jatta Herrasen sanoin ”tutkijat eivät ole olleet kovinkaan kiinnostuneita tutkimaan ammattiin opiskelevia nuoria tai ammatillisen koulutuksen käytänteitä” (Herranen 2014, 3).

Valtiolisessa koulutuspolitiikassa ammatillista koulutusta on kehitetty etenkin työelämälähtöisyyttä korostaen ja työelämän osaamistarpeisiin vastaten (Souto 2014), mikä pitää yllä koulutusjärjestelmän jakautumista yleissivistävään ja ammattiin valmistavaan linjaan. Toisen asteen koulutusjärjestelmä puolestaan tuottaa selkeän eron opiskelijoiden tulevissa koulutuspoluissa ja sosioekonomisissa asemissa. Koulutustausta määrittää myös suhdetta yhteiskuntaan ja poliittiseen järjestelmään. Koulutustason on osoitettu olevan vahvassa yhteydessä äänestämiseen: siinä missä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden äänestysaktiivisuus oli vuonna 2015 yli 80 prosenttia, keskiasteen suorittaneista äänesti vain noin 50 prosenttia (Lahtinen, Wass & Erola 2017). Vaikka äänestäminen ei ole ainoa poliittisen vaikuttamisen muoto, se osoittaa, miten poliittinen kiinnostus muokkautuu koulutustason mukaan.

Tutkimuksen aineistona on kuusi ensimmäisen vuoden opiskelijoiden ryhmähaastattelua. Ne tehtiin vuosina 2014–15 kolmella paikkakunnalla Itä-, Länsi- ja Etelä-Suomessa, kaksi kullakin paikkakunnalla.

Haastattelut koottiin hankkeessa, jossa kehitettiin ammatillisten oppilaitosten työntekijöille välineitä terveyden, hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseen (Selin ym. 2015; Heinonen ym. 2015). Niissä kartoitettiin yhtäältä yleisesti opiskelijoiden näkemyksiä ja kokemuksia terveyden, hyvinvoinnin ja osallisuuden ulottuvuuksista, toisaalta opiskelijoiden kokemuksia oppilaitoksissa käytössä olleista menetelmistä ja niiden vaikutuksista.

Analysoimme artikkelissa opiskelijoiden yleisiä näkemyksiä ja kokemuksia sekä arjen ryhmätöiminnöistä että osallistumisesta edustuksellisiin päätöksentekojärjestelmiin, joita tarkastelemme sosiaalisen ja poliittisen osallisuuden näkökulmista. Analyysia ja tulkintoja ohjaavat myös tutkija Antti Maunun meillä oleva etnografinen tutkimushanke toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa. Tutkimuksessa Maunu on haastatellut ammattiopiskelijoita ja -opettajia sekä osallistunut noin 35 viikon ajan oppilaitosten arkeen kolmessa kaupungissa eri puolilla Suomea, kolmella eri tyyppisellä alalla kussakin.

Analysoimiimme haastatteluihin osallistui 46 opiskelijaa: 21 tyttöä ja 25 poikaa. Kahdessa ryhmässä oli vain poikia, muut olivat sekaryhmiä. Haastateltavien keski-ikä oli 17,8 vuotta. Ryhmiin osallistui opiskelijoita useilta koulutusaloilta, yksittäisistä aloista osallistujia oli eniten hotelli- ravintola- ja catering-alalta (20 opiskelijaa), autoalalta (kahdeksan opiskelijaa) sekä kone- ja metallialalta (kuusi opiskelijaa). Loput paikat jakautuivat muille tekniikan ja hyvinvointialojen opiskelijoille.

Haastateltujen vanhemmat työskentelivät pääosin työväenluokkaisissa ja alemman keskiluokan ammateissa, kuten asentajina, auton- ja koneenkuljettajina ja lähihoitajina, mikä kertoo, että koulutus ja sosioekonominen asema periytyvät Suomessa yhä vahvasti (esim. Myrskylä 2009; Ristikari ym. 2016). Jokaisessa ryhmässä oli keskustelijoita useista opiskelijaryhmistä, jolloin kaikilla haastatelluilla oli tilanteessa sekä oman ryhmänsä että toisten ryhmien jäseniä. Haastateltavat rekrytoitiin yhteistyössä oppilaitosten opettajien kanssa. Haastattelijoita oli kaksi, joista toinen oli Antti Maunu ja toinen sosiologi Mikael Isoaho. Kumpikaan haastattelija ei ollut haastateltaville entuudestaan tuttu.

Sosiaalisen ja poliittisen osallisuuden teemoja lähestyttiin haastatteluisa eri tavoin. Lisäksi teemojen välissä keskusteltiin muista aiheista. Tarkoitus oli saada opiskelijoita keskustelemaan ja sanoittamaan molempia osallisuuden ulottuvuuksia mahdollisimman tarkasti omista lähtökohdistaan. Jos teemoja olisi käsitelty samalla asetelmalla ja peräkkäin, olisi ollut mahdollista, että aiempi teema olisi suunnannut tai määritellyt sitä, kuinka jälkimmäisestä olisi puhuttu. Sosiaalisen osallisuuden teemoja oppilaitoksen arjessa kartoitettiin esittämällä opiskelijoille seuraavat kysymykset ryhmässä pohdittavaksi:

- Mikä on paras ryhmä, johon olette kuuluneet?
- Millainen on hyvä tai huono ryhmä? Mistä sen tietää?
- Millainen opiskeluryhmä teillä on?
- Mikä tekee opiskeluryhmästä hyvän tai huonon?
- Millainen ryhmänohjaaja teillä on?
- Mikä tekee ryhmänohjaajasta hyvän tai huonon?

Kysymysten taustalla on ajatus, että osallisuus ja yhteisöllisyys voivat toteutua ainoastaan reaaliajassa toimivissa ryhmissä tai yhteisöissä. Kysymyksenasettelua motivoi lisäksi ajatus, että varsinkin oppilaitoksissa aloittaville opiskelijoille opettajilla ja ohjaajilla on ratkaiseva merkitys ryhmähengen ja sitä koskevien ilmiöiden vahvistamisessa. (Maunu 2014.) Haastatteluisa keskityttiin opiskelijoiden näkemyksiin omista ryhmänohjaajista. Ryhmänohjaaja on vastuupettaja, jota aiemmin nimitettiin luokanvalvojaksi ja jonka vastuulla ainakin hallinnollisessa mielessä ovat opiskelijan opintojen sujuminen, hyvinvointi ja osallisuuden edistäminen.

Keskusteluita poliittisesta osallisuudesta viritettiin kahdella kuvavirikkeellä. Ryhmien luonnetta ja ryhmäkokemuksia koskevan keskustelun jälkeen opiskelijoille esitettiin kuvia terveyskäyttäytymistä, kuten liikuntaa, ruokailua ja päihteitä, koskevista tilanteista. Terveysteeman jälkeen ryhmille esitettiin kaksi kuvaa poliittisesta osallisuudesta. Niistä ensimmäinen esitti tilannetta, joissa valmisteltiin opiskelijakuntavaalien äänestyspistettä. Se oli otettu oppilaitoksen aulassa, ja

KESKUSTELUA POLIITTISESTA OSALLISUUDESTA VIRITETTIIN KAHDELLA KUVALLA.

siinä istui pöydän ääressä kaksi haastateltavien ikäistä nuorta naista, jotka toimivat vaalitoimitsijoina. Heidän edessään pöydällä oli äänestyslaatikko, kyniä ja papereita, joita he katselivat. Pöydän toisella puolella seisoivat 30–40-vuotias miesopettaja, joka järjesteli äänestystarvikkeita ja katsoi tyytyväisen näköisenä kameraan. Virikekuvalla pyrittiin saamaan aikaan keskustelua opiskelijoiden kokemasta osallisuudesta oppilaitosyhteisöissä, etenkin sen edustuksellisissa järjestelmissä, joita kuvassa edusti opiskelijakunta-vaalitalanne. Samalla äänestystilannetta koskevalla kuvalla pyrittiin virittämään laajemminkin keskustelua äänestämisestä ja edustuksellisen demokratian toiminnasta opiskelijoiden näkökulmista.

Toinen virikekuva oli otettu triathlonkilpailussa. Haastatteluiden aikaan Suomen pääministerinä toiminut Alexander Stubb hölkkää kuvassa trikooasussa, aurinkolasit ja pyöräilykypärä päässään ja taluttaa toisella kädellään kilpapyörää. Kuvasta Stubbia ei tunnista helposti, mutta hänellä on rinnassaan nimilappu, jossa lukee ”Stubb”. Taustalla näkyy Stubbia seuraavaa yleisöä, aikuisia naisia, miehiä ja lapsia, joista osa kannustaa ja osa katselee pidättyvämmmin.

Virikekuvalla pyrittiin virittämään keskustelua päivänpolitiikasta ja sen tekijöistä. Virike valittiin Stubbin tunnistamisen kannalta hieman haastavaksi, jotta se olisi tuottanut opiskelijaryhmissä enemmän pohdintaa ja keskustelua kuin kenties pelkkiä helppoja leimoja virittävä naamapotretti. Koska Stubb tunnettiin innokkaana urheilumiehenä, virikekuvalla pyrittiin saamaan aikaan keskustelua myös politiikan ja poliitikkojen suhteista muihin elämänalueisiin.

Virikeasetelmassamme opiskelijoita pyydettiin pohtimaan ja keskustelemaan virikekuvista seuraavien kysymysten pohjalta:

- Ketä kuvassa on? Mitä he tekevät?
- Missä tilanteessa kuva on otettu?
- Mitä on tapahtunut aiemmin?
- Mitä tapahtuu seuraavaksi?
- Voisitteko te olla kuvassa?

Kuvavirikkeillä ei pyritty samaan opiskelijoita puhumaan suoranaisesti jostain tietystä, tutkijoiden toivomasta teemasta, kuten omasta äänestyskäyttäytymisestä tai Stubbin edustamasta politiikasta. Virikkeet tarjoavat nimensä mukaisesti virikkeitä opiskelijoiden omille pohdinnoille ja keskusteluille niistä aiheista, joista tutkijat tahtovat opiskelijoiden keskustelemaan. Analyysin keskiössä on se, mitä opiskelijat kuvista tulkitsevat ja lukevat, ei se, mitä tutkijat kuvissa itse tulkitsevat olevan. Opiskelijoiden tulkinnat voivat poiketa suurestikin tutkijoiden tulkinnoista, ja erilaiset opiskelijat saattavat tulkita kuvia eri tavoin.

Konkreettisten virikkeiden käyttö ylipäänsä on kuitenkin paikallaan varsinkin abstrakteissa, jännitteisissä tai keskustelijoille vähämerkityksisissä aiheissa, jollaiseksi poliittisen osallisuuden teemat ammattiopiskelijoiden parissa osoittautuivat. Kuvien pohjalta keskustelu on opiskelijoille helpompaa ja tuottaa yleensä ilmaisuvoimaisempia kuvauksia kuin ’osallisuuden’ tai ’politiikan’ kaltaiset abstraktit sanat. Samalla kuvat ankkuroivat ryhmien keskustelua niihin teemoihin, joista tutkijat ovat kiinnostuneita ilman, että heidän tarvitsee aktiivisesti ohjata keskustelua ja näin mahdollisesti vaikuttaa opiskelijoiden käyttämiin ilmaisuihin ja kuvauksiin. Virikevetoiset haastattelut tuottavat eräänlaisia mikrotason inventaareja teemoista, joita virikkeet kutsuvat opiskelijoiden kokemusmaailmassa. Nämä inventaarit voivat olla katkonaisia ja hajanaisia, eivätkä ne yleensä muodosta kokonaisvaltaisia selontekoja virikkeiden avaamista maisemista. Siksi keskusteluiden sisältämien merkitysten tarkempi selvittäminen edellyttää tutkijoilta aktiivista analyysityötä kuten kaikessa laadullisessa analyysissä. (Ks. Törrönen 2017.)

Ryhmäkeskustelut tarjoavat rikkaan ja monipuolisen aineiston analysoida ammattiin opiskelevien nuorten käsityksiä osallisuuden ulottuvuuksista. Ryhmiä ja ryhmänohjaajia koskeva keskustelu opiskelijaryhmissä oli innostunutta ja polveilevaa,

ja haastattelijoiden ja opiskelijoiden välinen vuoro vaikutus mutkatonta. Asetelman rakentamisessa pyrittiin epämuodolliseen ja jutustelevaan otteeseen. Haastattelijoille jäi vaikutelma, että opiskelijat kohtasivat ja keskustelivat mielellään oppilaitoksen vakiokalustoon kuulumattomien aikuisten kanssa, vaikka keskusteluasetelma virikekysymyksineen ja -kuvineen poikkesi tavanomaisesta ammatillisesta opetuksesta – tai ehkä juuri siksi.

Poliittisen osallisuuden kuvavirikkeet puolestaan virittivät ryhmissä selvästi pidättyvämpää keskustelua, minkä tulkitsemme johtuvan siitä, että aihe oli merkityksetön opiskelijoille. Virikekuva-asetelma sinänsä ei ollut opiskelijoille liian haastava, sillä ryhmät keskustelivat muista, terveystyöskentymistä koskevista kuvista aktiivisesti ja innokkaasti. Ryhmät erosivat keskusteluaktiivisuudessa jonkin verran toisistaan, mitä selittävät oppilaitosten aiemmat ryhmäytystoimet: niissä keskusteluryhmissä, joiden osallistujien opiskeluryhmät oli perusteellisesti ryhmätetty, keskustelu oli aktiivisempaa ja osallistuminen tasaveroisempaa kuin niissä ryhmissä, joiden osallistujien opiskeluryhmiä oli ryhmätetty vähän tai ei lainkaan. Keskusteluiden sisällöt olivat kuitenkin kaikissa ryhmissä ja toisistaan riippumatta hyvin samankaltaisia, mikä perustelee tulosten yleistämistä laajemminkin ammattiin opiskelevia koskeviksi.

Ryhmäkeskusteluiden tarkemmassa analyysissa sovellamme luokitusten analyysia, jota voidaan nimittää myös kategorianalyysiksi. Pureudumme luokituksiin, erotteluihin ja määrittäisiin, joilla ihmiset jäsentävät ja tekevät ymmärrettäväksi sosiaalista todellisuutta. Kun keskustelijat ryhmähaastattelussa kuvaavat, määrittelevät ja nimeävät erilaisia ilmiötä, esimerkiksi omia opiskelijaryhmiään tai poliitikkoja, he hyödyntävät ja soveltavat omissa viiteryhmissään käyviä luokituksia tai kategorioita. Ne ovat ryhmäsidonnaisia ajattelun ja kommunikaation välineitä, joiden avulla keskustelijat jäsentävät ja ilmaisevat omassa kulttuurissaan omia mielikuviaan puheena olevien ilmiöiden ominaisuuksista, laadusta ja luonteesta. Tyypillisesti keskustelijat ilmaisevat luokituksilla ja kategorioilla myös samastumista ja erottumista suhteessa puhuttuun ilmiöön: niillä jäsenetään paitsi ilmiön kognitiivista luonnetta myös sen moraalisia

ulottuvuuksia, sitä, mitä puhujat pitävät hyvänä ja tavoiteltavana, mitä taas vääranä ja vältettävänä. (Törrönen 2014; Jokinen ym. 2012.)

Kun opiskelijat esimerkiksi kuvaavat omaa ryhmäänsä myönteisessä hengessä, kuvaus jäsentyy ryhmän pienen koon, lämpimän ryhmähengen, keskinäisen ymmärryksen, välittämisen ja avunannon sekä huumorintajun luokituksilla tai kategorioilla. Nämä kaikki ilmenevät myönteisinä, puhujille samastuttavina ja tavoiteltuina asiantiloina. Ne ikään kuin maalaavat oman ryhmän samoilla väreillä. Kun opiskelijat puhuvat tutkituissa ryhmissä politiikasta ja poliitikoista, he hyödyntävät vanhuuden ja nykynuorten elämästä vieraantumisen kategorioita. Tämä ilmenee puhujille etäisenä ja vieraana, ja se kyseenalaistaa samalla poliitikkojen mandaatin tehdä nuorten elämään vaikuttavia päätöksiä. Luokitusten tai kategorioiden analyysi avaa ilmaisuvoimaisen ja yksityiskohtaisen näköalan tutkimuksen kohderyhmän mielenmaisemaan sekä sen sosiaalisiin, kulttuurisiin ja moraalisiin ulottuvuuksiin.

TASAVEROISTA JA HAUSKAA: SOSIAALINEN OSALLISUUS

Sosiaalisen osallisuuden teemat konkretisoitiin haastatteluisissa keskusteluiksi ammatillisten opiskelijoiden omista opiskelijaryhmistä, niitä ohjaavista ryhmänohjaaja-opettajista ja ylipäänsä hyvistä ryhmistä opiskelijoiden elämässä. Opiskelijoilla oli haastatteluiden valossa runsaasti kokemuksia hyvistä ryhmistä, ja myös opiskelijaryhmiä sekä niitä ohjaavia opettajia pidettiin pääosin ryhmäominaisuuksiltaan hyvinä. Tutkimus on näiltä osin yhtenevä Herrasen (2014) tulosten kanssa: ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleville tärkeitä ovat hyvä meininki opiskelijaryhmän kesken ja myönteiset suhteet opettajiin.

Keskusteluissaan opiskelijat liittivät hyvän ryhmän kategoriaan tasaveroisuuden ja tietynlaisen toiminnallisuuden. Hyvä ryhmähengi ilmenee siinä, että kaikki saavat osallistua yhteiseen toimintaan. Toisia huomioidaan, arvostetaan ja tarvittaessa tuetaan käytännössä eikä vain ajatuksissa. Kaikki hyväksytään, tunnustetaan, ryhmän jäseneksi. Lisäksi ryhmän jäsenillä on hauskaa keskenään: sosiaaliset emootiot ovat myönteisiä.

HYVÄSSÄ RYHMÄSSÄ VIIHTYY, JA SE TUNTUU HYVÄLTÄ.

Ilkka: ”Siinä voi jutella ja nauraa kaikille asioille ja ...”

Touko: ”Ilmapiiri on hyvä.”

Sampo: ”Otettaan kaikki huomioon.” (Itä-Suomi)

— — —

Eve: ”Saa olla oma ittensä ja muutkin on omia itejään.”

Maarit: ”Hyväksytään kaikki semmosina ku on, eikä puhuta selän takana.”

Eve: ”Ja kaikki on saman arvosia.”

Maarit: ”Kunnioittaa toisia, muut, ja ite osaa kunnioittaa muita.” (Länsi-Suomi)

Opiskelijoiden käsitykset huonoista ryhmistä ovat johdonmukainen antiteesi hyvästä ryhmästä. Huonossa ryhmässä ei oteta mukaan, ja porukan jäseniä kohdellaan epätasa-arvoisesti. Silloin ei myöskään viihdytä, iloita eikä saada tekemistä sujumaan yhdessä. Jotkin keskustelut käydään konditionaalissa.

Sampo: ”Varmaan jos siellä kiusataan jottain.”

Touko: ”Jep, ja kaikkii ei oteta huomioon.”

Ilkka: ”Ei voi jutella oikeen kenenkkään kanssa ja...”

Miikka: ”...tuntee itsensä yksinäiseksi.”

Risto: ”Niin ja jos syrjintää on...” (Itä-Suomi)

— — —

Aku: ”Jotkut jää ulos niistä hommista, joutuu yksinään olemaan.”

Toni: ”Jos ei oo semmosia niinku samanhenkisiä ihmisiä, ni ei välttämättä oo sitä puhheenaihtakaan nii hirveesti. Nii se ei välttämättä tunnu sitte omalta luokalta.” (Itä-Suomi)

Opiskelijat käyttävät paljon tunnepohjaisia ilmaisuja ja luokituksia puhuessaan ryhmistä. Hyvässä ryhmässä viihtyy, se tuntuu hyvältä, siinä nautetaan ja iloitaan. Huono ryhmä taas ei tunnu omalta, siihen ei voi luottaa, se ei kiinnosta, siinä ollaan surullisia sekä koetaan yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. Cooleyn (2009) peiliminäteorian valossa hyvä ryhmä viritää toimijoiden välille vuorovaikutuskentän, joka saa toimijat kokemaan olonsa merkityksellisiksi ja luotavaisiksi – myönteiset sosiaaliset tunteet virtaavat vapaasti ja vahvistavat toisiaan. Tämä motivoi ryhmän jäseniä toimimaan ja yrittämään parastaan käytännön töissä mutta myös osallistumaan ryhmän toimintaan niin, että he voivat tuottaa hyviä olosuhteita toinen toisilleen. Kun hyvä ryhmä palkitsee ryhmänsä jäseniä tästä toiminnasta uudella positiivisella palautteella, syntyy myönteinen kierre, josta kaikki hyötyvät.

Hyvä ryhmä on itseisarvoinen toimintaympäristö, jossa oleminen tai toimiminen on itsessään palkitsevaa, ikään kuin sosiaalisesti luonnonmukainen olo-tila. Osallisuuden kielellä hyvä ryhmä on ammattiin opiskeleville osallisuuden perussolu. Siinä tapahtuvat ilmiöt ovat itsessään osallisuutta. Samalla ne toimivat kasvualustana osallisuuden ja osallisuuden valmiuksien vahvistamiselle. Tämä vahvistaa aiemmissä tutkimuksissa esitettyjä havaintoja, joiden mukaan lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisessa keskeistä on tukea ja ohjata arkisen kohtaamisen, osallistumisen ja vuorovaikutuksen tilanteita (Horgan ym. 2017; Forde ym. 2017).

OHJAUKSEN MERKITYS SOSIAALISELLE OSALLISUUDELLE

Analyysin perusteella opiskelijoilla on runsaasti kokemuksia hyvistä ja palkitsevista ryhmistä niin oppilaitoksessa kuin vapaa-ajalla. Parhaiksi ryhmiksi he kokivat nykyiset ja osin aiemmatkin opiskeluryhmänsä, kaveriporukkansa ja harrastusporukkansa, joista tyypillisimpänä mainittiin urheilujoukkue.

Kiinnostavaa on, että opiskelijat kokevat ryhmien hyvyyden tai huonouden ikään kuin annettuina, kohtalonomaisina ominaisuuksina, joihin ei juuri pysty omalla toiminnallaan vaikuttamaan. Ryhmä on olemukseltaan hyvä tai huono, eikä se muuksi muutu.

Tämä ilmenee etenkin keskusteluissa siitä, mikä tekee ryhmistä hyviä tai huonoja. Opiskelijat kuvaavat tarkoin hyvän ja huonon ryhmän toimintaa ja tunnelmia, mutta heidän määrittämisensä ei jää jälkeä siitä, mikä ryhmän toimintakykyyn ja ilmapiiriin vaikutetaan – tai kuinka siihen voisi itse vaikuttaa.

Eve: ”Varmaan semmosia ryhmäytymisiä justiin, et sinne muodostuu pienempiä kasoja, ja sitte jotkut jää ulkopuolelle eikä kuulu mihinkään... Ei pysty olemaan oma itsensä.”

Maarit: ”Ja huono työrauha ...”

Silja: ”Kukaan ei auta toista jos on tarve.”
(Länsi-Suomi)

Eve, Maarit ja Silja puhuvat huonosta ryhmästä passiivissa: sinne muodostuu kuppikuntia, ihmiset jäävät yksin, kukaan ei auta toisia. Tämä luonnehtii osallisuuden kokemusta, jollaista huono ryhmä ruokkii – toimijalla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin. Mutta tulkitsemme kategorisoinnissa olevan muutakin, sillä hyvistäkin ryhmistä puhutaan paljon passiivissa. Vaikka opiskelijat kuvaavat paljon hyviä asioita, joita hyvissä ryhmissä tapahtuu, he eivät missään haastattelussa kuvaa, mikä ryhmän hyvyyden aiheuttaa. Eräs haastateltu ryhmä oli tutkijan näkökulmasta aktiivisesti ryhmäytetty ja toimi siksi hyvin, mutta sekin selitti omaa ilmapiiriään sillä, että siihen oli vain sattunut tulemaan samanhenkisiä ja samasta alasta kiinnostuneita tyyppejä:

Toni: ”Kun mejän ryhmässä on sillein eniten, ketkä on oikeesti kiinnostunu tästä alasta. Et pari on semmosta vaan, että ei nyt vähempää kiinnosta.”
(Itä-Suomi)

Tonin hyödyntämässä luokituksessa ryhmä ja sen tunnelma ikään kuin selittyvät suoraan sen jäsenten yksilöllisistä ominaisuuksista, jotka ovat olemassa ryhmästä riippumatta. Koska tämä tulkinta toistuu useassa aineistomme haastattelussa, päättelemme, että ammattiin opiskelevilla ei ole kokemusmaailmassaan selkeitä kategorioita tai sanoituksia sille, mitkä tekijät vaikuttavat arjen vuorovaikutuksessa hyviin tai huonoihin ryhmäkokemuksiin. Myös Antti Maunun meillä oleva etnografinen tutkimus ammatillisessa

koulutuksessa tukee tätä tulkintaa. Opiskelijoiden kyvyttömyys tunnistaa ryhmädynamiikkaan vaikuttavia seikkoja voi olla perua perinteisestä osallisuuden rakenteesta. Perinteisessä mallissa osallisuus ja yhteisöllisyys kanavoituivat pysyvien ja kiinteiden yhteisöjen kautta, ja yhteisöt todella olivat paljolti yksilöiden toiminnasta riippumattomia ja annettuja. 1900-luvulla varsinkin poliittinen osallisuus tai osallistuminen kanavoitui paljolti erilaisiin yhdistyksiin, joilla oli usein eettinen tai maailmankatsomuksellinen pohja ja joihin sitouduttiin pitkäksi aikaa (Siisiäinen 2010).

1950-luvulle asti sosiaalisen osallisuuden keskus oli tyyppillisesti kylä, talo, kortteli tai suku, johon sattui syntymään, ja 1960-luvulta alkaen yhä useammin ammattiyhdistys, urheiluseura tai vaikkapa seurakunta (Turtiainen 2014, 166–167). Mutta yhteiskunnan muuttuessa annetut yhteisöt ovat paljolti purkautuneet, ja nyky-yhteiskunnassa ryhmät ovat usein tilapäisiä ja lyhytkestoisia. Esimerkiksi opiskeluryhmä ammattioppilaitoksessa toimii enintään kolme vuotta, ja monilla aloilla ryhmät saattavat muuttua useaan kertaan opiskeluiden aikana. Ryhmät muovautuvat pitkälti yksilöiden ulkopuolella oppilaitoksen tarpeista. Tällöin ryhmä on ehkä enemmän nuorten näkökulmasta yksilöiden kouma kuin sosiaalinen yksikkö, eikä opiskelijoilla tunnu olevan näkemystä, että omilla toimilla voisi aktiivisesti vaikuttaa ryhmään. Tilanne on nähdäksemme ongelmallinen, sillä se voi estää opiskelijoita satsaamasta ja luottamasta ryhmän toimintakykyyn paranemiseen varsinkin, jos ryhmän ilmapiirissä alkaa ilmetä ongelmia.

Tulkinnalle, jonka mukaan opiskelijat tunnistavat huonosti opiskelijaryhmien dynamiikkaan vaikuttavia ilmiöitä, antavat aihetta myös tavat, joilla opiskelijat puhuvat ryhmänohjaajiensa ja opettajiensa vaikutuksista omiin ryhmiinsä. Kokemukset ovat useimmiten hyviä, mutta yleensä myös opettajia kuvataan heidän persoonansa tai muiden yksilöllisten ominaisuuksiensa kautta. Erityisen keskeinen kategoria opettajalle on rentous, jonka vastakohtina näkyvät tiukkuus ja nipottaminen. Rentoutta on aiemmissa tutkimuksissa pidetty yhtenä myönteistä suhdetta opettajien ja opiskelijoiden väliin rakenta-

vana tekijänä (ks. Hoikkala & Paju 2013; Kiilakoski 2014). Opiskelijat eivät kuitenkaan katso ohjaajien toimintaa siltä kannalta, että ohjaajat tietoisesti vaikuttaisivat ryhmiensä toimintakykyyn ja tunnelmaan.

Jonna: ”Meil on ainakin tosi hyvä se meijän ryhmänohjaaja, et se on sellanen rento ja sellanen, et ei se turhista nipota.”

Ronja: ”Eikä sekään niinku ketään meistä vihaa yksitellen. Sillä on ongelma vaan yhden ihmisen kanssa, vaan se tulee meijän kaikkien kaa toimeen. Kyl se meistä luultavasti tykkää.”

Haastattelija: ”Joo ... Entäs pojat?”

Ilmo: ”No meijän ryhmänohjaaja on aikalailta samalla aaltopituudella ku me muutkin.”

Matti: ”Ei se mikään tiukkapipo oo. Vitsaillaan aina välillä ja ... Ei niinku oo mikään sellanen, mikä valittaa koko ajan ja ... Ihan sellanen rento.” (Länsi-Suomi)

Oma ryhmä on hyvä, koska opettajakin sattuu olemaan hyvä, eikä hänellä ole hankaluuksia kuin ehkä yhden opiskelijan kanssa. Ilmon ja Matin ryhmänohjaaja vaikuttaa heidän silmissään samankaltaiselta kuin he itsekin, mistä hänen positiivinen vaikutuksensa seuraa. Ohjaajan ja ohjattavien välinen nuorisokulttuurinen etäisyys on pieni, ollaan ikään kuin samalla kanavalla.

Näin myös opettajat ja ohjaajat merkityksellistyvät ryhmän olemuksen tavoin eräänlaisina luonnonvoimina, joiden vaikutus on vain otettava vastaan kuin auringonpaiste tai sade. Tilanne on siinä mielessä ongelmallinen, että opiskelijat eivät tunnu tietävän, mitä he voivat odottaa opettajiltaan, eivätkä ylipäänsä koe voivansa vaikuttaa opettajiensa toimintatapoihin. Opiskelijoiden rajalliset valmiudet tunnistaa opettajien ja ohjaajien toiminnan merkityksiä ja vaikutuksia asettavat opettajille suuren vastuun opiskelijoiden toimintakykyyn ja osallisuuden edistämisessä. Jos opiskelijat eivät tiedä, mitä hyvää opettajat voivat heille tarjota, opettajien ei pidä olettaa, että opiskelijat tulevat sitä heiltä pyytämään. Oletus, että opiskelijat kykenevät arvioimaan ja artikuloimaan ongelmitta sitä, mitä he opettajilta ja ohjaajilta tarvitsevat, voi

luoda haasteita erilaisiin opiskelijakyselyihin ja muihin institutionaalisiin tapoihin kuulla opiskelijoita.

Ammatillisten opettajien haastatteluista käy kuitenkin ilmi, että he tuntuvat olevan opiskelijoita tietoisempia aktiivisen ryhmäytämisen ja muun ryhmänohjaamisen merkityksestä (Maunu 2016a). Siksi he myös pyrkivät tekemään sitä arjen realiteettien rajoissa. Muutama haastattelemamme opiskelija tunnistaa omien opettajiensa toiminnassa ryhmäytämisyrittämyksiä:

Eve: ”Kyllä se meistä tykkää. Ja on kehunukin kovasti, että ollaan mukava ryhmä ja on ylpee meijän ryhmähengestä ja siitä kuinka tullaan toistemme kanssa toimeen.” (Länsi-Suomi)

Even kommentista voidaan tulkita, että ammatillisten oppilaitosten toimintakulttuuri on muutoksessa aktiivisessa ryhmänhuollossa ja laajemminkin osallisuuden tukemisessa, ainakin arjen sosiaalisten suhteiden osalta. Tätä tulkintaa tukee myös Antti Maunun meneillään oleva etnografinen tutkimus ammatillisissa oppilaitoksissa. Annettujen yhteisöjen ja instituutioiden maisemasta ollaan siirtymässä jokapäiväisten kohtaamisten ja niissä muodostuvan osallisuuden tukemiseen, mikä on tutkimusten valossa yleismaailmallinen trendi (esim. Horgan ym. 2017; Vromen & Collin 2010). Muutos ei kuitenkaan vaikuta ainakaan ammatillisten opiskelijoiden parissa vielä erityisen tunnetulta tai tiedostetulta. Opiskelijoiden ja työntekijöiden jokapäiväisten kohtaamisten tukemisessa sekä sen rakenteellisten puitteiden vahvistamisessa voidaan tunnistaa selkeä kehittämisen kohde (ks. myös Maunu 2016a).

PAKKOJA, SUORITTAMISTA JA ITSEKKYYTTÄ: POLIITTINEN OSALLISUUS

Ammattiin opiskelevien käsityksiä poliittisen osallisuuden ulottuvuuksista kartoitettiin tutkimuksessa kahden virikekuvan avulla. Ensimmäinen kuva esitti opiskelijakuntavaaleja, toinen kuva tuolloista pääministeriä Alexander Stubbia polkupyörän kanssa triathlonkilpailuissa. Opiskelijat suhtautuivat poliittisen osallisuuden ilmiöihin huomattavasti kielteisemmin kuin sosiaalisen osallisuuden teemoihin. Siinä missä

arjen sosiaalinen osallisuus näyttäytyi heille myönteisenä ja palkitsevana, joskin syntymekanismeiltaan huonosti tunnettuna, he suhtautuivat vaaleihin ja viralliseen politiikkaan avoimen penseästi, hetkittäin jopa vihamielisesti. Näistä teemoista keskusteltiin myös varsin vähän ja laimeasti. Tätä ei voi selittää pelkästään virikekuva-asetelman mahdollisella haastavuudella, sillä ryhmät keskustelivat aktiivisesti ja innokkaasti muista terveyskäyttäytymiseen liittyvistä kuvista, kuten alkoholin juomisesta ja ruuanlaitosta.

Kuva opiskelijakuntavaaleista näyttäytyi opiskelijoille alkuun arvoituksellisenä. He eivät tunnistanee tilannetta eivätkä nähneet sitä itselleen merkityksellisenä. He arvelivat kuvan esittävän muun muassa koetilannetta tai mainosten tai kyselylomakkeiden jakamista. Kuvan keskellä oleva äänestyspöytä kuitenkin suuntasi huomion vaalitulanteeseen, joskin kuvan ajateltiin esittävän nuorisovaaleja eikä opiskelijakuntavaaleja. Opiskelijoilla ei siis tuntunut olevan kommunikaatiossaan tai kokemusmaailmassaan lainkaan opiskelijakuntavaalien kategoriaa. Kun haastattelija kertoi kuvan esittävän opiskelijakuntavaaleja, jotkut haastateltavat kertoivat kokemuksistaan yläasteen oppilaskuntatoiminnassa. Toiset kertoivat olevansa mukana ammattopilaitoksen tutortoiminnassa, mutta opiskelijakunta oli jäänyt tuntemattomaksi. Useassa ryhmässä myös arveltiin, että tilanne oli epäaito tai pakotettu.

Lotta: ”Mul tulee heti semmonen, et se ei ois normaali tilanne, vaan toi on just tehty, otettu tarkoituksel.” (Etelä-Suomi)

— — —

Jasu: ”Ne [opiskelijat] on käsketty sinne ja ne alko räplää kännyköitä eikä niitä vähempää voinu kiinnostaa.” (Itä-Suomi)

Vaalitilanne näyttäytyi opiskelijoille jonakin vieraana eikä lainkaan houkuttelevana – suorittamisen maisevana, jossa on oltava, mutta joka jää emotionaalisesti etäiseksi omalle toiminnalle. Sen voi tulkita heijastavan myös ammattiopiskelijoiden arvomaailmaa, jossa käytäntöä arvostetaan ja teoriaa ei. Teoriapainotteinen opiskelu tai työ hahmottuu ammattiopiskelijoille esimerkiksi istumisena ja pelkän kuuntelijan roolissa olemisena, toisinaan myös ajan pysähtymisenä

ja turhautumisena. (Herranen 2014.) Vaalitulannetta kuvataan vahvan kielteisin termein, joissa korostuu oma passiivinen rooli, jos tilannetta ylipäänsä pidetään sellaisena, että siihen voi samastua. Ne harvat, joilla haastatteluaineistossa on kokemusta vaalitulanteista, ottavat haastattelussa etäisyyttä tilanteeseen ja vähättelevät omaa panostaan ja kiinnittymistään.

Ilkka: ”Istuttiinhan myö [kaverin] kans tuossa allaalla ku se oli tossa nuorisovaalien pisteellä

Sampo: ”Nii, mut ei se meidän rooli ollu mikkään kummonen...”

Ilkka: ”Nii...” (Itä-Suomi)

Ilkan ja Sampon keskustelu kertoo, että opiskelijakunnan kaltainen, vakiintunut ja lailla ohjattu osallisuuden muoto on ammattiin opiskeleville vieras ja epäkiinnostava. Peiliminän teorian valossa se ei muodosta sellaista peiliä tai kenttää, jonka avulla opiskelijat voisivat tunnistaa itseään myönteisessä valossa tai ylipäänsä lainkaan ja joka voisi kanavoida opiskelijoiden arjen toimintaa, tavoitteita ja toiveita. Opiskelijakunnan tarjoamat peilit ja kanavat ovat kokonaan toisessa huoneessa kuin opiskelijat. Tilanne ei tarjoa opiskelijoille mitään positiivista tunnustusta, johon he haluaisivat samastua.

Yhtä etäiseksi opiskelijoille jäivät poliitikot ja heidän edustamansa valtiolliset ja kunnalliset instituutiot, joista viritettiin keskustelua Alexander Stubbin kuvalla. Alkuun tilannetta tulkittiin pyöräilykilpailuna, koska Stubb oli kuvassa suhteellisen tunnistamaton kilpailuasussa ja aurinkolaseissa. Kun Stubb tunnustettiin, keskustelu kääntyi politiikkaan ja poliittikkoihin.

Risto: ”Stubi ...”

Haastattelija: ”Sehän se.”

Aarni: ”Höö... ossaaks se ees pyöräillä?”

Miikka: ”No eii...” [naureskelua]

Haastattelija: ”Muuttuuko teijän mielikuva tästä, kun tiedätte että siinä onkin herra Stubb?”

Sampo: ”Vituttammas ...” [naureskelua]

Risto: ”Niin no, sit se on triathlon [eikä pyöräilykilpailu].”

JOISSAIN RYHMISSÄ POLIITIKOT NÄHTIIN LIIAN VANHOINA JA OPISKELIJOIDEN ARJESTA VIERAANTUNEINA.

Aarni: ”Polkemassa Venäjälle.”

Risto: ”Siperiaan ...” [naureskelua]

Haastattelija: ”Onko toivottavaa, että se polkee Venäjälle, pitäiskö häntä estää menemästä?”

Sampo: ”Ei.”

Aarni: ”Sinne vaa.”

Risto: ”Antaa mennä vaa.” [nauraa] (Itä-Suomi)

Ryhmä suhtautui Stubbiin ja hänen urheiluharrastukseensa naureskellen mutta samalla negatiivisin tuntein. Sama suhtautuminen toistui kaikissa ryhmissä. Kielteisyys perustui näkemykseen, että Stubb lähinnä mainosti itseään urheiluharrastuksellaan ja keräsi pisteitä omalle menestykselleen. Se, että kuva oli otettu urheilutilanteesta ja monet opiskelijat suhtautuivat myönteisesti urheiluun, ei vaikuttanut kuvan tulkinnaan. Tulkitsimme, että syynä on nimenomaan opiskelijoiden penseä suhtautuminen politiikkaan ja johdaviini poliittikkoihin. Poliitikot eivät ole ammattiopiskelijoiden silmissä kiinnostuneita tavallisten ihmisten asioista, vaan haalivat vain etuja itselleen ja toisille kaltaisilleen. Joissain ryhmissä poliitikot nähtiin liian vanhoina ja opiskelijoiden arjesta vieraantuneina, jotta he voisivat tehdä opiskelijoille merkityksellisiä päätöksiä. Keskustelut Stubbin kuvasta olivat kuitenkin vaisuja ja niukkoja, mikä kertoo, että koko asia ei juuri vaikuta liikuttavan haastateltuja opiskelijoita.

Nuoret kategorisoivat haastatteluista poliittikkoja ja heidän edustamiaan instituutioita itsestään etäälle kahdella tavalla. Yhtäältä politiikka ilmenee ammattiopiskelijoille suljettuna pelinä, johon pääsevät osallisiksi vain jotkut heistä monin tavoin poikkeavat, usein kyseenalaisia keinoja käyttävät toimijat. Tämä

kategorisointi on samankaltainen kuin opiskelijakuntavaalien luokitus: politiikka ei muodosta sellaista kenttää tai peiliä, jonka opiskelijat voisivat kokea tukevan omaa toimintaansa tai toimijuuttaan tai johon he voisivat ylipäänsä samastua ja jolle he antaisivat tunnustusta.

Toisaalta opiskelijat luokittelevat poliittikkoja ja selittävät heidän toimintaansa yksilöllisten ominaisuuksien perusteella. Myös yksilöllisillä ominaisuuksilla selittäminen sisältää käsityksen, että poliittikkoihin ja heidän toimintaansa ei voi vaikuttaa millään tiedossa olevalla tavalla, koska poliitikot ovat kategorisesti toisenlaisia kuin opiskelijat itse. Poliittikkojen sosiaalinen toimintakenttä ei ole kytköksissä omaan toimintaan. Nuoret kokevat, että poliitikot eivät välitä heidän asioistaan, minkä voi tulkita tarkoittavan, ettei politiikka kosketa nuoria eikä heitä tunnusteta siellä toimijoiksi. Siksi esimerkiksi äänestäminen tai keskustelu poliittikkojen kanssa ei motivoi tai houkuttele opiskelijoita: sillä ei koeta olevan vaikutusta.

Tulkinta on sopusoinnussa sen kuvan kanssa, jota aiempi tutkimus piirtää nuorten poliittisesta osallisuudesta. Esimerkiksi kuntavaaleissa 2017 äänesti vain 30 prosenttia äänioikeutetuista alle 25-vuotiaista nuorista (Borg & Pikkala 2017, 16–17). Instituutioperusteinen, pitkäkestoista omistautumista kanavoiville liikkeille perustuva poliittinen osallisuus näyttää ajautuneen jo ylipääsemättömän kauas nuorten kokemusmaailmasta (Siisiäinen 2010). Silti esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa ei juurikaan ohjata tai tueta lapsia ja nuoria äänestämään tai muuten osallistumaan päätöksentekoon, mikä on vaarassa rapauttaa koko demokraattisen järjestelmän legitimitettä, jos koko väestön äänestysaktiivisuus hiipuu. Edustukselliset instituutiot näyttävät nuorille annettuina rakenteina, jotka toimivat jossakin heidän arjestaan irrallaan. Edustuksellisissa instituutioissa toimiminen ilmenee pitkäkestoista omistautumista ja tietynlaista etiikkaa tai maailmankatsomusta vaativana projektina (ks. Siisiäinen 2010).

Vuoden 2017 Nuorisobarometrin mukaan nuoret pitävät yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja kaikkein vähiten tärkeänä elämässä pärjäämisen taitona 18 kysytystä taidosta (Myllyniemi & Kiilakoski 2017, 72). Myöskään oman tutkimuksemme valossa nuorten arkitodellisuus ei kannaa eikä sitouta tutkittuja

ammattiopiskelijoita näiden instituutioiden piiriin, vaan ne jäävät heille vieraiksi ja etäisiksi.

Tulokset eivät johdu siitä, etteivätkö nuoret tietäisi tai ymmärtäisi, kuinka politiikka toimii, sillä tutkimusten mukaan suomalaisnuorten tietämys poliittisista liikkeistä tai poliittisen järjestelmän toiminnasta on kansainvälisesti korkealla tasolla (Myllyniemi 2013). Pikemminkin ammattiin opiskelevat nuoret kokevat koko toimintatavan itselleen vieraaksi: virallinen politiikka ei enää kykene kanavoimaan tai vastaamaan heidän tarpeisiinsa ja toimintaansa (ks. myös Elo 2011, 7). Näitä havaintoja voidaan pitää huolestuttavina demokraattisen ja edustuksellisen päätöksenteon kannalta. Näyttää siltä, että ammattiin opiskelevat nuoret eivät kelpuuta virallisia instituutioita omien asioidensa ajajiksi eivätkä itseensä kohdistuvan tunnustuksen ja arvostuksen lähteeksi.

POHDINTA

Analysoimme artikkelissa ammattiin opiskelevien nuorten näkemyksiä ja kokemuksia sosiaalisesta ja poliittisesta osallisuudesta. Tutkimuksemme valossa ne ilmenevät melkein pä toistensa vastakohtina. Sosiaalinen osallisuus, ainakin kuulumisen kokemuksina omaan opiskelijaryhmään sekä muihin arjen lähiyhteisöihin, on tutkituille nuorille tuttua ja varauksetta miellyttävää. Poliittinen osallisuus ainakin edustuksellisten järjestelmien sekä päätöksiä tekevien poliitikkojen muodossa taas koetaan johdonmukaisen etäiseksi ja vieraaksi, jopa kyseenalaiseksi ja vastenmieliseksi.

Tarkempi analyysi antaa välineitä suhteuttaa osallisuuden eri muotoja tarkemmin toisiinsa. Teoreettisena viitekehystenä käyttämämme Charles Cooleyn (2009) peiliminän teorian näkökulmasta voidaan esittää, että vuorovaikutus muodostaa toimijoiden välille kentän, jonka varassa he muodostavat käsityksiä itsestään ja toisistaan ja oppivat ohjaamaan omaa toimintaansa tässä prosessissa saamiensa kokemusten ja valmiuksien varassa.

Käytännössä toimijoiden minäkuva ja itseohjautuvuutta rakentava prosessi motivoituu paljolti sosiaalisista emootioista: hyvä, lämmin ja turvallisuutta rakentava vuorovaikutus tuottaa positiivisia sosiaalisia tunteita, kuten luottamusta, lojaaliutta ja innostusta.

Torjunta ja ulkopuolisuus ruokkivat puolestaan negatiivisia sosiaalisia emootioita, kuten häpeää, pelkoa ja katkeruutta sekä näiden motivoimaa toimintaa. Cooleyn peiliminän teoriaan olemme yhdistäneet Axel Honnethin (2005) teoriaa tunnustuksen eri ulottuvuuksista läheisistä ihmissuhteista yhteiskunnan eri kentillä toimimiseen ja tarkastelleet osallisuuden ulottuvuuksia empiirisenä ilmiönä näistä näkökulmista.

Teoreettisten linssien läpi tarkasteltuna analyysimme osoittaa, että arjen lähiyhteisöt, mukaan lukien opiskeluryhmä, ovat tutkituille nuorille keskeinen vuorovaikutuskenttä tai peilipinta. Niiltä odotetaan ja yleensä saadaan paljon positiivisia kokemuksia ja toimintavalmiuksia. Sellaisena ne toimivat myös sosiaalisen osallisuuden perussoluna. Ne sisältävät ystävyyssuhteita mutta toimivat lisäksi laajempaan tunnustuksen kenttänä. Samalla nuoret pitävät arjen ryhmiään samoin kuin niitä ohjaavia opettajia usein luonnonvoimien kaltaisina olotiloina, jotka vain ovat hyviä tai huonoja. Heillä ei tunnu olevan artikuloitua käsitystä, mitkä konkreettiset tekijät vaikuttavat tai johtavat hyvin ja huonoihin ryhmiin, vaikka he kykenevät kuvaamaan tarkasti ja herkästi hyvien ja huonojen ryhmien ominaisuuksia. Siksi nuorilla ei välttämättä aina ole vahvoja tai ainakaan tietoisia valmiuksia vahvistaa omalta osaltaan omien ryhmänsä sosiaalista osallisuutta, mikä korostaa ryhmiä ohjaavien opettajien ja muiden aikuisten vastuuta osallisuuteen ohjaamisessa.

Poliittista osallisuutta kanavoivat instituutiot ja järjestelmät eivät puolestaan onnistu toimimaan ammattiin opiskelevien nuorten osallisuutta vahvistavana ja toimijuutta tukevana vuorovaikutuskenttänä. Niiden peilipinnat ovat liian kaukana ja osoittavat eri suuntaan kuin missä opiskelijat itse kokevat olevansa. Poliittisissa instituutioissa ja järjestelmissä toimimisesta ei haluta tunnustusta eikä myöskään haluta antaa tunnustusta tällä kentällä toimiville poliitikoille. Ammattiopiskelijat eivät hyväksy virallisia instituutioita omien asioidensa ajajiksi eivätkä itseensä kohdistuvan tunnustuksen ja arvostuksen lähteeksi. Näiltä osin heidän poliittinen osallisuutensa näyttää olevan heikoissa kantimissa. Tämä vaikuttaa olevan heidän oma ja omaehtoinen valintansa – joskin yksilötason kokemuksen taustalla on koko joukko sosiaalisia rakenteita (Lahtinen, Wass & Erola 2017).

HYVÄ, LÄMMIN JA TURVALLINEN VUOROVAIKUTUS TUOTTAA LUOTTAMUSTA, LOJAALIUTTA JA INNOSTUSTA.

Kyse ei tulkintamme mukaan ole siitä, etteivätkö nuoret tietäisi tai tuntisi poliittisen järjestelmän toimintaa vaan siitä, että se on heidän kokemusmaailmassaan yhdenmukainen tai jopa vastenmielinen.

Se, että nuorten osallisuus ilmenee ja toteutuu ensi sijassa arjen kohtaamisissa, saa tukea viimeaikaisesta tutkimuskeskustelusta, jossa on tehty samansuuntaisia havaintoja (esim. Horgan ym. 2017; Forde ym. 2017; Vromen & Collin 2010). Havainnot saavat tukea myös osallisuuden ja sen ehtojen historiallisia muutoksia koskevasta keskustelusta. Sen mukaan on siirrytty pysyvistä ja annetuista osallisuuden ja osallistumisen ehdoista ja puitteista notkeisiin, nopeasti muuttuviin ja itse tehtäviin muotoihin. (Esim. Siisiäinen 2010.)

Myös puolalais-brittiläinen sosiologi Barbara Misztal (2013) kuvaa yhteiskunnallisen luottamuksen luonteen tai ”sijaintipaikan” vaihdelleen historiallisesti. 1900-luvulla luottamuksen lähteiksi nähtiin Misztalin mukaan yhtäältä universaalit, institutionaaliset ja funktionaaliset järjestelmät ja toisaalta ajatus kaikkien yksilöiden toimintaa samansuuntaisesti ohjaavista rationaalisista preferensseistä. 2000-luvulle tultaessa on siirrytty ihmisten välisissä suhteissa syntyvään, relationaaliseen ja vuorovaikutukseen sidottuun luottamukseen yhteiskunnan toiminnan ja integraation perustana. (Misztal 2013.) Samalla on siirrytty virallisille ja edustuksellisille instituutioille perustuvasta poliittisesta osallisuudesta epämuodollisempaan ja muodoiltaan muuttuvampaan sosiaaliseen osallisuuteen. Siirtymää ilmentää osaltaan Nuorisobarometri 2017, jonka mukaan nuoret pitävät sosiaalisia taitoja kaikkein tärkeimpinä taitoina yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja kaikkein vähiten tärkeinä. (Myllyniemi & Kiilakoski 2017, 72.)

Osallisuuden ymmärtäminen arjen sosiaalisissa suhteissa syntyvänä voimana antaa aineksia vahvistaa

osallisuutta sekä paikata osallisuuden muutosten aiheuttamia rapautumia, jotka ilmenevät muun muassa nuorten historiallisen alhaisena äänestysprosenttina vuoden 2017 kuntavaaleissa (Borg & Pikkala 2017). Ensimmäinen askel on ottaa vakavasti se, että osallisuutta syntyy nyky-yhteiskunnassa vahvimmin ja luontevimmin arjen lähiyhteisöjen vuorovaikutuksessa. Silloin kaikenlaisen osallisuuden vahvistamisessa keskeistä on tukea lähiyhteisöjen mahdollisuuksia toimia jäsentensä osallisuutta vahvistavain tavoin.

Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi tulee vahvistaa etenkin heidän kanssaan työskentelevien aikuisten valmiuksia ja resursseja ohjata asiakkaitaan osallisuuteen osana kasvuyhteisöjään. Tämä on osa osallisuutta tukevan itsetunnon sosiaalista perustaa. Tutkimiemme ammattiopiskelijoiden kehkeytyvän aikuisuuden vaiheessa käsitykset poliittisen osallisuuden irrallisuudesta omasta elämästä ja sen merkityksettömyydestä omalle identiteetille näyttävät olevan jo suhteellisen vakiintuneita ja ennustavan passiivista suhtautumista poliittisen osallisuuden muotoihin myös myöhemmässä aikuisuudessa.

Tulkitsimme analyysimme pohjalta, että arjen osallisuus on teema, josta on aiheellista lisätä niin nuorten kuin heidän kanssaan työskentelevien aikuisten valmiuksia. Osallisuuteen ohjaaminen lähtee arjesta ja edellyttää konkreettista toimintaa, kokeilua ja harjoittelua ainakin yhtä paljon kuin teoreettista tietoa. Analyysimme kuitenkin osoittaa, että ainaakaan ammattiin opiskelevilla nuorilla ei ole juuri käsitystä siitä, mitkä arkisen vuorovaikutuksen elementit käytännössä lisäävät ja vahvistavat kuulumisen ja osallisuuden kokemuksia, vaikka he pitävät näitä kokemuksia ensiarvoisen tärkeinä ja kärsivät niiden puutteesta. Voidaan myös olettaa, että 2000-luvun yksilöllisyyttä korostavassa koulutus- ja muussa ilmapiiressä sosiaalisesti rakentuvia osallisuustaitoja ei suuremmin opeteta peruskouluissa tai lukioissakaan, eikä näitä välttämättä opita myöskään koulutuksen ulkopuolella (ks. Myllyniemi & Kiilakoski 2018).

Sosiaalisen osallisuuden mekanismien artikulointi auttaa nuoria tunnistamaan oman toimintansa vaikutuksia toisiin ja samalla sitä, miksi toisten ihmisten toiminta tuntuu itsestä siltä kuin se tuntuu. Näin sosiaaliset osallisuustaidot voivat osaltaan motivoida ja

antaa toimijoille valmiuksia suunnata omaa toimintaansa osallisuutta vahvistaviin suuntiin. Sama pätee opettajiin, heidän toimintansa vaikutuksiin sekä heidän valmiuksiinsa tunnistaa ja suunnata omaa vaikutustaan tarkoituksenmukaisesti. Analyysimme perusteella joillakin ammatillisilla opettajilla on tietoisia pyrkimyksiä vahvistaa omien opiskelijoidensa sosiaalista osallisuutta, mutta vahvistamisprosessia sekä sen edellytyksiä on syytä tukea niin oppilaitosorganisaatioiden toiminnan, arkisen esimiestyön kuin esimerkiksi opettajien täydennyskoulutusten kautta. Arjen osallisuuden vahvistaminen on tärkeää myös aikuiskasvatuksellisesta näkökulmasta. Se on tärkeä ja käytännöllinen keino toteuttaa ammatillisen koulutuksen ”kakkostavoitetta” tukea ammattiopiskelijoiden kehitystä hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi työelämään valmistamisen ohella (FINLEX 531/2017, 2. §).

Kun tarkastellaan poliittista osallisuutta arjen sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta, sen vahvistamisessa keskeistä on luoda toimintatapoja ja mekanismeja, jotka ulottuvat arjen lähiyhteisöihin ja niissä muotoutuvaan toimintaan ja ihmisten toimijuuteen. Poliittisen osallisuuden instituutioiden ja mekanismien on toisin sanoen löydettävä takaisin sille arjen osallisuuden tasolle, jolla ne 1960–80-luvulla onnistuivat tarjoamaan kansalaisille runsaasti toimivia kanavia ja peilipintoja mutta jolta ne ovat sittemmin etäännyneet – ja joka on etäännyneen aikana muuttunut. Toisinaan etäännyminen poliittisista järjestelmistä paikannetaan virheellisesti nuorten yksilölliseen motivaatioon tai viitseliäisyyteen. Jos nuoret kokevat, että joku toimija kykenee tarjoamaan heille toimivia itsetunnistuksen ja -arvostuksen lähteitä osana arkeaan, he palkitsevat tämän mitä todennäköisimmin lojaalisuudella ja luottamuksella, kenties sitoutumisellakin.

Politiikan tekijöiden ei kuitenkaan välttämättä pidä olla kohteidensa kaltaisia, puhua ”nuorten kieltä” tai toimia pelkästään ”nuorten suosimissa” some- tai muissa kanavissa. Heidän pitää kuitenkin ymmärtää, miten 2010-luvun osallisuus syntyy ja kehittyy. Poliittisen osallisuuden pitää olla osa nuorten arkea ja siinä tapahtuvaa toimintaa. Käytännön haasteet tähän pääsemiseksi ovat ilmeisen suuret, mutta panoksetkin ovat kovet. Vaakakupissa voivat

olla koko edustuksellisen demokratian legitimitteetti lähivuosisikymmeninä ja tulevien sukupolvien demokratiataidot.

Analyysimme antaa lisäksi eväitä konkretisoida ’osallisuuden’ käsitettä tai ilmiötä. Osallisuuden käsitettä on kutsuttu tyhjäksi astiaksi, johon jokainen keskustelija voi kaataa omat toiveensa. Tämä tekee hankalaksi vahvistaa osallisuutta käytännössä samoin kuin suunnitella ja johtaa osallisuutta vahvistavaa toimintaa, jos eri toimijat eivät kykene hahmottamaan tavoitetta johdonmukaisesti.

Tutkimuksemme valossa osallisuutta voidaan tarkastella ja ymmärtää kahdesta suunnasta. Yhtäältä se on resurssi, jonka varassa toimijat osallistuvat erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan ja luotavat siihen, että toiminta johtaa myönteisiin lopputuloksiin. Toisaalta osallisuus ilmenee reaaliaikaisena vuorovaikutusprosessina, jossa osallisuutta vahvistavia valmiuksia ja luottamuksen kokemusta voidaan harjoitella, harjoittaa ja vahvistaa. Osallisuus ei synny itsestään, vaan tarvitaan ohjausta osallisuuteen.

Sen sijaan ei ole ratkaisevaa, millaisiin sosiaaliin muotoihin, instituutioihin tai toimintatapoihin osallisuuteen ohjaaminen kanavoidaan. Osallisuutta voivat edistää niin arjen kaveriporukat kuin puolueet, somekeskustelut tai lainsäädäntökin. Tärkeintä on, että toimenpiteet tarjoavat kohteilleen aidosti toimivia peilipintoja tunnistaa itsensä ja ohjata omaa toimintaansa myönteisessä valossa.

ANTTI MAUNU
VTT, tutkijatohtori
Koulutusosologian
tutkimuskeskus RUSE
Turun yliopisto

TOMI KIILAKOSKI
FT, dosentti, erikoistutkija
Nuorisotutkimusverkosto

LÄHTEET

- Arnett, J. J. (2004). *Emerging Adulthood*. Oxford: Oxford University Press.
- Borg, S. & Pikkala, S. (2017). *Kuntavaalitrendit*. Helsinki: Kunnallisanalyyttämiskeskitys.
- Checkoway, B. (2011). What is youth participation? *Children and Youth Services Review* 33 (2), 340–345.
- Cooley, C. H. (2009). *Human Nature and the Social Order*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Elo, K. (2011). Mistä nuoret äänestäjät tulevat? *Politiikka* 53 (1), 5–15.
- FINLEX 1287/2013. *Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287> (24.1.2018).
- FINLEX 531/2017. *Laki ammatillisesta koulutuksesta*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531> (24.1.2018).
- Forde, C., Horgan, D., Martin, S. & Parkes, A. (2017). Children and Young People's Participation in the Community in Ireland: Experiences and Issues. *Irish Journal of Applied Social Studies* 17 (1), 3–16.
- Heinonen, L., Lindén, M. & Poikonen, K. (toim.) (2015). *Amis hyvin, kaikki hyvin*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Herranen, J. (2014). "Kaikki on iha jeees". Ammatillinen koulutus nuorten silmin. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 3–18.
- Herranen, J. & Harinen, P. (2008). Kohti hyvää aikuisuutta. "Omilleen asettumisen" kulttuurinen kuva. *Aikuiskasvatus* 28 (1), 4–14.
- Hoikkala, T. & Paju, P. (2013). *Apina pulpetissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Honneth, A. (2005). *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Horgan, D., Forde, C., Martin, S. & Parkes, A. (2017). Children's participation: moving from the performative to the social. *Children's Geographies* 15 (3), 274–288.
- Häkli, J., Kallio, K. P. & Korkiamäki, R. (toim.) (2015). *Myönteinen tunnistaminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2012). *Kategoriat, kulttuuri & moraali: Johdatus kategorianalyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Kelleher, C., Seymour, M. & Halpenny, A. M. (2014). *Promoting the Participation of Seldom Heard Young People: A Review of the Literature on Best Practice Principles*. Research funded under the Research Development Initiative Scheme of the Irish Research Council in partnership with the Department of Children and Youth Affairs.
- Kiilakoski, T. (2014). *Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat*. Julkaisuja 155. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Kiilakoski, T. (2017). "Niillähän se on se viimeinen sana" – nuoret osallisuudestaan yläkoulussa. Teoksessa Toom, A., Rautiainen, M. & Tähtinen, J. (toim.) *Toiveet ja todellisuus – Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. Helsinki: Kasvatustieteen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 75.
- Kiilakoski, T., Gretschel, A. & Nivala, E. (2012). Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) *Demokratiaoppitunti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 9–33.
- Lahelma, E. (2013). Ammatillista koulutusta tutkimaan. Teoksessa Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 17–30.
- Lahtinen, H., Wass, H. & Erola, J. (2017). Periytyvää eriytymistä – vanhemmilla selvä vaikutus nuorten äänestämiseen. *Tilastokeskus, Tieto & Trendit* 1/2017. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/209> (19.11.2017).
- Maunu, A. (2014). *Kuinka terveyttä tehdään? Sosioekonomiset terveyserot ja ammatilliset oppilaitokset niiden kaventajina*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Maunu, A. (2016a). *Yhteisöjen aika. Ryhmäilmio-malli ja sosiaalipedagogiikka ammatillisissa oppilaitoksissa*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Maunu, A. (2016b). Johdatus kohtaamiseen. *Nuorisotutkimus* 34 (2), 67–72.
- Misztal, B. (2013). *Trust in Modern Societies: The Search for the Bases of Social Order*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Myllyniemi, S. (toim.) (2013). *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. (2017). Tilasto-osio. Teoksessa Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Myrskylä, P. (2009). Koulutus periytyy edelleen. *Hyvinvointikatsaus* 1/2009. Helsinki: Tilastokeskus.
- Määttä, M. (toim.) (2017). *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Keski-Suomen ELY-keskus.

- Rautiainen, M., Vanhanen-Nuutinen, L. & Virta, A. (2014). *Demokratia ja ihmisoikeudet. Tavoitteet ja sisällöt opettajankoulutuksessa*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. & Gissler, M. (2016). *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä*. Raportti 9/2016, Terveys ja hyvinvoinnin laitos (THL) & verkkojulkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.
- Scheff, T. J. (2006). *Goffman Unbound! A New Paradigm for Social Science*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Selin, A., Maunu, A., Kannussaari, K. & Heinonen, L. (toim.) (2015). *Ryhmäilmiö. Ryhmän ohjaajan käsikirja*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
- Siisiäinen, M. (2010). Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (1), 8–40.
- Souto, A. (2014). "Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu". Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 19–35.
- Theis, J. (2010). Children as active citizens: an agenda for children's civil rights and civil engagement. Teoksessa Percy-Smith, B. & Thomas, N. (toim.) *A Handbook of Children and Young People's Participation*. London: Routledge, 343–355.
- Thomas, N. (2007). Towards a Theory of Children's Participation. *International Journal of Children's Rights* 15 (2), 199–218.
- Turtiainen, J. (2014). Metalliin kietoutuneet muistot: metallityöläisten maskuliinisuus toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Väänänen, A. & Turtiainen, J. (toim.) *Suomalainen työntekijä 1945–2013*. Tampere: Vastapaino, 154–188.
- Törrönen, J. (2014). Situational, Cultural and Societal Identities: Analysing Subject Positions as Classifications, Participant Roles, Viewpoints and Interactive Positions. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 44 (1), 80–98.
- Törrönen, J. (2017). Virikehaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 233–255.
- Vehviläinen, S. (2014). *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vromen, A. & Collin, P. (2010). Everyday youth participation? Contrasting views from Australian policymakers and young people. *YOUNG* 18 (1), 97–112.

Osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin

Elinikäinen oikeus vai velvollisuus?

Aiemmin elinikäisestä oppimisesta puhuttiin oppimisen tasa-arvon näkökulmasta, nyt korostetaan velvollisuutta ja hyötyä: koulutus palvelee työelämää. Miten ikääntyneiden oikeutta taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen voidaan perustella oppimisen näkökulmasta?

ELINIKÄISESTÄ OPPIMISESTA on keskusteltu pitkään niin teoreettisesti kuin käytännöllisesti. Esimerkiksi filosofi Juhana Vilhelm Snellman (1806–1881) korosti, kuinka elämä on se koulu, jossa ihminen muokataan ihmiseksi. Suomen koululainsäädäntöön elinikäisen oppimisen ajatus kirjattiin 1970-luvulla koulutustakuun periaatteen muodossa (ks. laki keskiasteen koulutuksen kehittämisestä 474/1978), kun Suomessa asetettiin koulutuspoliittiseksi tavoitteeksi kansalaisten yhtäläinen oikeus elinikäiseen oppimiseen takaamalla muun muassa kaikille oikeus perus-

opetuksen jälkeiseen koulutukseen. Tässä muodossa elinikäisen oppimisen ajatus korosti yksilön oikeutta rakentaa elämänkaarensa aikana oma koulutuspolkunsu ja toimia sen eri vaiheissa itseohjautuvasti koulutuspalveluiden kentällä.

Uusliberaali koulutuspoliittinen keskustelu on viime vuosikymmeninä liittänyt koulutuspalvelut yhä suuremmin työelämän tarpeisiin ja yhteiskunnan tuottavuuden ja tehokkuuden tavoitteisiin. Ajankohtaisessa poliittisessä ilmastossa oppimisen oikeutusta sanoitetaan uudella tavalla.

ELINIKÄISEN OPPIMISEN PUHE ON SIIRTYNUT OIKEUSAJATTELUSTA KOHTI VELVOLLISUUSAJATTELUA.

Uudessa oppimiskielessä koulutus ymmärretään ensisijaisesti taloudellisena vaihtona palveluntarjoajan ja kuluttajan välillä, jolloin kasvatukselliset päämäärät jäävät vähemmälle huomiolle (Biesta 2005). Koulutuksen järjestäjät se on sosiaalistanut vannomaan elinikäisen oppimisen diskursiivisessa tilassa ikuista uskollisuutta työelämän tarpeiden palvelemiselle ja niihin mukautumiselle (Herranen 2003, 98). Näin koulutusjärjestelmän toimijat ovat menettäneet autonomiaansa. Samalla elinikäisen oppimisen puhe on siirtynyt oikeusajattelusta kohti velvollisuusajattelua.

Yksilöllä ei ole enää vain oikeutta rakentaa elämänsänsä aikana oma koulutuspolkunsä. Hänellä on suorastaan velvollisuus elinikäiseen kouluttautumiseen, jonka avulla hän voi osoittaa olevansa yhteiskunnalle ja etenkin työmarkkinoille hyödyllinen toimija. Tämä näkyy esimerkiksi Sitran 2018 julkaisemassa pamfletissa *Hyvinvoinnin seuraava erä – ihanteet, visio ja ratkaisut*. Sen mukaan Suomessa ”oikeus – jopa velvollisuus – oppia läpi elämän pitäisi myös nostaa peruskoulu-uudistuksen vertaiseksi asiaksi” (Kiiski-Kataja, Laine, Jousilahti & Neuvonen 2018, 24).

Uusliberaalissa keskustelussa hahmoteltu yksilön velvollisuus hyödyllisyyteen haastaa koulutus- ja kulttuurilainsäädäntöön rakentuneet sivistyksellisten oikeuksien yleiset opit. Niiden ydin on kiteytetty 1990-luvun perusoikeusuudistuksessa perustuslain (731/1999) 16. pykälän toiseen momenttiin, joka velvoittaa julkisen vallan turvaamaan jokaiselle yhtäläisen mahdollisuuden saada kykensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varttomuuden sitä estämättä.

Kun yhteiskunta asettaa ihmiselle velvollisuuden olla mahdollisimman hyödyllinen, keskustelu sivistyksellisten oikeuksien toteuttamisesta irtaantuu

perustuslain säännöksen alkuperäisestä tarkoituksesta. Säännöksessä ei nimittäin puhuta ihmisen erityisistä tarpeista sellaisena kuin yhteiskunta ne ylhäältä päin katsoen näkee vaan yksilön omaehtoisesti määrittämistä tarpeista.

Tarkastelemme elinikäisen oppimisen diskursiivista muutosta taiteen ja kulttuuriin osallistumisen viitekehyksessä erityisesti työelämän ulkopuolella olevien aikuisten näkökulmasta. Aluksi käsittelemme taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen ja oppimisen oikeutuksen historiallista ja koulutuspoliittista kehitystä. Sen jälkeen pohdimme elinikäisen oppimisen diskursiivisen muutoksen vaikutuksia taiteen ja kulttuurin koulutusjärjestelmiin. Lopuksi ehdotamme, miten taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista tulisi perustella myöhemmässä iässä.

IHMISTEN OIKEUS ELINIKÄISIIN TAIDE- JA KULTTUURIKOKEMUKSIIN NOUSI ESIIN 1970-LUVULLA

Kasvatustilofosofi John Dewey (2005) mieltää taiteen olevan ensi sijassa kokemus. Näin hän korostaa esteettisen elämyksen yleisinhimillistä luonnetta. Tämän pragmatistisen näkemyksen mukaan taiteessa olennaisinta ei ole taiteen itseisarvo, subjektiivinen olemus tai taiteen ulkoisesti arvioitu laatu. Taiteen merkitys syntyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen jatkumossa riippumatta siitä, kokeeko yksilö taidetta sen tuottajana vai kuluttajana.

Deweyn ajattelu omaksuttiin suomalaisen taide- ja kulttuuripolitiikkaan 1970-luvun puolivälissä, jolloin Suomessa alettiin puhua ’uudesta kulttuuripolitiikasta’. Käsite lainattiin tänne pohjoismaisesta keskustelusta ja erityisesti ruotsalaisesta komiteamietinnöstä *Ny kulturpolitik* vuodelta 1972. Suomessa sen sisältöä hahmoteltiin erityisesti Kuntien kulttuuritoimintakomitean (KM 1974:2) mietinnössä ja komitean toimintaan kytkeytyneissä kehittämis- ja kokeiluhankkeissa.

Uusi kulttuuripolitiikka suuntautui elitistiseksi ja pääkaupunkikeskeiseksi koettua perinteistä taidepolitiikkaa vastaan. Se korosti, kuinka jokaisen ihmisen on jokaisessa elämänvaiheessa päästävä osalliseksi taiteesta ja kulttuurista. Uusi kulttuuri-

KILPAILUTALOUESSA KOULUTUKSESTA ON TULLUT KULUTUSHYÖDYKE.

politiikka otti tavoitteekseen ihmisten aktivoimisen eri kulttuuritoiminnan muotoihin, kuten osallistumaan kulttuuritoiminnan kehittämiseen ja määrittelemään toimenpiteiden sisältöjä. Sen keskeiset päämäärät olivat kulttuurin demokratisointi ja kulttuuridemokratia.

Kulttuurin demokratisointi tarkoitti kulttuuritoimintojen hajauttamista ja taidepalvelujen viemistä niille, joita tarjonta ei muuten tavoittanut. Tätä on Suomessa toteutettu erityisesti kuntien kautta siten, että niiden taide- ja kulttuuritoimintaa on ohjattu niin lainsäädännöllä kuin valtion rahoituksella. Kunnilla on velvollisuus järjestää alueellaan yleistä kulttuuritoimintaa ja pitää yllä yleisiä kirjastoja. Lisäksi kunnat osallistuvat laajasti taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön järjestämiseen sekä pitävät yllä taide- ja kulttuurilaitoksia. Nämä tehtävät ovat säilymässä kunnilla myös 2010-luvun maakuntauudistuksen jälkeenkin.

Kulttuuridemokratia sai puolestaan merkityksensä vaihtoehtoisessa tavassa määritellä kulttuuripolitiikan tavoitteita ja keinoja. Siinä korostuivat ihmisten aktiivisuus, oma-aloitteisuus ja heidän omat käsityksensä tarpeistaan ja kulttuuristaan. Kulttuuridemokratiassa kaikkia kulttuuri-ilmaisuja pidettiin yhdenvertaisina. Niinpä se pyrki muuntaamaan aiemman korkeakulttuurisen taidepoliittisen keskustelun laajemmaksi elämäntapapolitiikaksi ja korosti muun muassa arjen kulttuurisuuden tunnistamista.

Näin ollen uuden kulttuuripolitiikan merkittävimäksi saavutukseksi jäi se, että taiteen autonomia korostavasta, taidetta taiteen vuoksi -ajattelusta siirryttiin taiteen osallistavia vaikutuksia korostaviin kulttuuripoliittisiin tavoitteisiin ja käytäntöihin. Ne avasivat näkökulmaa laajempaan yhteisölliseen kokemuksellisuuteen, osallistumiseen, osallisuuteen ja

toimijuuteen, joista keskustellaan erityisesti taiteen soveltavan käytön yhteyksissä.

Uuden kulttuuripolitiikan myötä Suomessa siirryttiin moraalitalouden määrittämästä yleisestä sivistyspolitiikasta suunnittelulouteen. Sen aikana yhteiskuntapolitiikan eri lohkot erkaantuivat toisistaan, ja esimerkiksi koulutus- ja kulttuuripolitiikasta muodostuivat toisistaan funktionaalisesti eriytyneet politiikkasektorit. Kun kansansivistystyö loittoni niistä arkipäivän ongelmista ja haasteista, joiden pohjalta erilaiset kansanliikkeet ja niiden sivistystoiminta olivat alun perin syntyneet, hyvinvointivaltiolisiin koulutus- ja kulttuuripalveluihin osallistumisesta kehittyi väline, jolla yksilöt saattoivat kehittää ja toteuttaa itseään. (Salo & Suoranta 2002, 27–28.)

OSALLISTUMISEN JA OPPIMISEN LEGITIMAATIO TAITEEN JA KULTTUURIN KENTÄSSÄ

Suunnittelulouden aikakausi päättyi 1990-luvun alussa, jolloin muun muassa niin kutsutun leikkurilain (laki viranomaisten määräyksiä ja ohjeita koskevista toimenpiteistä, 573/1989) säätämiseen kiteytynyt norminpurku ja kuntien uusi yleiskatteinen ja suoriteperusteiseen laskentaan kiinnittynyt valtionosuusjärjestelmä mursivat aiemman ohjausparadigman. Uuden kilpailulouden aikakauden aikana jatkuvasta koulutuksesta on nähty muodostuneen elinikäisen oppimisen kentällä tärkeä markkinoiden toimintaa ohjaava kulutushyödyke. (Salo & Suoranta 2002, 28.)

Kilpailuloudessa yhteiskunnallisen osallisuuden viitekehys on ollut liikkeessä erityisesti 2000-luvulla. Kollektiivisesta kulttuuripiiristä on siirrytty kohti yksilön vastuuta korostavaa puhetta, jolloin 'sosiaalisen' merkitys väestörakenteeltaan ikääntyvässä yhteiskunnassa on yksilökeskeistynyt (ks. Walker 2017). Siksi sitä on asemoitava uudelleen yhteiskunnassa esimerkiksi korvaamalla velvoitteelta kuulostavan *osallistumisen* käsitteen *osallisuuden* käsitteellä. 2010-luvulla taiteen ja kulttuurin alalla on korostunut puhe kulttuurisesta *osallistamisesta*, jonka velvoiteaspekti on vieläkin selkeämpi: kansalaisia ei vain velvoiteta osallistumaan, vaan heidän osallistumistaan lisätään hallinnollisilla toi-

OPPIMINEN ON YKSI SOSIAALISEN OSALLISUUDEN EDISTÄMISEN MUOTO.

milla (Virolainen 2015). Osallisuus voidaan määrittellä kuulumiseksi ”sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin” (Isola ym. 2017). Se on siis vaikuttamista oman elämänsä kulkuun ja mahdollisuuksiin, ei niinkään toimintaan osallistumista jonkun toimesta ja jonkun ehdoilla.

Oppiminen on yksi sosiaalisen osallisuuden edistämisen muoto taiteen ja kulttuurin viitekehyksessä. Sitä ylläpitävät palvelujärjestelmät – taiteen perusopetus ja vapaa sivistystyö – tarjoavat mahdollisuuksia tällaisen osallisuuden edistämiseen. Nämä mahdollisuudet ovat kuitenkin vaihtelevia ja jossain määrin sattumanvaraisia.

Taiteen perusopetus kattaa kansallisen oppilaitosverkoston, joka tarjoaa opetusta musiikissa, kuvataiteessa, tanssissa, teatterissa, sirkuksessa ja sanataiteessa. Musiikkiopistojen osuus valtiosuutta saavista taiteen perusopetuksen oppilaitoksista on ylivoimaisen suuri (Tiainen ym. 2012). Erityisesti musiikkioppilaitosjärjestelmä on vuosikymmenien aikana vakiintunut edistämään määrätietoista, ammattilaisuuteen tähtäävää klassisen musiikin opiskelua (Heimonen 2002). Myös tanssilla on pitkä historia suomalaisessa taideopetuksessa, muut taiteen alat ovat tulleet osaksi järjestelmää myöhemmin.

Taiteen ja kulttuurin koulutussektorilla toimii vapaan sivistystyön oppilaitosten verkosto, jonka tehtävänä on elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti ”tukea yksilöiden persoonallisuuden kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä, sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja monipuolisuuden toteutumista yhteiskunnassa” (Jokinen, Poikela & Sihvonon 2012). Noin puolet vapaan sivistystyön oppilaitoksissa annetuista opetustunneista on sidoksissa taide- ja kulttuurialojen koulutukseen. Saman-

aikaisesti noin kolmannes kaikesta tutkintoon johtamattomasta koulutuksesta on taide- ja kulttuurialojen koulutusta. Tilastokeskuksen vuoden 2012 aikuiskoulutustutkimuksen mukaan tutkintotavoitteisten koulutusohjelmien ulkopuolella joka neljäs osallistui taide- ja kulttuurialojen koulutukseen (Tilastokeskus 2012).

Lainsäädännön näkökulmasta taiteen perusopetus ja vapaa sivistystyö ovat kaksi toisistaan erillistä koulutusmuotoa. Taiteen perusopetusta koskevan lain (633/1998) ensimmäisen pykälän mukaan taiteen perusopetus on lapsille suunnattua, tavoitteellisesti opetussuunnitelman mukaan tasolta toiselle etenevää taiteenalan ammatilliseen ja korkeasteen koulutukseen valmistavaa opetusta. Vapaan sivistystyön lain (632/1998) ensimmäisen pykälän mukaan vapaa sivistystyö on puolestaan aikuisille suunnattua omaehtoista oppimista, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta korostavaa koulutusta, joka tukee elinikäistä oppimista. Tosiasiassa koulutusmuodot eivät kuitenkaan ole näin kaukana toisistaan.

Vapaan sivistystyön koulutusorganisaatiot ovat jossain määrin paikallisesti yhdistyneet taiteen perusopetuksen oppilaitosten, esimerkiksi musiikkiopistojen, kanssa. Monet kansalaisopistot tarjoavat myös taiteen perusopetusta. Toiset taiteen perusopetusta tarjoavista oppilaitoksista taas järjestävät muutakin kuin taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmiin sidottua opetusta, joka vastaa käytännössä vapaan sivistystyön oppilaitosten koulutusta. Taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön oppilaitosten toiminnallinen läheneminen johtuu yleensä taloudellisista ja opetuksen järjestämistä koskevista syistä, kuten siitä, että jokaisella halukkaalla lapsella ja nuorella ei ole mahdollisuutta osallistua eri taiteenalojen opetukseen kaikilla paikkakunnilla (Tiainen ym. 2012).

Taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön välisiä silloittamisia ei kuitenkaan ole pohdittu sen laajemmin nimenomaan yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi aikuisena musiikkiharrastuksen aloittavalle tai lapsuuden soittouran uudelleen käynnistävälle oppimispolkumahdollisuudet ovat sattumanvaraisia ja paikkakuntasidonnaisia. Jotkut kaipaavat pedagogisesti tehokasta yksityisopetusta,

AIKUISTEN TAIDEOPETUKSESTA PUUTTUU MATALAN KYNNYKSEN KURSSEJA PERUSTAITOJEN OPISKELUUN.

jota on saatavissa lähinnä taiteen perusopetuksessa. Siihen pääsyn esteeksi saattavat muodostua etenkin musiikkioppilaitosten käyttämät, taitoa mittaavat pääsykokeet, pyrkijöille asetetut yläikärajat tai suuret lukukausimaksut (Tiainen ym. 2012).

Aikuisten taidekoulutuksessa lähdetään usein siitä, että ihminen on hankkinut taiteenalan tekniset perusvalmiudet jo ennen kursseille osallistumista. Siksi ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ne miehet, jotka ovat sukupuolittuneen käsityönopetuksen aikakaudella peruskoulussa osallistuneet vain teknisen käsityön opetukseen. Heille ei ole useinkaan tarjolla matalan kynnyksen tekstiilikäsityön kurseja, joilla he voisivat hankkia kansalaisopiston tekstiilikäsityön kursseille osallistumisen vaatimat aivan perustavimmat tekniset valmiudet.

Sekä taiteen perusopetus että vapaa sivistystyö tarjoavat vain joillekin aikuisille täyden mahdollisuuden itsensä kehittämiseen, sillä niiden koulutustarjonta on suunnattu ennen kaikkea heille, joille näistä on nähty olevan suurin hyöty.

Kietoutuessaan koulutusjärjestelmän instituutioihin uuden kulttuuripolitiikan kulttuuridemokratian ja kulttuurin demokratisoinnin käsitteet menettivät suuren osan radikaalisuudestaan. Niin suunnittelutalouden aikana kuin kilpailutalouden aikakaudella koulutusjärjestelmän institutionaaliset rakenteet ovatkin toimineet kulttuuripolitiikan tavoitteiden kesyttäjinä. Samaan aikaan 'uutta kulttuuripolitiikkaa' on toteutettu aikuisväestön keskuudessa suurelta osin koulutusjärjestelmän resurssien avulla.

OSALLISTUMINEN TAITEESEEN JA KULTTUURIIN – HYÖDYLLISTÄ IKÄÄNTYMISTÄKÖ?

Elinikäisen oppimisen nykyisissä puhetavoissa korostuvat ammatillisuus ja toiminnallisuus. Aktiivisen ja menestyksekkään ikääntymisen diskurssi tukee ”hyödyksi olemisen” näkökulmaa, joka kriittisessä gerontologiassa on tunnistettu sosiaalidarvinismin muodoksi (Glendenning & Battersby 1990). Aktiivisuuspuhe on siten keskeinen väline siihen, kuinka elinikäistä oppimista muunnetaan oikeudesta velvollisuudeksi. Kulttuurisen osallistumisen, hyödyn ja oppimisen oikeutuksen kysymykset nousevat erityisen kiinnostaviksi, kun niitä tarkastellaan työelämän jälkeisessä vaiheessa olevien ihmisten näkökulmasta.

Eläkesiirtymässä olevat ihmiset ovat monin tavoin vaarassa syrjäytyä jättäessään työelämän taakseen. Pelkästään ihmisten kategorisointi ja kohtelu kalenteri-ian perusteella johtaa helposti ikäsyrjintään ja kohtalokkaaseen syrjäytymisriskin lisääntymiseen. Lisääntynyt emotionaalinen yksinäisyys ja kokemus elämän merkityksettömyydestä heikentävät lisäksi fyysistä terveyttä. Sosiaaliset verkostot, tai niiden puute, määrittävät ikääntyvän omaa kokemusta hyvinvoinnistaan enemmän kuin fyysistä terveydentilaa kuvaavat mittarit (Klason 1995).

Elinikäistä oppimista voidaan yhtäältä pitää perustuslain 16. pykälässä turvattuna ihmisen perusoikeutena itsensä kehittämiseen ja toisaalta markkinavoimien säätelämä yhteiskuntapolitiikkaa tukevana *policy*-maalina. Tällöin oikeutus kääntyy velvoitteeksi ja samalla sulkee pois ne ihmiset, jotka ovat vapaita velvoitteista: yhteiskunnallisesti hyödyttömät, kuten palkkatyöyhteiskunnan rattaiden ulkopuolelle jäävät eläkeläiset. Tätä hyödyttömyyttä on pyritty paikkaamaan uudella ikävaiheistuksella, jonka mukaan niin kutsuttu kolmas ikä edustaa ”nuoria vanhoja”, aktiivisesti ikääntyviä kansalaisia (Laslett 1991). Hyväkuntoisen ja sosiaalisesti aktiivisen ikääntyvän väestön verrannollinen kasvu heijastuu näin kulttuurisina kehityskulkuina, jotka ovat tuoneet aikuiskasvatukseen ja ikätutkimukseen uusia käsitteitä ja toimintatapoja. Toimintakyvyn hiipussa aktiivisen ja menestyksekkään ikääntymisen

MYÖHÄISIÄN OPISKELUN OIKEUTUKSEN PAINOPISTE ON SIIRTYNUT KOHTI YHTEISKUNNALLISTA HUOLIDISKURSSIA.

velvoite kääntyy kohti itsemääräämisoikeuden menettämisen uhkaa, kun ihminen ei enää selviä arjen toiminnoista itsenäisesti (Kallioma-Puha & Mäki-Petäjä-Leinonen 2002).

Elinikäisestä oppimisesta on tullut keskeinen käsite aikuisten oppimista käsittelevässä tutkimuksessa ja sitä koskevassa keskustelussa ja toimenpiteissä. Jo vuonna 1972 julkaisemassaan *Learning to be*-agendassa (Faure ym. 1972) UNESCO ehdotti elinikäistä oppimista opetuskäytäntöjen ja toimenpiteiden pääkäsitteeksi. Muodollisia aikuiskoulutusohjelmia pidettiin ensimmäisen maailman ihmisten etuoikeutena. Elinikäinen oppiminen nähtiin käsitteellisesti tasa-arvoisempana, ja sen määriteltiin viittaavan käytänteisiin, jotka eivät välttämättä ole riippuvaisia institutionaalisista opetusohjelmista.

Vaikka elinikäistä oppimista perusteltiin UNESCO:n agendan pohjalta ennen kaikkea ihmisten yksilöllisen potentiaalin tukemisen ja yhteiskunnallisten luokkaerojen tasoittamisella, aikuiskoulutuksen diskursiivinen laajentaminen elinikäiseksi oppimiseksi 1980–90-luvuilla muovautui samalla vastaukseksi työn muuttuvaan luonteeseen. Se oli johtanut sekä lisääntyneeseen vapaa-aikaan että huoleen työikäisten ammatillisesta sopeutumisesta alati epävarmoilla työmarkkinoilla. Nykyaikainen elinikäisen oppimisen kieli on enenevästi taloudellisen imperatiivin alaista (Lambeir 2005), aivan kuten kilpailutalouden ajan muunnelmia uudesta kulttuuripolitiikasta.

Muutos tavassa, jolla elinikäisestä oppimisesta puhutaan, on ohjannut yleistä käsitystä etämmäs elinikäisen oppimisen egalitaristisesta tehtävästä, ihmisen itsekseen tulemisesta. Sen on korvannut

uusliberalistinen käsitys, jonka mukaan ihmisen tulee oppia ennen kaikkea ollakseen hyödyksi yhteiskunnalle. Näin elinikäisen oppimisen legitimaation tulkinta muuttuu yksilön siirtyessä palkkatyöyhteiskunnan ulkopuolelle. On havaittu, että myöhemmän iän opiskelun oikeutuksen painopiste muuttuu työelämälähtöisyydestä kohti yhteiskunnallista huolidiskurssia (Muhonen 2013).

Huolidiskurssilla pidetään yllä keskustelua vanhusten lisääntyvän määrän mukanaan tuomista kustannuksista. Ammatillisen kouluttautumisen merkityksen vähetessä oppimista ja koulutusta pidetään ensisijaisesti yksilön aktiivisuuden ja toimintakyvyn ylläpidon varmistajana. Taloudellinen imperatiivi on muokannut koulutusjärjestelmiä: esimerkiksi vapaan sivistystyön tehtävä mielletään nykyään enemmän sopeuttavaksi kuin yhteiskunnalliseen muutokseen tähtääväksi. Kansalaisille tarjotaan viihdykettä ja ajankulua sen sijaan, että heitä ohjattaisiin kriittiseen ajatteluun (Manninen 2010). Taiteen ja kulttuurin palveluissa saatamme alkaa herkästi perustelemaan myöhäisiän oppimista ja osallisuutta hyötykärki edellä – kuorolaulu edistää terveyttä, kyllä kannattaa! – jolloin ollaan lähellä oppimisen pakkoajatusta.

Erityisen vahvaksi ikääntyneiden taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen pakko nousee silloin, kun taide- ja kulttuuripalveluita perustellaan terveyden edistämiseksi ja ennen kaikkea terveydenhoitokustannusten leikkaamisella. Yhä useammat taide- ja kulttuurikentän toimijat todistelevat, että kulttuuriin panostamisella luodaan hyvinvointia ja säästöjä sosiaali- ja terveyspalveluihin. Samalla ne luovat diskurssia, jossa taloudellisesti vastuullisen politiikan oletetaan ryhtyvän toimiin, jotta kaikki ihmiset saadaan hyödylliseksi koetun taiteen ja kulttuurin piiriin. Vaikuttaakin siltä, että ikääntyneiden taiteeseen ja kulttuurin osallistamisesta on tullut osa nykypäivän pakkoauttamista (vrt. Eriksson 1967).

Toisin sanoen vallitsevassa elinikäisen oppimisen diskurssissa jopa palkkatyöyhteiskunnan ulkopuolella olevilla on yhteiskunnallinen velvollisuus elää suunnitellun elämänsä ja ikäkausitehtävien mukaan ja välttää yhteiskunnan taakkana olemista viimeiseen asti. Silloinkin, kun yhteiskunta ei enää odota ihmisen hankkivan uusia tietoja, se odottaa

TAITEEN TARJOAMINEN LÄÄKKEENÄ IKÄÄNTYMISTÄ JA YKSINÄISYYTTÄ VASTAAN ON ONGELMALLISTA.

hänen huolehtivan taiteen ja kulttuurin avulla hyvinvoinnistaan siten, että hänestä koituu yhteiskunnalle mahdollisimman vähän kustannuksia.

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia koskevat puheenvuorot ovat yleistyneet niin Suomessa kuin muissa länsimaissa. Usein niissä korostetaan, kuinka ikääntyvillä on mahdollisuus nauttia yhä pidempään laadukkaasta elämästä tarjoamalla yhteiskunnalle helpotusta kuluissa, jotka kohdistuvat ikääntyvien palvelutarpeeseen (esim. Clift 2012). Suomessa näin perustellaan esimerkiksi sitä, miksi sekä taiteen perusopetuksen että vapaan sivistystyön alueella toimivien tanssikoulujen pitäisi järjestää senioriryhmiä ja siten tukea sellaista elinikäistä oppimista, jonka lopputuloksena on yhteiskunnan näkökulmasta mahdollisimman vähän kuluttava ikääntyminen (ks. Still 2015).

Puhunta saa usein vaikutteita niin taide- ja kulttuuritoiminnan kuin aikuisopiskelunkin kansantaloudellisia hyötyjä tarkastelevista tutkimuksista. Ne ovat Suomessakin yleistyneet SROI-arviointimallin (*Social Return of Investment*) jalkauduttua 2010-luvulla brittiläisestä keskustelusta Suomeen. Esimerkiksi Kansalaisopistojen liiton vuonna 2015 julkaisema tutkimus kansalaisopisto-opiskelun tuottamien hyötyjen taloudellisesta merkityksestä (Manninen 2015) perustuu SROI-analyysiin. Siinä selostetaan muun muassa, kuinka suurin kansantaloudellinen hyöty saadaan, kun kansalaisopistojen kursseille osallistumattomat, terveydeltään heikot ja penseästi itsensä kehittämiseen suhtautuvat työelämän ulkopuolella olevat saadaan vapaan sivistystyön piiriin. Mitä paremmin kansalaisopistot onnistuvat velvoittamaan heidät käyttämään oikeuttaan

elinikäiseen opiskeluun, sitä paremmin ne tuottavat itselleen kansantaloudelliseen hyötyyn perustuvaa legitimitettä.

Osallisuuden viitekehyksessä (ks. Isola ym. 2017) taiteen ja kulttuurin palvelut voidaan nähdä myös ilman hyötykärkeä. Osallisuuden edistämistä esimerkiksi taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan siten pitää merkittävänä mahdollisuutena vähentää ikääntymiseen kuuluvaa syrjäytymisriskiä psykologisten perustarpeiden tyydyttymisen kautta, eikä ainoastaan sen vuoksi, että taiteen kokemisella tiedetään olevan myönteisiä psykologisia ja fyysisiä vaikutuksia.

Toisin sanoen taiteen tarjoaminen ikäihmisille geneerisenä ”lääkkeenä” ikääntymistä ja yksinäisyyttä vastaan on ongelmallista. Osallistavan taide- ja kulttuuritoiminnan valjastaminen hyödyllisen ikääntymisen edistäjäksi ei tarkoita vanhusten *aktiivointia* mahdollisimman pienen hoivataakan varmistamiseksi. Keskeistä on merkityksellisten kokemusten mahdollistaminen, mikä ohjaa ihmistä panostamaan voimavarojaan valitsemiinsa asioihin. Samalla ihminen tulee ikään kuin huomaamatta edistäneeksi terveytään. Toiminnan terveysvaikutukset vaipuvat toissijaisiksi, kun kokemukset ihmisenä kasvusta, uusista identiteeteistä ja merkityksellisyyden tunteista nousevat päällimmäisiksi.

Taiteen integroinnissa ikääntyneiden hoivatoimintaan voitaisiin ottaa käyttöön lähestymistapa, jossa yhtäältä laajennetaan elinikäisen oppimisen horisonttia ja toisaalta hyödynnetään aikuiskasvatuksen tutkimusta. Siinä ikääntyneitä ei nähdä hoivan kohteina vaan aktiivisina kanssatoimijoina palveluiden kehittämisessä (Hafford-Letchfield & Formosa 2016). Hoivan kohteena olon sijaan oppiminen on ennen kaikkea tapa saavuttaa merkityksellisiä elämänsisältöjä: sisäinen motivaatio ajaa ihmistä sitoutuneeseen toimintaan (Ryan & Deci 2000; Isola ym. 2017). Kun vaikkapa musiikillisen toiminnan tavat, tila, ja sisällöt luodaan aikuiselle sellaiseksi, että ne tukevat hänen itseohjautuvuuttaan, voidaan tukea ihmisen toimijuuden tunnetta, joka laajenee muillekin elämäalueille (Laes 2013).

KOULUTUS- JA KULTTUURI- PALVELUITA ON KEHITETTÄVÄ TUKEMAAN IKÄÄNTYVIEN IHMISTEN TARPEITA JA KASVAVAA KYSYNTÄÄ.

HYÖDYLLISEN IKÄÄNTYMISEN KÄSITTE ON MÄÄRITETTÄVÄ UUELLEEN

Terveydenhuoltoalalla ja sosiaalityössä on jo huomattu ikääntyvän väestön tarpeet osallistua luovaan toimintaan. Taidetta ja kulttuuritoimintaa tuodaan hoitolaitoksiin esimerkiksi yhteisötaidetoiminnalla tai hoivataiteella, mikä on herättänyt eettisiä ja esteettisiä kysymyksiä taiteen merkityksestä instituutioarajojen sisäpuolella elävälle ihmiselle (Lehtonen 2015). Taidetta voidaan perustella hoivan välineenä esimerkiksi taideterapeuttisella sanastolla, mutta on myös syytä muistaa taiteen kasvatuksellinen merkitys. Määrätietoinen opiskelu edistää tutkitusti esimerkiksi aikuisten elämänhallintaa, minäpystyvyyttä, elämän tarkoituksellisuuden kokemusta, suvaitsevaisuutta sekä sosiaalista osallistumista (esim. Manninen & Luukannel 2008).

Elinajanodotteen kasvaessa koulutus- ja kulttuuripalveluita on kehitettävä tukemaan ikääntyvien tarpeita ja kasvavaa kysyntää. Taideopetus voidaan valjastaa osaltaan kohdentamaan resursseja ennaltaehkäiseviin toimiin, kuten sosiaalisten verkostojen edistämiseen työelämän ulkopuolella. Ne mahdollisesti voivat ehkäistä tai vähentää fyysisiä ja psyykkisiä terveysongelmia myöhemmässä elämässä. Kulttuuriin osallistuminen ja taidekasvatus voivat tarjota uusia tapoja edistää mielekkyyden ja merkityksellisyyden tunnetta myöhemmässä elämänvaiheessa.

Esimerkiksi hoivataidesektorilla näkyvän vanhuuden markkinaistumisen rinnalle on tuotava elinikäisen oppimisen ja koulutuksen näkökulma, jossa otetaan huomioon yksilölliset kiinnostuksen kohteet ja kehittymisen tarpeet ja joka loiventaa palkkatyöläisyyden ja eläköitymisen välistä äkkijyrkkää siirtymää.

Oleellinen tavoite on tällöin laadukkaan ikääntymisympäristön turvaaminen jokaiselle sekä ikääntyneiden mahdollisuus määrätä itse omista asioistaan ja oikeus tulla kohdelluiksi ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla (ks. Ervasti & Meincke 2002).

Taide ja kulttuuri voivat tarjota mielekkäitä ja monipuolisia keinoja elämänmuutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin. Jos taidetta ja kulttuuria tarjotaan kaikille yhdenvertaisesti turvattavan julkisen palvelun sijaan lähinnä markkinaehtoisena yksityisenä palveluna, ikääntyvien itsemääräämisoikeus rajautuu vain taloudellisesti hyväosaisiin. Samalla köyhimmät ikääntyvät joutuvat osallistumaan heille osoitettaviin taide- ja kulttuuripalveluihin riippumatta omista mieltymyksistään ja kiinnostuksen kohteistaan, elleivät sitten jää kokonaan niiden ulkopuolelle.

Elinikäisen koulutustehtävän ei tule koteloitua vain nuoruuteen ja varhaisaikuisuuteen. Niin ikään sosiaalisen osallisuuden edistämisen ei tule painottua vain vanhuuteen korjausliikkeenä syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Siksi väitämme, että taiteen ja kulttuurin niin sanottuihin vaikutuksiin tulee paneutua myös elinikäisen oppimisen kautta kuitenkin niin, että ymmärrämme elinikäisen oppimisen diskurssin hyötynäkökulman hieman toisella tavalla kuin vallitseva taloudelliseen ajatteluun kiinnittyvä hyötydiskurssi tekee.

Hyötynäkökulma on kiinnitettävä nimenomaan merkityksellisyyden kokemukseen ja ihmisen itsemääräämisoikeuteen omista tarpeistaan. Näin itsen kehittämistä ja uuden identiteetin rakentamista vaikkapa musiikin, tanssin tai kuvataiteen opiskelun keinoin voidaan pitää hyödyllisenä niin lapsuudessa, nuoruudessa ja työelämässä kuin sen ulkopuolella esimerkiksi ikääntyneenä oltaessa ilman hyödyn käsitteen liittämistä taloudelliseen ajatteluun ja markkinoiden maailman (*monde marchand*) kielellä tapahtuvaan oikeuttamispuhuntaan (Boltanski & Thévenot 1991, 244–259).

Markkinoiden maailman oikeuttamispuheen käsitteistölle vaihtoehtoisen kiinnikekohdan tarjoaa sivistyksen käsite, joka pitäisi nostaa jälleen syrjästä esiin elinikäistä oppimista koskevassa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Vaikka suomalaisessa

LAKEJA MUUTTAMALLA VOIDAAN LUOPUA VAPAAN SIVISTYSTYÖN JA TAITEEN PERUSOPETUKSEN JYRKÄSTÄ EROTELUSTA.

palvelujärjestelmässä taide- ja kulttuuripalvelut eriytyivät viimeistään hyvinvointivaltion rakentamisvaiheessa suunnittelutalouden aikakaudella koulutus- ja kulttuuritoimen kesken, niiden asema ja merkitys voidaan mielestämme edelleenkin yhdistää kokonaisuudeksi sivistyksen käsitteen alle.

Keskeiseksi käytännölliseksi kysymykseksi ajallemme ominaisessa sivistyskeskustelussa nousee yhdenvertaisuuden turvaaminen. Kun koulutus- ja kulttuuripalveluita keskitetään toisistaan poikkeaviin palvelutehtäviin, on pidettävä huoli, että syntyy myös yhdenvertaisuutta edistäviä ja eriarvoisuutta purkavia, sektorirajat ylittäviä toimintamuotoja. Tällaiset osallisuuden muodot voivat löytyä yhtä hyvin koulu- ja kulttuuritoimen välisiltä alueilta kuin niiden ulkopuolelta.

Taide- ja kulttuurialojen koulutuksen näkökulmasta taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön välille olisi rakennettava siltoja muuttamalla koulutusmuotoja koskevaa lainsäädäntöä ja siihen palautuvia ohjaus-, rahoitus- ja hallintajärjestelmiä. Taiteen perusopetusjärjestelmää on laajennettava palvelemaan aikuisia, jotka haluavat jatkaa intohimoista taideharrastustaan tavoitteellisesti läpi elämänkaaren sekä niitä, joilla vihdoin on aikaa toteuttaa unelmia ja aloittaa tavoitteellinen taideharrastus ihan alusta. Joillakin taiteen perusopetuksen lohkoilla, kuten

kuvataidekouluissa, tämä jo toteutuu. Toisilla lohkoilla, erityisesti musiikissa, näiden palvelutarpeiden toteuttamiselle on sen sijaan ollut vahvoja institutionaalisia pidäkkeitä.

Käytännössä taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön silloittamista voidaan jatkaa siten, että vapaan sivistystyön laaja ja saavutettava mutta jonkin verran laadultaan sattumanvarainen opetustarjonta yhdistetään taiteen perusopetuksen yhä selkeämmin määriteltyihin tavoitteisiin. Näin luodaan järjestelmä, joka tavoittaa kaikki ikäryhmät. Sysäyksen muutokselle voisi antaa koulutusmuotoja koskevan lainsäädännön uudistaminen siten, että koulutusmuotojen jyrkästä erottelusta luovuttaisiin.

Kunnallisessa toimintaympäristössä olisi harkittava koulutus- ja kulttuuritoimen sektorirajat ylittävää, koko sivistystoimialan kattavaa puitesääntelyä. Kunnallisten taide- ja kulttuurialojen koulutuspalveluiden sääntelyn silloittamista kuntien yleisen kulttuuritoimen sääntelyyn on syytä miettiä nyt, sillä opetus- ja kulttuuriministeriössä on käynnisteillä kuntien kulttuuritoimintalain kokonaisuudistus.

TUULIKKI LAES
MuT, tutkijatohtori
Taideyliopisto

PAULI RAUTIAINEN
HT, FM, VTK,
oikeustieteen professori
oikeustieteiden laitos
Itä-Suomen yliopisto

Teksti pohjaa kirjoittajien Taideyliopistossa 30.11.2017 pitämään samannimiseen Studia Generalia -luentoon, joka liittyy Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston ArtsEqual -tutkimushankkeeseen (nro 293199).

LÄHTEET

- Biesta, G. (2005). Against learning. Reclaiming a language for education in an age of learning. *Nordisk Pedagogik* 25, 54–66.
- Boltanski, L. & Thévenot, L. (1991). *De la justification. Les économies de la grandeur*. Paris: Gallimard.
- Clift, S. (2012). Creative arts as a public health resource: Moving from practice-based research to evidence-based practice. *Perspectives in Public Health* 132 (3), 120–127.
- Dewey, J. (2005). *Art as Experience*. New York: Penguin.
- Glendenning, F., & Battersby, D. (1990). Why we need educational gerontology and education for older adults: A statement of first principles. Teoksessa Glendenning, F. & Percy, K. (toim.) *Ageing, education and society: Readings in educational gerontology*. Keele, UK: Association for Educational Gerontology, 219–231.
- Eriksson, L. (1967). *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Faure, E., Herrera, F., Kaddoura, A.-R., Lopes, H., Petrovsky, A., Rahnama, M. & Champion Ward, F. (1972). *Learning to be. The world of education today and tomorrow*. Paris: UNESCO.
- Heimonen, M. (2002). *Music education and law. Regulation as an instrument*. Sibelius-Akatemia: Studia Musica 17.
- Herranen, J. (2003). *Ammattikorkeakoulu diskursiivisena tilana. Järjestystä, konflikteja ja kaaosta*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja no. 85. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Isola, A.-M., Kaartinen, H., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. THL: Työpäperi 33.
- Jokinen, J., Sihvonen, J. & Poikela, E. (2012). *Sivistyshyöty ja sosiaalinen pääoma vapaassa sivistystyössä*. Helsinki: VSY.
- Kalliomaa-Puha, L. & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. (2002). Muuttuva vanhuus ja vanhusten oikeudet. Teoksessa Ervasti, K. & Meincke, N. (toim.) *Oikeuden tuolla puolen*. Helsinki: Kauppakaari, 297–324.
- Kiiski-Kataja, E., Laine, P., Jousilahti, J. & Neuvonen, A. (2018). *Hyvinvoinnin seuraava erä. Ihanteet, visio ja ratkaisut*. Helsinki: Sitra.
- Klason, S. (1995). *Social network and self-conception of elderly people*. Research Bulletin 89, Department of Education. University of Helsinki.
- KM (1974). *Kulttuuritoimintakomitean mietintö*. Komiteamietintö 1974:2.
- Laes, T. (2013). Musiikillisen toimijuuden ja voimaantumisen mahdollisuudet myöhäsiän musiikkikasvatuksessa. Tapaustutkimus Riskiryhmäyhtyeestä. *Musiikkikasvatus* 16 (1), 6–17.
- Lambeir, B. (2005). Education as liberation: The politics and techniques of lifelong learning. *Educational Philosophy and Theory* 37 (3), 349–355.
- Laslett, P. (1991). *A Fresh Map of Life: The Emergences of Third Age*. London: George Wiedenfield and Nicholson.
- Lehtonen, J. (2015). *Elämäntunto – näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön*. Teatterikorkeakoulu: Acta Scenica 42.
- Manninen, J. (2010). Sopeuttavaa sivistystyötä? *Aikuiskasvatus* 30 (3), 164–174.
- Manninen, J. (2015). *Suomi nousuun sivistystyöllä? Kansalaisopisto-opiskelun tuottamien hyötyjen taloudellinen merkitys*. Helsinki: Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 2.
- Manninen, J. & Luukannel, S. (2008). *Omaehtoisien aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä*. Helsinki: VSY.
- Muhonen, S. (2013). Myöhemmän iän opiskelun oikeutus. *Aikuiskasvatus* 33 (2), 84–94.
- Ryan, R. & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist* 55 (1), 68–78.
- Salo, P. & Suoranta, J. (2002). *Sivistyksellinen aikuiskasvatus*. Helsinki: Kansanvalitusseura.
- Still, H. (2015). *Sisäistä voimaantumista tanssin ja flow-kokemusten avulla ikääntyvien keskuudessa*. Sosionomi AMK -tutkinnon opinnäyte. Sosiaalialan koulutusohjelma, Metropolia ammattikorkeakoulu.
- Tiainen, H., Heikkinen, M., Kontunen, K., Lavaste, A.-E., Nysten, L., Silo, M.-L., Väliälö, C. & Korkeakoski, E. (2012). *Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja pedagogiikan toimivuus*. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 57.
- Tilastokeskus (2012). Osallistuminen aikuiskoulutukseen vuonna 2012. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ykou_aku_201200_2014_12393_net.pdf. Helsinki: Tilastokeskus.
- Virolainen, J. (2015). *Kulttuuri-osallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Cuporen verkkojulkaisuja 26.
- Walker, A. (2017). Reexamining the political economy of aging: Understanding the structure/agency tension. Teoksessa Baars, J., Dannefer, D., Phillipson, C. & Walker, A. (toim.) *Ageing, Globalization, and Inequality. The New Critical Gerontology*. London: Routledge, 59–80.

Käsityöaktivismi osallistaa ja aktivoi ajattelemaan

Käsityöaktivismi yhdistää aktivismin ja kädentaidot.
Matalan kynnyksen osallistamisen menetelmällä
herätetään yhteiskunnallista keskustelua.

KÄSITYÖAKTIVISMI ON VIELÄ SUOMESSA kohtalaisen marginaalinen ilmiö. Toistaiseksi vain pieni joukko opettajia, käsityöharrastajia ja aktivisteja on tekstiilitaiteilijoiden lisäksi ottanut käsityöaktivismin käsitteen haltuunsa. Yksi osallistavan ja aktivoivan käsityö- ja kulttuuriaktivismin omaksuneita on KSL-opintokeskus, jonka toimintaa pitää yllä Kansan Sivistystyön Liitto (KSL).

KSL-opintokeskus on valtakunnallinen vapaan sivistystyön oppilaitos, joka tukee kansalaisten elinikäistä oppimista ja edistää kansanvaltaisuuden ja tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa. Kantavana ajatuksena on, että jokaisella on oikeus oppia ja jokaista opiskelijaa halutaan tukea aktiiviseen kansalaisuuteen. KSL-opintokeskuksessa uskotaan, että käsityöaktivismi toimintamuotona toteuttaa hyvin sen tavoitteita vapaan sivistystyön toimijana.

KÄSITYÖ JA AKTIVISMI YHDISTYVÄT

'Käsityöaktivismilla' ei tarkoiteta aktiivista ja ahkeraa käsitöiden tekemistä. Käsitteellä viitataan muutosta tavoittelevaan kansalaisaktivismiin, jonka ilmaisumuotona toimii käsityö. Käsityöaktivismi on aktiivista toimintaa, jossa tehdään sekä käsillä että pyritään muuttamaan epäoikeudenmukaiseksi koettuja yhteiskunnan käytäntöjä. Suomessa on toisinaan käytetty myös termejä kraftivismi ja craftivismi, mutta 'käsityöaktivismi' on edellisiä kuvaavampi ja istuu luontevammin kielenkäyttöömme.

Suomessa 'käsityö' on usein tulkittu niin tutkijoiden määritelmässä kuin arkikielessä kahtiajakoisena. Sillä tarkoitetaan sekä käsillä työskentelyä että työskentelyn tulosta, käsityötuotetta. Siten 'käsityöllä' voidaan viitata aineettomaan käsityöprosessiin

YHTEISKUNNALLISEN AKTIIVISUUDEN ILMAISUMUODOT LAAJENEVAT KÄSITYÖ- AKTIVISMIN SUUNTAAN.

tai materiaaliseen lopputuotteeseen (esim. Anttila, 1983, 37; Suojanen, 1993, 13). Vaikka käsityöhön kuuluu olennaisena materiaalisuus, se voidaan nähdä myös kulttuurisena ilmiönä. On esitetty, että käsityö on yksi tapa olla sosiaalinen: tapa tulkita, luoda ja kohdata kulttuuria sekä muita ihmisiä. (Kouhia & Laamanen 2014, 13.)

Aktivismi voidaan määritellä suoran toiminnan politiikaksi, jossa yhteiskunnassa epäoikeudenmukaiseksi koettuja käytäntöjä yritetään muuttaa aktiivisella kansalaistoiminnalla. Perinteisiä kansalaisaktivismin ilmenemismuotoja ovat mielenosoitukset ja marssit, julkisten vetoomusten kirjoittaminen, nimien kerääminen adresseihin tai boikotointi. (Martin 2007.)

Aktivismista puhuttaessa nousee usein esiin ajatus, että aktivismilla halutaan lisätä ihmisten tietoisuutta vallitsevan yhteiskunnan epäkohdista. Vaikka tietoisuuden lisääminen kuuluu olennaisena aktivismin, on myös esitetty, että se ei yksinään riitä. Tehokkaan aktivismin tavoitteena on jonkin yhteiskunnallisen epäkohdan poistaminen tai vähintään ihmisten herättäminen ajattelemaan, miksi jonkin epäkohdan esiintyminen yhteiskunnassa on edes mahdollista. Ei siis riitä, että epäkohtaa tarkastellaan passiivisesti, vaan aktivismilla pyritään aktivoimaan katsojia. (Corbett 2017, 15.)

Kun yhteiskunnallisen aktiivisuuden ilmaisumuotojen mahdollisuudet laajenevat käsityöaktivismin suuntaan, järjestöjen ja yhteiskunnallisten liikkeiden on mahdollista saada uusia jäseniä ja löytää uusia toimintamuotoja. Vapaan sivistystyön toimijoiden koulutus- ja kulttuuritoiminta voi olla tässä merkittävä tuki muille kansalaisyhteiskunnan toimijoille.

Vaikka materiaalisiin käsityötuotteisiin liitetään usein mielikuvia hyvästä laadusta, käsityön ei tarvitse

täyttää tarkkoja tai yksiselitteisiä laadun kriteereitä olakseen käsityötä (Kouhia & Laamanen 2014, 13; 18). Aloittelijan valmistamaa tuotetta voidaan pitää käsityönä siinä missä ammattikäsitöläisen tai kokeneen harrastajan tekemää käsityötä.

Käsityöaktivismi voisi tarjota vapaan sivistystyön oppilaitoksille mahdollisuuden houkutella käsityökursseille kokeneiden harrastajien rinnalle aloittelijoita, joille käsillä tekemisen lisäksi on tärkeää yhteiskunnallinen keskustelu ja omien ajatusten ilmaisu. Yhtä lailla perinteisiin käsityökursseihin voidaan sisällyttää yhteiskunnallista näkökulmaa, jolloin vapaan sivistystyön lain velvoite aktiivisten kansalaisten kasvattamisesta on luonteva osa toimintaa.

Aktivismityöpajoissa olen törmännyt ajatukseen, että kaikenlainen käsitöiden tekeminen itsessään on käsityöaktivismia, koska käsityötä pidetään kapitalismin ja teollisesti massatuotettujen tekstiilituotteiden vastavoimana. Harrastuskäsityön ei kuitenkaan varsinaisesti voida ajatella tavoittelevan suurta yhteiskunnallista muutosta, vaikka yksilöiden näkökulmasta se voi vaikuttaa myönteisesti muun muassa mielen-terveyteen. Esimerkiksi kansalaisopistoissa käsityökursstit ovat perinteisesti yksi suosituimpia ainealoja, mutta kursseilla keskitytään usein käsillä tekemiseen, eikä käsitöihin varsinaisesti yhdistetä yhteiskunnallista näkökulmaa.

Käsityöaktivismiin voidaan läheisesti liittää kriittisen pedagogiikan ajatuksia. Tämä onkin yksi syy, miksi KSL-opintokeskuksessa on haluttu lähteä osallistamaan ja aktivoimaan ihmisiä juuri käsityöaktivismin avulla.

Kriittinen pedagogiikka ei ole yksi selkeästi määriteltävissä oleva kasvatustieteellinen suuntaus eikä se muodosta yhtä määriteltävissä olevaa teoriakokonaisuutta. Yhteiskunnan ilmiöiden ymmärtämisen ohella siinä on keskeistä pyrkimys lisätä vähäosaisen toimintakykyä ja halu vähentää yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta (Giroux & McLaren 2001, 30).

Käsityöaktivismissa pyritään aktivoimaan ihmisiä osallistamalla heitä käsillä toteutettavaan toimintaan ja samalla pohtimaan yhteiskunnallisia asioita. Lisäksi siinä pyritään lopputuotoksen, käsityötuotteen, kautta aktivoimaan edelleen teoksen katsojia, joten

KÄSITYÖAKTIVISMISSA ON OLENNaista VUOROVAIKUTUS.

vaikuttava kokemus ei jää pelkästään tekijöiden ja ohjaajan väliseksi. Resurssien, kuten materiaalien tai taitojen, puutteen ei pitäisi olla osallistumisen esteenä. Esimerkiksi lankoja ja neuloja on kaikkien halukkaiden saatavilla, joten käsityöaktivismia voidaan pitää lähtökohtaisesti matalan kynnyksen toimintana. Kuka tahansa ikään, sukupuoleen, taitoihin tai varallisuuteen katsomatta voi periaatteessa olla käsityöaktivisti. Käsityöaktivismia voidaan toteuttaa yksin tai yhdessä muiden ihmisten kanssa.

KÄSILLÄ LUOMINEN AUTTAA YMMÄRTÄMÄÄN DEMOKRATIAA

Käsityöaktivismiin termin (*craftivism*) lanseerasi oletetusti ensimmäisen kerran vuonna 2003 yhdysvaltalainen sosiologi ja käsityöharrastaja Betsy Greer. Vuoden 2000 presidentinvaalien edellä hän oli nähnyt *halloween*-paraatissa ehdokkaita esittäviä suuria nukkehahmoja. Äänettöminä edenneet ja taidokkaina käsityönä valmistetut nuket olivat saaneet vaalitalanteesta huolestuneet kulkueen seuraajat yllättäen hiljentymään, vaikka muuten äänekäs paraati levitti iloista hälinää ympärilleen. Ristiriitainen reaktio sai Greerin pohtimaan, voisiko hiljaisen käsityön keinoin pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnan epäkohtiin. Vuonna 2002 hän kirjoitti, että käsillä luominen auttoi ymmärtämään demokratiaa paremmin, koska se muistutti ihmisiä siitä, että heillä voi olla vaikutusvaltaa.

Greer on korostanut, että käsityöaktivismissa ovat olennaisia vuorovaikutus ja dialogi niistä epäoikeudenmukaiseksi koetuista asioista, joihin käsitöillä pyritään ottamaan kantaa. Vaikka Greer on esittänyt, että käsityöaktivismi on hiljaista aktivismia, hän viittaa hiljaisuudella pikemmin materiaaliseen käsityötuotteeseen kuin aineettomaan käsityöprosessiin. Vuonna 2003 Greer alkoi pitää käsityöaktivismille

omistettua verkkosivustoa, jonka kautta ilmiö levisi hiljalleen laajempaan tietoisuuteen ympäri maailmaa. (Greer 2014, 7–8.)

Omissa kirjoituksissaan Greer ei ole halunnut määritellä tarkasti, mitä käsityöaktivismi on. Hän on esittänyt, että toiminnalle ei ole varsinaisia sääntöjä. Viime vuosina käsityöaktivismia on pyrkinyt tarkemmin määrittelemään ja tekemään tutuksi laajemmalle yleisölle brittiaktivisti Sarah Corbett, joka on luennoinut Suomessakin. Hän kasvoi 1980-luvulla aktivistiperheessä ja tutustui yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen jo lapsuudessaan. Vuonna 2008 Corbett koki väsyneensä perinteiseen aktivismiin ja alkoi kyseenalaistaa sen vaikutusmahdollisuuksia ja -keinoja. Hän ryhtyi tekemään pieniä kirjontatöitä, joihin hän kirjoi ristipistoin yhteiskunnallisia viestejä. Corbett tutustui Greerin kirjoituksiin käsityöaktivismista ja perusti seuraajiansa kanssa vuonna 2009 käsityöaktivismikollektiivin, joka levittää tietoisuutta käsityöaktivismista. (Corbett 2013, 3; Corbett 2017, 2–3.)

Vaikka Greeriä ja Corbettia voidaan pitää nykyaikaisen käsityöaktivismiin edelläkävijöinä, historiasta löytyy niin todellisia kuin fiktiivisiäkin esimerkkejä käsityöaktivismista paljon ennen heidän aikaansa. Esimerkiksi Ranskan vallankumouksen aikaan 1700-luvun lopulla oli naisaktivisteja, jotka istuivat giljotiinin vieressä neulomassa sukkaa ja symbolisia punaisia fryygalaismyssyjä. Heitä kutsuttiin termillä *la tricoteuse*, neuloja.

Kirjailija Charles Dickens kuvasi *Kaksi kaupunkia* -teoksessaan (1859) Ranskan vallankumouksen jälkeistä aikaa. Yksi teoksen henkilöihannoista on *la tricoteuse* Madame Defarge, joka erilaisilla silmuikoilla kirjoittaa neuleisiinsa niiden henkilöiden nimiä, jotka tulisi seuraavaksi teloittaa. Ilmiö ei jäänyt Suomessakaan huomiotta, kun runoilija Eino Leino runossa *La Tricoteuse* (1902) viittasi samaisiin kohalokkaisiin neulojiin.

Käsityöaktivismiin piirteitä voidaan nähdä myös 1900-luvun alussa Isossa-Britanniassa toimineiden, naisten äänioikeutta vaatineiden suffragettien toiminnassa. Naisaktivistit valmistivat käsityönä banderolleja ja pieniä asusteita, joissa toistuivat liikkeen tunnuskäsit: purppuranpunainen kuvasti vapautta, valkoinen puhtautta ja vihreä toivoa. (Corbett 2017, 8.)

Suomessakin käsityöllinen toiminta on ollut osana yhteiskunnallisesti merkittävää järjestötoimintaa, joka lisääntyi etenkin 1800-luvulla, kun työväestön sivistämiseen alettiin kiinnittää huomiota teollistumisen myötä. Esimerkiksi Marttayhdistys aloitti toimintansa vuonna 1899 Sivistystä kodeille -nimisenä vastatoimena helmikuun manifestille, jolla pyrittiin Suomen venäläistämiseen. Käsitöiden opettaminen naisille oli alusta alkaen keskeinen osa Marttayhdistyksen toimintaa. Sivistyneistön rouvien järjestämän toiminnan yhtenä pyrkimyksenä oli ohjata työläisnaisia käyttäytymään ja elämään tietynlaista, hyväksi katsottua elämää. Ajan myötä Marttayhdistyksen aktiivitoimijoiksi alkoi kuitenkin tulla kaikkien yhteiskuntaluokkien edustajia, ja holhoava ote jäi taka-alalle. (Ollila 1993, 25–31; Piesanen 2010.)

1900-luvulta esimerkkejä käsityöaktivismista on eri puolilta maailmaa. Esimerkiksi diktaattori Augusto Pinochetin valtakaudella 1970–80-luvuilla Chilessä ihmisoikeuksia rikottiin räikeästi, eivätkä kansalaiset uskaltaneet avoimesti osoittaa mieltään tai näyttää mielipiteitään. Chileläisnaiset alkoivat kirjailla näennäisen iloisiin ja värikkäisiin *arpilleras*-perinnetekstiileihinsä salaisia viestejä, joilla he viestivät yhteiskunnan todellisesta tilasta. Yhteisöllinen käsitöiden tekeminen toisaalta yhdisti tekijöitä ja auttoi selviytymään mutta lisäsi samalla naisten yhteiskunnallista tietoisuutta ja poliittista aktiivisuutta. (Corbett 2017, 8; Greer 2014, 133–136.)

Latinalaisessa Amerikassa käsityöaktivismia on esiintynyt 2000-luvulla myös Meksikon huumesodan yhteydessä. Huumekartellien ja asevoimien välisissä yhteenotoissa on kuollut ja kadonnut kymmeniä tuhansia meksikolaisia. Vuonna 2011 aktivistiryhmittymä *Bordados por la Paz*, ”kirjontaa rauhan puolesta”, aloitti käsityöaktivismihankkeen, jossa huumesodan uhreja muistetaan kirjomalla kankaalle heidän tarinoitaan (DalyGoggin 2014). Joka sunnuntai joukko käsityöaktivisteja kokoontuu yhä Mexico Cityssä julkiseen tilaan, torille, kirjomaan tarinoita, joissa punainen lanka kuvastaa uhrin kuolemaa, purppuranvärinen lanka uhrin joutumista seksuaalirikoksen uhriksi ja vihreä lanka sitä, että vielä on toivoa uhrin löytymisestä elossa (Amnesty 2017).

Yhdysvalloissa yksi kuuluisimpia käsityöaktivismiprojekteja on aids-muistotilkkutäkki. Siinä on yli 48 000 kangaspalaa, joissa kunnioitetaan ja muistetaan tekstien ja kuvien avulla immuunikatoon menehtyneitä. Valtavan tilkkutäkin kokoaminen aloitettiin 1980-lopulla, kun aids alkoi rajusti levitä etenkin seksuaalivähemmistöjen keskuudessa. Tilkkutyöllä oli tarkoitus sekä muistaa menehtyneitä että lisätä tietoisuutta ja valistaa ihmisiä yhteiskunnallisesti merkittävästä sairaudesta ja siten estää sen leviäminen. Muistotilkkutäkki oli ehdokkaana Nobelin rauhanpalkinnon saajaksi vuonna 1989. Yhä kasvavaa tilkkutyötä on kutsuttu maailman suurimmaksi yhteisötaideteokseksi. (Greer 2014, 125–131; The AIDS Memorial Quilt 2017.)

MODERNI KÄSITYÖAKTIVISMI VIRIÄÄ SUOMESSA

Viime vuosina Suomessa käsityöaktivismia ovat KSL-opintokeskuksen lisäksi toteuttaneet tempausten ja työpajojen kautta muutamattam ammattitaitelijoiden ryhmittymät, kuten Softartivistit tai Concreatives.

Tammikuussa 2017 käsityökulttuurin edistämiseen keskittynyt Taitoliitto toteutti yhdessä Designmuseon kanssa ”Sano se käsin” -teosreitintä, jossa 22 käsityön, taiteen ja muotoilun ammattilaista laativat kantaa ottavia taideteoksia. Niistä muodostettiin näyttelyn tavoin läpi kuljettava reitti Helsingin keskustaan (Designmuseo 2017). Jotkin teokset edustivat selkeästi kantaaottavaa käsityöaktivismia, toisissa aktivismi sinänsä vaikutti olevan sivuosassa, ja taiteilijat keskittyivät pikemminkin visuaalisen elämyksen tuottamiseen.

Muutokseen pyrkivä käsityöaktivismi olisi pystyttävä erottamaan puhtaasti esittävästä taiteesta. Taiteen yhteiskunnalliseksi tehtäväksi on esitetty sitä, että se auttaa ihmisiä näkemään maailmaa erilaisin tavoin (Venkula 2003, 55). Käsityöaktivismi eroaa siten taiteesta siinä, että epäkohtien näkemisen lisäksi se saa ihmiset aktivoitumaan, ajattelemaan ja parhaimmillaan toimimaan yhä paremman yhteiskunnan tavoittelemiseksi.

Käsityöaktivismia on viime vuosina esiintynyt pienessä määrin käsityöharrastajien ja aktiivisten kansalaisten toteuttamana. Tällaista käsityöaktivismia

edustavat satunnaisesti kokoontuvat kollektiivit, kuten eettisestä tekstiilialasta, pukeutumisesta ja muodista kiinnostunut Korjaussarjakollektiivi, sekä rohkeita ja radikaaleja ajatuksia ristipistoin toteuttava Radikaalit ristipistot -ryhmittymä (Korjaussarjakollektiivi; Utopia Helsinki 2017). Feminististä käsityöaktivismia edustavat Ajatushautomo Hatun järjestämät Vitun virkkaus -työpajat, joissa on kyseenalaistettu naisen asemaa ja käsityöharrastusta koskevia ennakkoluuloja (Feministinen ajatushautomo Hattu). Suomessa käsityöaktivismi on kuitenkin vielä niin pieni ilmiö, että itseään käsityöaktivisteiksi kutsuvia tekijöitä on vain kourallinen.

KSL-opintokeskus on pyrkinyt tekemään käsityöaktivismista helposti lähestyttävää toimintaa, johon kuka tahansa voisi osallistua ilman ennakkotietoja tai -taitoja. Sen toteuttama käsityöaktivismi on siten lähempänä harrastajien ja aktivistien toimintaa kuin ammattitaiteilijoiden projekteja. KSL-opintokeskus painottaa käsityöaktivismissaan yhteisöllisyyttä ja sitä, että käsityön keinoin tuotettu sanoma saa olla selkeästi radikaali ja kantaaottava. Käsityöaktivismilla innostetaan ihmisiä ottamaan osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kannustetaan niitä, jotka eivät koe perinteisiä aktivismin keinoja omikseen tai saa ääntään kuuluviin yhteiskunnassa. Jo aktivisteiksi itsensä kokeville käsityöaktivismi on uudenlainen keino tuoda omaa viestiä esiin.

HUUDA HUOVUTTAMALLA HAKI MUUTOSTA

KSL-opintokeskus aloitti käsityöaktivismitoiminnan kesällä 2016 järjestämällä ”Huuda huovuttamalla” -työpajan. Siihen ilmoitautui 15 käsitöistä, taiteesta ja yhteiskunnallisista asioista kiinnostunutta. Taustalla oli ajatus siitä, että muutkin kuin ammattitaiteilijat voisivat käyttää taidetta yhteiskunnallisena keskustelumuotona. Kolmen päivän aikana osallistujat toteuttivat yksin tai yhdessä vapaavalintaisella tekniikalla kantaaottavan tekstiilitaideteoksen temalla ”Huuda muutos yhteiskuntaan”.

Työpajassa syntyi 12 teosta, joissa käsiteltiin muun muassa ihmisoikeuksia ja rasismia, tuloerojen kasvua ja yhteiskunnan resurssien epäoikeudenmukaista jakautumista sekä ympäristön saastumista ja pakolaistilannetta. Työpajan jälkeen tekstiilitaideteokset

kiersivät näyttelynä ympäri Suomea. Näyttelyn tavoite oli herätellä ja osallistaa myös katsojia.

Osallistujilta kerättiin kirjallista palautetta heti työpajan jälkeen erillisellä lomakkeella. Lisäksi heille lähetettiin noin vuosi työpajan jälkeen toinen kyselylomake, jolla pyrittiin selvittämään motiiveja kurssille osallistumiseen sekä kokemuksia ja ajatuksia käsityöaktivismista toimintamuotona.

Joillekin työpajaan osallistuneille käsityöaktivismi oli ennestään tuttu käsite ja itsessään osallistumisen syy. Osallistujia tuli muistakin syistä, esimerkiksi siksi, että työpaja tarjosi mahdollisuuden hyvien materiaalien, tilojen ja välineiden käyttöön. Vaikka käsityöaktivismi ei ollut kaikille tuttua, kaikki osallistujat olivat työpajan jälkeen vaikuttuneita oppimastaan, ja jotkut ovat jatkaneet käsityöaktivismia itsenäisesti.

Yhteistä osallistujille olivat halu vaikuttaa yhteiskunnan epäkohtiin ja kiinnostus käsitöihin. Eräs kertoi, että vaikka työskentely kantaaottavien teosten parissa oli antoisaa, se oli ajoittain myös henkisesti kuormittavaa. Hän koki, että syvälliset keskustelut yhteiskunnan epäkohdista ja maailman tilasta tekijöiden kesken herättivät välillä jopa ahdistusta, kun alkoi miettiä omaa voimattomuuttaan. Silti käsityöaktivismi oli hänestä antoisa työskentelymuoto, jonka virittämän yhteisöllisen keskustelun myötä omat ajatukset kehittyivät. Tekijät oppivat myös toinen toisiltaan uusia asioita ja näkökulmia.

Kun Huuda huovuttamalla -työpajan osallistujilta kysyttiin, mitä käsityöaktivismi heidän mielestään oli, eniten mainintoja saivat yhteiskunnallisen muutoksen tavoittelu, keskustelu yhteiskunnallisista asioista käsitöitä tehdessä ja mielipiteen ilmaisu itselle tärkeässä asiassa. Vastauksissa korostui se, että osallistujien mielestä käsityöaktivismissa tärkeintä oli vaikuttaminen eikä niinkään uusien taitojen oppiminen tai vapaa-ajan viettäminen ja rentoutuminen käsitöiden parissa.

Kun osallistujia pyydettiin valitsemaan käsityöaktivismia parhaiten kuvaavia adjektiiveja, eniten mainintoja saivat ilmaiset yllätyksellinen, vaikuttava ja hauska. Osallistujat kokivat käsityöaktivismin keskustelevalksi, sosiaaliseksi ja pohdiskelevaksi. Vastusten perusteella osallistujat kokivat käsityöaktivismin uudenseläiseksi, toimivaksi ja yhteisölliseksi toimintamuodoksi.

Vas. Maarit Fredlund vasemmassa kuvassa oikealla) otti teoksellaan 1 % – 99 % kantaa epäoikeudenmukaisiin tuloeroihin. Oik. Linnea Saarits huusi työpajassa tyttöjen oikeuksien puolesta. Kuvat: KSL-opintokeskus.

#SUOMILUPAUS AKTIVOI KESKUSTELEMAAN

Huuda huovuttamalla -hanketta laajempi KSL-opintokeskuksen järjestämä käsityöaktivismihanke oli vuoden 2017 aikana toteutettu ”#Suomilupaus – aktiiviset kansalaiset luomassa Suomen hyvää tulevaisuutta”. Ajatuksena oli juhlistaa itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuotta luomalla valoisia tulevaisuudenkuvia Suomelle virittämällä ihmisten ajatuksia siihen, kuinka he itse voivat vaikuttaa maan hyvään tulevaisuuteen. Hankevuoden aikana järjestettiin useita #Suomilupaus-työpajoja tapahtumissa, kuten Maailma kylässä -festivaalilla, Pride Helsingissä, Vasemmistonuorten liittokokouksessa, Nuori ay-vaikuttaja -koulutuksessa ja Suomen kädentaidot -messuilla.

Työpajoissa oli tarjolla neuloja, lankoja ja pahvikortteja, joissa oli valmiiksi painettuna teksti ”Jotta Suomi on hyvä maa kaikille, lupaan...” sekä tyhjää tilaa osallistujan omaa lupausensa paremman Suomen puolesta.

Hankeessa pyrittiin tuottamaan mahdollisimman matalan kynnyksen käsityöaktivismia. Kirjonta pahvi-

kortille on yksinkertainen menetelmä, jota useimmat ihmiset pystyvät toteuttamaan, ja siksi sopiva työpajaan. Pajojen ohjaajat virittivät yhteiskunnallista keskustelua osallistujien kanssa samalla kun lupauksia ideoitiin ja kirjottiin kortteihin. Käsityöaktivismin kannalta oleellista oli, että ohjaajat pyrkivät saamaan pajalaiset keskustelemaan hyvän tulevaisuuden teemoista myös keskenään. Lopuksi kirjoitetut lupaukset kuvattiin, ja kuvia jaettiin sosiaalisen median kanavissa Facebookissa ja Instagramissa #suomilupaus-tunnisteella.

#Suomilupaus-työpajoissa ihmiset kirjoivat mitataavaltaan niin pieniä kuin suuriakin lupauksia paremman Suomen puolesta. He lupasivat puolustaa heikompia, olla tasa-arvoisia, kierrättää jätteitä sekä kuunnella ja kunnioittaa muita ihmisiä. Jotkin lupaukset, kuten lupaukset läsnäolosta, rakastamisesta ja nauramisesta, olivat hyvin henkilökohtaisia. Pajatilojen seinille ripustettiin valmiita töitä, joita saattaneet ohikulkijat saattoivat pysähtyä katsomaan. Siten heidätkin pyrittiin osallistamaan.

#Suomilupaus-työpajoja järjestettiin keskenään hyvin erilaisissa tapahtumissa, mikä osaltaan vaikutti

Maailma kylässä -kaupunkifestivaalin kävijä kirjoivat pahville lupauksia paremman Suomen puolesta.
Kuva: KSL-opintokeskus.

lupausten sisältöön. Vasemmistonuorten liittokokouksessa ja nuorten ammattiyhdistysvaikuttajien koulutustilaisuudessa syntyneet lupaukset olivat radikaalimpia kuin käsityömessuilla kirjoitetut lupaukset. Nuoret vaikuttajat lupasivat muun muassa agitoida, opettaa ja järjestää.

Pienelle joukolle nuoria ammattiyhdistysvaikuttajia lähetettiin työpajan jälkeen vapaamuotoinen kysely, jossa heitä pyydettiin kuvailemaan omin sanoin, millaisena toimintamuotona he kokivat käsityöaktivismiä. Yhteiskunnallisesti aktiiviset nuoret kokivat, että käsityöaktivismi on raikas ja piristävä vaihtoehto perinteisen aktivismin rinnalle. Heidän mielestään uudenaikaisessa aktivismin muodossa parasta on se, että sen avulla voidaan saada yhteiskunnalliseen keskusteluun mukaan myös sellaisia ihmisiä, jotka muuten eivät siihen osallistuisi.

Katsojanäkökulmaa käsityöaktivismiin KSL-opintokeskuksessa haettiin haastattelemalla ja kuuntelemalla käsityöteosten katsojia Tampereella järjestetyillä Suomen Kädentaidot -messuilla. #Suomilupaus-pajan ohikulkeneita ihmisiä pyydettiin kertomaan, millaisia ajatuksia pahvikortille kirjoitetut lupaukset heissä herättivät.

Aluksi kirjoitetut ja kantaottavat kortit herättivät ihmisissä lähinnä ihmetystä ja hämmennystä, eikä käsityöaktivismi ollut monellekaan tuttu toimintamuoto. Kun ohikulkijoille kerrottiin, mitä käsityöaktivismi ja #Suomilupaus-hanke tarkoittivat, useimmat ihastelivat hienoa ideaa ja kokivat sen herättävän pääosin myönteisiä ajatuksia. Monet jäivät keskittyneinä lukemaan lupauksia. Esimerkki vahvistaa sen, että käsityöaktivismilla voidaan aidosti herätellä ja synnyttää ajatuksia myös katsojissa. Yksikään ohikulkija ei osoittanut varsinaisesti kielteisiä tunteita käsityöaktivismihanketta kohtaan. Sen sijaan monen kanssa korttien katsominen synnytti keskustelua nyky-yhteiskunnasta ja siitä, mikä Suomessa oli hyvin ja mikä huonosti.

PEHMEÄÄ AKTIVISMIA TARVITAAN YHTEISKUNNASSA

KSL-opintokeskuksen toteuttamat hankkeet ovat osoittaneet, että käsityöaktivismi on toimiva pedagogisen toiminnan muoto yhteiskunnallisen keskustelun aktivoijana, särkevän synnyttäjänä ja perinteisten toimintamallien kyseenalaistajana. Se on pehmeää aktivismia, jolle voi olla tilausta laajemminkin yhteiskunnassa, kun keskustelut etenkin julkisuudessa ja sosiaalisessa mediassa kärjistyvät helposti epäkuntoitavaksi ja asiattomaksi kiistelyksi. Käsityöaktivismi on maltillisempi väylä niin yhteiskunnalliselle keskustelulle kuin omien ajatusten ilmaisulle.

KSL-opintokeskuksen kokemukset käsityöaktivismista ovat olleet niin myönteisiä, että toimintamuotoa aiotaan jatkaa ja kehittää edelleen kulttuuritoimintana. KSL kannustaa muitakin vapaan sivistystyön toimijoita ottamaan tulevaisuudessa käsityöaktivismiin osaksi pedagogista toimintaansa. Neula ja lanka kädessä yhteiskunnallinen keskustelu ja ajatusten aktivointi voi olla samanaikaisesti vakavaa ja hauskaa.

JANITA PERTTULA
KM, käsityönopeettaja
Käsityö- ja muotoilukoulu Helmi
Taito Uusimaa ry

Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry
rahoittanut näkökulmatekstin
kirjoittamista.

LÄHTEET

- Amnesty. (2017). *Bordados por la Paz y la Memoria – Embroideries for Peace and Memory*. <https://theamnesty.org/2017/10/11/bordados-por-la-paz-y-la-memoria-embroideries-for-peace-and-memory> (26.11.2017).
- Anttila, P. (1983). *Prosessi vai produkti? Tutkimus käsityön asenteista ja arvopäämääristä*. Helsinki: Kouluhallitus.
- Corbett, S. (2013). *A Little Book of Craftivism*. Iso-Britannia: Clays Ltd.
- Corbett, S. (2017). *How to Be a Craftivist: the art of gentle protest*. Lontoo: Cicada Books Ltd.
- DalyGoggin, M. (2014). Threads of Feeling: Embroidering Craftivism to Protest the Disappearances and Deaths in the “War on Drugs” in Mexico. *Textile Society of America Symposium Proceedings*. 937. <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1938&context=tsaconf> (25.11.2017).
- Designmuseo (2017). Sano se käsin -teosreitti. <http://www.designmuseo.fi/fi/sano-se-kasin-teosreitti> (25.11.2017).
- Feministinen ajatushautomo Hattu. <http://www.hautomohattu.fi/vitun-asiat> (25.11.2017).
- Giroux, A. & McLaren, P. (2001). *Kriittinen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Greer, B. (2014). *Craftivism: The Art of Craft and Activism*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Korjaussarjakollektiivi (2017). <https://korjaussarjakollektiivi.wordpress.com> (25.11.2017).
- Kouhia, A. & Laamanen, T.-K. (2014). Mitä muuta kuin materiaa? Otteita käsityön materiaalisuudesta ja immateriaalisuudesta. Teoksessa Karppinen, S., Kouhia, A. & Syrjäläinen, E. (toim.). *Kättä pidempää. Otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 11–22.
- Martin, B. (2007). Activism, social and political. Teoksessa Anderson, G. & Herr, K. (toim.). *Encyclopedia of Activism and Social Justice*. Thousand Oaks, CA: Sage. <http://www.bmartin.cc/pubs/07Anderson.html>, 19–27.
- Niemelä, S. (2011). *Sivistymisen. Sivistystarve, -pedagogiikka, ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa*. Keuruu: Kansanvalistusseura.
- Ollila, A. (1993). *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Piesanen, A. (2010). *Käsityö ja aktivismi. Käsityö kansalaisaktivismin toimintamuotona 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomessa*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Helsingin yliopisto.
- Suojanen, U. (1993). *Käsityökasvatuksen perusteet*. Porvoo: WSOY.
- The AIDS Memorial Quilt. (2017). The AIDS Memorial Quilt. <http://www.aidsquilt.org> (25.11.2017).
- Utopia Helsinki. (2017). *Radikaalit ristipistot*. <https://utopiahelsinki.wordpress.com/2016/12/18/radikaalit> (26.11.2017).
- Venkula, J. (2003). *Taiteen välttämättömyydestä*. Jyväskylä: Kirjapaja.

Osallistumistulo kannustaisi nuoria opiskeluun

Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevilla nuorilla työttömyys, köyhyys ja kuntoutuksen tarve ovat päällekkäisiä ja sisäkkäisiä sosiaalisia riskejä. Sosiaaliturvajärjestelmän tulisi kannustaa erityisesti vähän koulutettuja nuoria investoimaan inhimilliseen pääomaansa.

SAIN HILJATTAIN SÄHKÖPOSTIINI viestin, jossa kysyttiin mihin haluaisin käyttää viisi euroa. Vaihtoehdot olivat soijalatte, lööppilehti tai yhteisöllinen ateriahetki syrjäytyneelle nuorelle. Kyselyn lähettäjät olivat aterioiden kotitoimituksia myyvä Wolt ja kristillistä palvelutoimintaa harjoittava Helsingin Diaakonissalaitoksen säätiö (HDL).

Asia kiinnosti minua paitsi siksi, että olen mainitun säätiön hallituksen jäsen, myös siksi, että laadin yhdessä tutkimusryhmänäni kanssa opetus- ja kulttuuriministeriölle (OKM) sekä sosiaali- ja terveysministeriölle (STM) selvityshenkilöraportin siitä, miten vähentää niiden nuorten määrää, jotka ovat työn, koulutuksen ja harjoittelun ulkopuolella (Hiilamo ym. 2017a). Selvityksen tavoite on – kansalaistoimintaa

mitenkään väheksymättä – vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin niin, että yhteisöllisiä ateriahetkiä syrjäytyneille nuorille ei tarvitsisi järjestää.

Työelämän, koulutuksen tai harjoittelun ulkopuolella olevien, niin kutsuttujen NEET-nuorten (NEET, *Not in Employment, Education or Training*) määrä huolestuttaa päättäjiä yhtä lailla rikkaissa ja kehittyvissä maissa (Eurofound 2012, 2016; Kraak 2013). Aihe on erityisen ajankohtainen Suomessa, jonka talous pohjautuu yhä enemmän korkeasti koulutetun väestön osaamiseen ja jossa hoivapalveluita tarvitsevan ikääntyvän väestön osuus kasvaa lähivuosina poikkeuksellisen voimakkaasti.

NEET-nuorten auttamiseksi on syntynyt viime vuosina lukuisia hankkeita. Alussa mainitun kyselyn

NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISYSSÄ ON TÄRKEÄÄ TARKASTELLA SOSIAALITURVAJÄRJESTELMÄÄ.

kohde, Diakonissalaitoksen Vamos-toiminta, tukee 16–29-vuotiaita nuoria kohti koulu- ja työelämää auttamalla arjen perusasioissa, eli säännöllisen elämänrytmin löytämisessä. Merkittävä toimija on myös Me-säätiö, joka sekä toteuttaa hankkeita että tuottaa tietoa nuorten syrjäytymisestä (ks. esim. <http://www.mesaatio.fi/data/>).

Nuoria koskevan sosiaaliturvajärjestelmän jäykkyydet, päällekkäisyydet, kannustinloukut ja yhteensovittamisen ongelmat kytkeytyvät yksinkertaisesti siihen, että nuorten toimeentuloa turvaa neljä keskenään hyvin erilaista järjestelmää: työmarkkinatuki, toimeentulotuki, opintotuki ja sairausperusteiset toimeentuloturvaetuudet. Asumisen tukeminen asumistuen ja toimeentulotuen kautta monimutkaistaa järjestelmää entisestään.

Erityisesti ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevilla nuorilla työttömyys, köyhyys ja kuntoutuksen tarve ovat päällekkäisiä ja sisäkkäisiä sosiaalisia riskejä. Sosiaalisen investointien näkökulmasta sosiaaliturvajärjestelmän tulisi kannustaa erityisesti vähän koulutettuja nuoria jatkamaan opintojaan tai muuten investoimaan inhimilliseen pääomaansa.

Hankkeiden lisäksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä on tärkeää tarkastella sosiaaliturvajärjestelmän toimintaa ja erityisesti sitä, miten se tukee vaikeassa asemassa olevien nuorten pyrkimyksiä itsenäiseen elämään.

ONKO NEET-KÄSITE TARPEELLINEN?

Se, miten puhumme ilmiöstä heijastaa sitä, mitä ajatellaan sen syistä, seurauksista ja jopa ratkaisuista. Tästä syystä monet tutkijat ovat suhtautuneet kriittisesti NEET-käsitteeseen (Follesø 2015; Furlong 2006; Serracant 2014; Yates & Payne 2006). NEET-

keskustelu nostaa ongelmaksi ne nuoret, jotka eivät ole löytäneet paikkaa aikuisten luomassa yhteiskunnassa.

'NEET' on normatiivinen ja sellaisena leimaava käsite. Se määrittelee nuorten aseman heidän itsensä ulkopuolelta. Se esittää nuorten paikan koulutuksessa, harjoittelussa ja työelämässä tavoiteltavana ja myönteisenä tilana, kun taas muut tilat määritellään pulmallisiksi. NEET-määritelmä kertoo, mitä yhteiskunta odottaa nuorilta. Se ei tunnista eikä tunnusta vaihtoehtoisia elämäntapoja. NEET-nuoret eivät kuitenkaan itse välttämättä koe olevansa ongelmallisessa tilanteessa.

Toisaalta NEET-käsite pohjautuu laajasti kannatettuun ajatukseen siitä, että nuorten on löydettävä polku, joka turvaa heille itsenäisen toimeentulon. Kaikille tämä ei ole kuitenkaan mahdollista. Ongelman ydin on, miten paljon yksilön on ponnisteltava ansaitakseen toimeentulonsa ja milloin alkaa yhteiskunnan vastuu. Millainen sosiaaliturva kuuluu esimerkiksi nuorelle, joka ei opiskele eikä etsi töitä sen vuoksi, ettei tiedä mihin haluaisi isona ryhtyä? Voidaanko tämänkaltainen ”näköalan hämäryys” tulkita kykenemättömyydeksi hankkia itselle toimeentuloa? Miten koulutusjärjestelmä ja muut palvelut voisivat tukea nuoria löytämään polkuja valtavirtaan (Hiilamo 2010)?

NEET-käsite syntyi Isossa-Britanniassa 1980-luvulla. Tuolloin toteutetut sosiaaliturvan leikkaukset poistivat koulun keskeyttäneiltä nuorilta työttömyyskorvauksen ennen heidän täysi-ikäistymistään. Näin syntyi tarve uudelle tunnusluvulle, joka kuvaaisi myös ilman työttömyysturvaa jääneitä nuoria. Vuoden 2008 talouslaman jälkeen NEET-käsitettä alettiin käyttää tilastollisena mittarina korkean nuorisotyöttömyyden riivaamissa maissa. Se soveltuikin nuorisotyöttömyyttä (Hämäläinen & Hämäläinen 2012) paremmin kuvaamaan niiden nuorten määrää ja osuutta, jotka eivät ole työssä eivätkä työmarkkinoille valmistavassa toiminnassa.

NEET-KÄSITE POHJOISMAISSA

Pohjoismaisessa keskustelussa NEET-kysymys on sidoksissa ideaan universaalista hyvinvointivaltiosta,

POHJOISMAISEN HYVINVOINTIVALTION IDEA TIIVISTYY TYÖLINJAAN.

jossa kaikki kynnelle kykenevät osallistuvat työelämään, maksavat veroja ja siten pitävät yllä edellytyksiä korkeatasoisiin tulonsiirtoihin ja palveluihin. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion idea tiivistyy työlinjaan: kaikilla tulisi olla mahdollisuus elättää itsensä omalla työllään. Myös vammaisilla ja osatyökykyisillä tulisi olla mahdollisuus opiskella ja hankkia ainakin osa toimeentulostaan omalla työllään. On tärkeää huomata, että alhaisella koulutuksella ja työttömyydellä on ”haavoittava vaikutus” (Nilsen & Reiso 2014; Schmillen & Umkehrer 2017), ja se heikentää nuorten työmarkkinamahdollisuuksia ja luottamusta yhteiskuntaan tulevaisuudessa. Nuorilla työttömyyden haavoittava vaikutus on poikkeuksellisen vakava, koska se kestää mahdollisesti koko loppuyöuran.

Samalla NEET-nuorten määrittelemisen syrjäytyneiksi voi johtaa nuorten leimaamiseen ja siihen, että heidän vastuunsa omasta elämästään korostuu yhteiskunnan vastuun kustannuksella, mikä tekee NEET-statuksen yhä raskaammaksi kantaa. Samalla se vaikeuttaa toimia nuorten aseman parantamiseksi ja legitimoimiseksi.

Suomessa NEET-keskustelu kytkeytyy ennen muuta hallituksen tavoitteeseen työllisyysasteen nostamisesta ja valtion velkaantumisen pysäyttämisestä. Taustalla vaikuttaa lisäksi julkisen talouden näkökulmasta epäedullinen ikärakenne. Niin kutsutun huoltosuhteen korjaaminen edellyttäisi, että nuoret suorittaisivat mahdollisimman nopeasti tutkintonsa ja sijoittuisivat mahdollisimman hyvin palkattuihin ammatteihin.

Suomaiseen NEET-keskusteluun liittyy lisäksi riitittainen kysymys oikeudesta sosiaaliturvaan. Se on yhtäältä perusoikeus, toisaalta perustuslaki ei salli vapaamatkustamista. Perustuslain 19. pykälä käsittelee oikeutta sosiaaliturvaan. Sen ensimmäisen momentin

mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”.

Viime kädessä tiukasti tarveharkintainen toimeentulotuki antaa suojan ihmisten perustarpeita koskeville puutteille. Huolenpito viittaa tarpeen mukaisiin palveluihin, joista ei ole kuitenkaan säädetty – joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta – subjektiivisia oikeuksia. On kuitenkin tärkeä huomata, että turva kuuluu vain niille, jotka eivät kykene hankkimaan itselleen ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa.

KEITÄ NEET-NUORET OVAT?

Euroopan unionin elin- ja työolojen kehittämisvirasto Eurofound (2016) tarkastelee seitsemää erilaista NEET-nuorten ryhmää unionin työvoimakyselyn avulla. Jaottelu pohjaa kahteen kysymykseen: 1) ”syyt siihen, ettei etsi työtä” ja 2) ”syyt, miksi ei voi aloittaa työtä kahden viikon kuluessa”.

Odottajien ryhmään luetaan ne nuoret, jotka ovat pian aloittamassa opiskelun, työn tai harjoittelun. Tilapäisesti työttömiin kuuluvat ne, jotka ovat olleet alle vuoden työttöminä. Pitkäaikaistyöttömät ovat olleet yli vuoden työttöminä. Kaikissa ryhmissä nuoret ovat valmiita aloittamaan työn kahden viikon kuluessa.

Neljänteen ryhmään kuuluvat ne nuoret, jotka eivät ole opiskелеmassa, työssä tai harjoittelussa itse ilmoittamansa sairauden tai vamman vuoksi. Viidennessä ryhmässä osallistumattomuuden syynä ovat perhevelvollisuudet. Eurofound kutsuu kuudetta ryhmää ’lannistuneiksi työnhakijoiksi’: he eivät enää etsi työtä, koska eivät usko saavansa sitä. Seitsemäs ryhmä koostuu muista passiivisista nuorista.

NEET-ryhmään kuuluu siten sekä niitä, jotka ovat kaukana työmarkkinoista että niitä, jotka ovat itse valinneet sivuun jättäytymisen. Ryhmällä on kuitenkin yhteisiäkin piirteitä. NEET-nuoret eivät ole parantamassa työmarkkinavalmiuksiaan eli investoimassa inhimilliseen pääomaan koulutuksen, harjoittelun tai työn avulla. Statuksen kestosta riippumatta heillä on myös suurempi riski jäädä tulevaisuudessa valtavirran ulkopuolella, saada vain matala koulutus ja alhaiset tulot.

SELVIMMIN NEET-STATUSSESSA OLEVIEN MÄÄRÄÄN VAIKUTTAVAT TALOUSTILANNE JA TALOUSPOLITIikka.

Vuoden mittainen NEET-status ei tarkoita sitä, että nuori olisi välttämättä syrjäytymässä työelämästä. Suomen vuoden 1987 ikäkohorttia koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että peräti 46 prosenttia kaikista nuorista oli ollut ikävuosien 16 ja 25 välillä vähintään yhden vuoden NEET-statusella (Larja ym. 2016). Monet nuoret haluavat pitää esimerkiksi väli vuoden ennen kuin aloittavat opiskelun tai työelämän. NEET-statusen taustalla voi olla pääsykokeisiin lukeminen, armeijan tai opiskelun aloittaminen ja vapaaehtoistyö tai aktiivinen harrastustoiminta. Sen sijaan pitkittynyt NEET-status on yhteydessä muun muassa nuorten toimeentulovaikeuksien ja mielenterveysongelmien lisääntymiseen ja syrjäytymiseen demokraattisesta osallistumisesta ja kansalaisyhteiskunnan toiminnasta (Larja ym. 2016; Eurofound 2012, 2016).

NEET-käsitettä voidaan kuitenkin arvostella paitsi liian laajaksi myös liian suppeaksi. Se ei tavoita kaikkien kilpailuyhteiskunnassa elävien nuorten haavoittuvuutta. Ryhmän ulkopuolellakin olevat joutuvat kamppailemaan muun muassa palkattomissa harjoitteluissa sekä osa-aika-, silppu- ja pätkätöissä. Samalla NEET-statusen taustalla voi olla monenlaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia ongelmia, ylisukupolvista ja elämänsä aikana kumuloitunutta huono-osaisuutta, alueellista epätasa-arvoa koskevia tekijöitä ja etnisyyteen tai sukupuoleen kytkeytyviä syrjinnän kokemuksia. Se perustuu lisäksi teollisuusyhteiskunnan aikaiselle käsitykselle lineaarisista siirtymistä koulutuksesta työelämään, vaikka nuorten elämänpolut ovat nykyisin paljon monimutkaisempia (Eurofound 2016).

NEET-NUORTEN MÄÄRÄ

Tieto NEET-nuorten määrästä Suomessa perustuu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen käyttämään

määritelmään "ei työssä eikä koulutuksessa eikä asevelvollisuutta suorittamassa olevien nuorten osuus". Määrittely kattaa koko ikäluokasta ne 15–24-vuotiaat nuoret, jotka eivät ole työssä, tutkintoon johtavassa koulutuksessa, kurssikoulutuksessa eivätkä varusmies- tai siviilipalveluksessa. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen luku eroaa hieman Euroopan tilastoviraston Eurostatin NEET-asteesta. Eurostatin aineistossa varusmies- tai siviilipalveluksessa olevat nuoret eivät kuulu perusjoukkoon. Molempien mittareiden mukaan NEET-nuorten ryhmä on kasvanut Suomessa vuoden 2010 jälkeen muissa paitsi 15–19-vuotiaiden ryhmässä. Erityisen selvästi on kasvanut 20–24-vuotiaiden miesten NEET-aste (Alatalo ym. 2017).

Sukupuolten välistä eroa selittää se, että nuorten miesten koulutustaso on matalampi kuin naisten. NEET-asteen muutoksiin vaikuttaa sekin, että nuorisotyöttömyys on vahvasti yhteydessä talouden suhdanteisiin. Erityisesti tämä pätee nuoriin miehiin, jotka työskentelevät usein suhdanneherkillä aloilla. Lisäksi nuorilla on muita useammin määräaikaista työsopimuksia, osa-aikatyötä ja muutoin heikko asema työmarkkinoilla. Matalasuhdanteessa nuoret jäävät ensimmäisenä jalkoihin. NEET-statusessa olevien määrään vaikuttavatkin selvimmin taloustilanne ja talouspolitiikka (Halvorsen ym. 2012). Eurofoundin (2016) raportissa Suomen NEET-nuorten ryhmä poikkeaa Luxemburgin, Kroatian ja Kyproksen kanssa muista 28 unionin jäsenmaasta siinä, että ryhmään kuuluu selvästi enemmän poikia kuin tyttöjä. Suomessa NEET-nuoret saivat vuonna 2014 työttömyysetuuksia useammin kuin yhdessäkään muussa EU-maassa. Toisin sanoen NEET-nuorten taloudellinen asema on etuuskien saamisen näkökulmasta Suomessa parempi kuin muissa unionimaissa. Muihin EU-maihin verrattuna Suomen NEET-nuorissa on vähän maahanmuuttajia. Heidän osuutensa on selvästi suurempi esimerkiksi Hollannissa, Ruotsissa ja Tanskassa.

Lannistuneiden osuus on Suomessa suurin kuten myös NEET-aste mittausvuonna 2013. Toisaalla Eurofoundin (2016, 38) NEET-raportti paljastaa, että Suomessa työttömällä NEET-nuorilla on poikkeuksellisen usein työkokemusta verrattuna muiden maiden työttömiin NEET-nuoriin. Tämä kertonee siitä, että

GLOBALISAATIOSSA ILMAN PERUSASTEEN JÄLKEISTÄ TUTKINTOA OLEVIEN MAHDOLLISUUDET SAADA TYÖTÄ OVAT HEIKOT.

Suomen suhteellisen korkea NEET-aste on ennen muuta puuttuvan työn kysynnän aiheuttama ongelma.

Eurofoundin (2016, 35) mukaan pitkäaikaistyöttömien nuorten osuus on erityisen pieni maissa, joissa on kehittynyt nuorisotakuu, kuten Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa. EU päätti vuonna 2013 nuorisotakuusta, joka takaa kaikille alle 25-vuotiaille nuorille korkealaatuisen tarjouksen työpaikasta, opiskelusta, oppisopimuksesta tai harjoittelusta neljän kuukauden kuluessa työttömyyden alkamisesta tai tutkintoon johtavan koulutuksen päättämisestä. Suomen nuorisotakuussa ei mainita ”korkealaatuista” tarjousta, mutta tarjous luvataan tehdä kolmen kuukauden kuluessa. Suomen nuorisotakuussa ovat mukana lisäksi alle 29-vuotiaat nuoret, jotka ovat edellisen vuoden aikana suorittaneet tutkintonsa.

NEET-statuksen yksilöllisiä riskitekijöitä nuorille ovat alhaisen koulutuksen lisäksi koulutuksen keskeyttäminen, kokemus lastensuojelun sijaishuollosta, maahanmuuttajatausta, teiniäitiys, fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn puutteet ja päihdeongelmat. NEET-riskit ja suojaavat tekijät ovat vahvasti sidoksissa nuorten aikaisempaan elämään. Riskien taustalla on vanhempiin liittyviä tekijöitä, kuten vanhempien alhainen koulutus, köyhyys ja perheväkivalta. NEET-nuorten koulumenestys on ollut usein kehno, ja he ovat voineet joutua koulukiusaamisen uhreiksi. (Hyggen 2015).

Yhtä tai muutamaa selvää riskitekijää tai suojaavaa tekijää on mahdotonta osoittaa, koska ryhmä on heterogeeninen, ja tutkimuksissa identifioidut riskitekijät ja suojaavat tekijät ovat aina yhteydessä käytettävissä olevan aineiston muuttujiin. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) vuonna 1987

syntyneiden seuranta-aineisto kuvaa kattavasti suomalaisnuorten, myös NEET-nuorten, tilannetta. Aineistosta hahmottuu neljä NEET-polkua: 1) työttömyys ja toimeentulotuen saaminen, 2) työttömyyden ja silpputöiden vuorottelu, 3) koulutuksen tai silpputöiden ja puuttuvan tiedon vuorottelu sekä 4) polku, josta ei ole saatu juuri lainkaan tai ollenkaan rekisteritietoja. Ongelmallisena näyttäytyy myös nuorina perheellistyvien naisten ryhmä.

Polut olivat melko pysyviä kahdeksan vuoden seurannassa (Ristikari ym. 2016). Tutkimusten mukaan pitkittyneiden NEET-polkujen taustalla ovat nuoria koskevista tekijöistä erityisesti alhainen peruskoulun keskiarvo, toisen asteen tutkinnon puute ja ennen 16. ikävuotta saatu psykiatrinen diagnoosi, joka ohjaa erityisesti työttömyys- ja toimeentulotukipolulle. Vanhempiin liittyviä tekijöitä ovat pitkäaikainen työttömyys, alhainen koulutustaso ja toimeentulotuen saaminen.

SOSIAALIVAKUUTUS VERSUS SOSIAALISET INVESTOINNIT

Suomalainen sosiaalipolitiikka on sosiaalisten riskien vastaista keskitettyä resurssien uudelleenjakoa (Anttonen & Sipilä 2000). Sosiaalivakuutusajattelu luotiin aikana, jolloin valtiot kykenivät sääntelemään taloutta ja samalla työvoiman kysyntää. Vapaiden pääomaliikkeiden ja Euroopan rahaliiton budjettitasaapainovaatimusten myötä politiikan keinot vaikuttaa työmarkkinoihin ovat supistuneet.

Työmarkkinoille tuleva, erityisesti koulutuksen hankkinut nuori haluaa ymmärrettävästi saada itselleen sopivan ja mieluisen työn, mutta työtä ei ole, jos kukaan ei sitä tarjoa. Mikäli globaalin talouden pelisääntöjä ei muuteta, työpaikkojen suojele osoitetaan lopulta mahdottomaksi.

Sosiaalisen investoimisen ajatuksena on, että vaikka työpaikkojen suojele on mahdotonta, työntekijöiden suojele voi toimia, jos sosiaaliturvan vastikkeellisuus ymmärretään uudelleen. Ei riitä, että ihmiset tarjoutuvat työmarkkinoiden käytettäviksi, vaan heidän on sitouduttava kehittämään osaamistaan.

Koulutukseen kannustamisen tärkeyttä korostaa se, että globalisaation myötä ilman perusasteen

ALHAINEN KOULUTUS NUORENA ON UUSI SOSIAALINEN RISKI.

jälkeistä tutkintoa mahdollisuudet työmarkkinoilla ovat heikot. Suomessa vuoden 1987 jälkeen erityisen voimakkaasti on laskenut ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa saaneiden työllisyysaste. Eurostatin (2017) mukaan 15–64-vuotiaiden työllisyysaste vain perusasteen tutkinnon suorittaneilla (ISCED 0–2) oli Suomessa 37,9 prosenttia, kun se ylempään asteen tutkinnon suorittaneilla (ISCED 5–8) oli 82,9 prosenttia. Koulutustason mukaisten työllisyysasteiden ero on kasvanut globalisaatioissa.

Toisen asteen koulutuksen keskeyttäneiden ansiot jäävät pienemmiksi ja syrjäytymisriski suuremmaksi kuin vastaavan koulutuksen loppuun suorittaneiden. Lisäksi ilman toisen asteen tutkintoa olevien työssä käynnin määrä on vähäisempää kuin esimerkiksi keskiasteen koulutuksen suorittaneiden. (Myrskylä 2012). Pohjoismaisten tutkimusten mukaan toisen asteen tutkinnon suorittaminen suojaa tehokkaasti myös lastensuojelun sijaishuollossa olleita nuoria muutoin ryhmään kohdistuvilta suurilta riskeiltä (Kääriälä & Hiilamo 2017).

NUORTEN OSALLISTUMISTULO

Suomen nykyisessä sosiaaliturvajärjestelmässä on merkittäviä ongelmia nuorten kannustamisessa opiskeluun ja työhön. Alhainen koulutus nuorena on niin kutsuttu uusi sosiaalinen riski, johon tulisi tarttua uusilla toimilla ja uudella etuudella.

Ainakin lyhyellä tähtämellä nuoren on kannattavampaa ottaa vastaan työmarkkina- ja toimeentulotukea kuin opiskella tai käydä työssä pienimuotoisesti. Yksi yhteinen nuorten sosiaaliturvaetus tekisi sosiaaliturvajärjestelmästä joustavamman ja kannustavamman.

Nuorten osallistumistulo korvaisi sen kohderyhmään kuuluvilla nuorilla toimeentulotuen ja työmarkkinatuen. Toisin sanoen perustoimeentu-

lotukea ja työmarkkinatukea ei myönnettäisi ilman ammatillista tutkintoa oleville alle 25-vuotiaille eikä vain lukiokoulutuksen varassa oleville. Kunnille jäisi mahdollisuus myöntää nuorille täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea.

Toimeentulon turvaavan tulon tai etuuden hankkiminen on kaikille kansalaisille, erityisesti ilman vanhempien tukea oleville nuorille, ehdoton välttämättömyys. Nuorten taloudellisen tuen tarve antaa palvelujärjestelmälle mahdollisuuden kohdata nuoret. Samalla järjestelmä saa tilaisuuden tarjota heille inhimilliseen pääoman investoimiseen liittyviä palveluita, toisin sanoen kannustaa heitä koulutuksen ja työn avulla kohti itsenäistä elämää.

Nuorten osallistumistulolla eli etuudella sekä siihen liittyvällä velvoittavalla toiminnalla ja palveluilla voitaisiin ohjata ja kannustaa nuoria nykyistä paremmin opiskeluun, työhön, työpajatoimintaan, kuntouttavaan työtoimintaan tai muuhun aktiiviseen toimintaan. Yhdistetyn etuuden malli sisältyy tuoreeseen, valtioneuvostolle laadittuun selvitykseen osallistuvan sosiaaliturvan malleista Suomessa. (Hiilamo ym. 2017b). Selvityksessä ehdotetaan Suomeen Hollannin esimerkin mukaista osallistumistuloa.

OSALLISTUMISTULON KOHDERYHMÄ

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että kaikille suunnatut toimet ovat tehokkaampia kuin kohdennetut toimet (Hyggen 2015). Ilman toisen asteen tutkintoa olevilla nuorilla on kuitenkin kivinen tie päästä itsenäiseen elämään. Lisäksi pitkään jatkunut NEET-status sisältää erityisiä riskejä.

Nuorten osallistumistulon ja -palveluiden ensisijaiseen kohderyhmään kuuluvat 17 vuotta täyttäneet, ilman ammatillista tutkintoa olevat alle 25-vuotiaat nuoret, jotka hakevat työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden tai toimeentulon vähäisyyden perusteella toimeentulotukea Kansaneläkelaitoksesta (Kela). Nuorten osallistumistulo ja siihen liittyvät palvelut – velvoittava toiminta ja tukipalvelut – on tarkoitettu muista kuin tilapäisistä toimeentulovaikeuksista kärsiville. Toimintaan ovat velvoitettuja ne nuoret, joiden työttömyys olisi kestänyt esimerkiksi vähintään neljä kuukautta.

TYÖPAJATOIMINNASSA OSAAMISEN TUNNISTAMISTA ON TEHTY VUOSIA.

Kohderyhmään eivät kuulu ansioturvan saajat eivätkä äitiys-, isyys-, vanhempainpäivärahan, kotihoidon tuen tai vaikeavammaiset vammaisetuksien hakijat. Siihen eivät myöskään kuulu tutkintoon johtavassa koulutuksessa ja siten opintotuen piirissä olevat opiskelijat. Osallistumistulo voisi olla vapaaehtoinen vaihtoehto jo tutkinnon suorittaneille alle 29-vuotiaille nuorille. Nuorten osallistumistulo olisi Kelan maksama ja valtion rahoittama yksilökohtainen veroton etuus, jota maksettaisiin eri tasoilla: perustasolla tuen taso määräytyisi perustoimeentulotuen mukaan (täysi tai alennettu perusosa), aktiivitasolla nykyisen työmarkkinatuen tason tai tulevaisuuden yleisturvan tason mukaan ja mahdollisesti korotetulla tasolla takuueläkkeen tason mukaan. Malliin kuuluisi tulonsiirron lisäksi velvoittavaa toimintaa sekä opintoihin ja työelämään siirtymistä tukevia palveluita.

OPINTOIHIN KANNUSTAMINEN

Opintorahan ja muiden etuuksien suhde on merkittävä tekijä nuorten pohtiessa opiskelumahdollisuuttaan ja -motivaatiotaan. Nuorten osallistumistulo on selvästi suurempi etuus kuin opintotuen opintoraha. Ero korostui syksyn 2017 opintorahan leikkauksen jälkeen. Opintotukeen kuuluu valtion takaama lainausuus, eikä opiskelua voi suoraan verrata sosiaalisen riskinä työttömyyteen tai köyhyyteen. Lisäksi opiskelu on ilmaista, ja osan opintolainasta voi vähentää verotuksessa.

Ongelmaksi voi muodostua niin kutsuttu lukkiutumisefekti: nuoret jäävät osallistumistulolle, vaikka heidän olisi muun muassa tulevien työmahdollisuuksiensa takia kannattavampaa suorittaa tutkintoon johtavia opintoja. Toimet nuorten maksuhäiriömerkintöjen vähentämiseksi voivat madaltaa kynnystä ottaa opintolainaa. Yleinen suhtautuminen opintolainoihin saattaa muuttua opintotuen lainapainotteisuuden lisääntyessä.

Vaikeimmassa tilanteessa olevat nuoret tarvitsevat kuitenkin ylimääräistä taloudellista tukea siirtymisessä osallistumistulolta opintotuelle. Poikkeustapauksissa nuoret voisivat ainakin ylimenokauden ajan saada aktiivitason osallistumistulosta tutkintoon johtavaan koulutukseen. Käytännössä nuoret saisivat pitää määräjän osan osallistumistulosta, esimerkiksi 300 euroa kuukaudessa. Osallistumistulo maksettaisiin opintorahan lisäksi. Esimerkiksi lastensuojelun jälkihuollossa olevat nuoret voisivat saada sen tutkintoon johtaviin opintoihin.

Tutkinnon osia olisi mahdollista suorittaa osana kuntouttavaa työtoimintaa, työkokeiluja, muuta vastaavaa palvelua tai muutoin aktiivitason osallistumistulon mukaisessa toiminnassa. Näin palveluissa olevien nuorten osaaminen tulisi tunnustetuksi ja tunnustetuksi virallisiksi tutkinnoiksi tai niiden osiksi nykyistä laajamittaisemmin. Nekin nuoret, jotka eivät kykene osallistumaan formaaliin koulutukseen, saisivat luettua hyväksi aktiivitoimissa kertyvää osaamista. Työpajatoiminnassa osaamisen tunnistamista on tehty vuosia, ja työpajat ovat kehittäneet tähän työkaluja, joita voitaisiin ottaa laajempaan käyttöön.

Sosiaaliturvan kokonaisuudistus herätti runsaasti keskustelua keväällä 2018. Eri tahot kannattivat mallia, jossa Suomi siirtyisi yhtenäiseen perusturvaan Ison-Britannian mallin mukaisesti (ks. Maanselkä 2018). Nuorten osallistumistulo voisi tulla osaksi mallia, jos samalla otetaan huomioon syrjäytymisvaarassa olevien nuorten erityiset palvelutarpeet.

HEIKKI HIILAMO

VTT, FT, sosiaalipoliittikan professori
Helsingin yliopisto

Kirjoitus perustuu raporttiin Hiilamo H., Määttä A., Koskenvuo K., Pyykkönen J., Räsänen T. & Aaltonen S. (2018). *Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti*. Diak puheenvuoro 11. Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-298-1>.

LÄHTEET

- Alatalo, J., Mähönen, E. & Räisänen, H. (2017). *Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus*. TEM-analyysejä 76/2017. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Anttonen, A. & Sipilä, J. (2000). *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Eurofound (2016) *Exploring the diversity of NEETs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurofound (2012). *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EU Commission (2010). *Youth on the move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Follesø, R. (2015). Youth at risk or terms at risk? *YOUNG: Nordic Journal of Youth Research* 23 (3), 240–253.
- Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: Representing problematic labour market transitions among early school-leavers. *Work, Employment & Society* 20 (3), 553–569.
- Halvorsen, B., Hansen, O. J. & Tägström, J. (2012). *Unge på Kanten: Om inkludering av utsatte ungdommer*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Hiilamo, H. (2010). Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo H. & Saari J., (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalsiin mahdollisuuksiin*. Helsinki: Diakoniammattikorkeakoulu, 265–286.
- Hiilamo, H., Määttä, A., Koskenvuo, K., Pyykkönen, J., Räsänen, T. & Aaltonen, S. (2017a). *Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti*. Diak-puheenvuoroja. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/133266/Puheenvuoro_11_978-952-493-298-1.pdf?sequence=4&isAllowed=y.
- Hiilamo, H. T., Komp, K. S., Moisio, P., Sama, T. B., Lauronen, J.-P., Karimo, A. I., Mäntyneva, P., Parpo, A. & Aaltonen, H. (2017b). *Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hyggen, C. (2015). *Unge utenfor utdanning og arbeid i Norden. Utfordringer, innsatser og anbefalinger*. TemaNord 2015:536.
- Hämäläinen, K. & Hämäläinen, U. (2012). Matkalla maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2012 (2), 6–18.
- Kraak, A. (2013). State failure in dealing with the NEET problem in South Africa: Which way forward? *Research in Post-Compulsory Education* 18 (1–2), 77–97.
- Käärilä, A. & Hiilamo, H. (2017). Children in Out-of-home Care as Young Adults: A Systematic Review of Outcomes in the Nordic Countries. *Children and Youth Services Review* 79, 107–114.
- Larja, A., Törmäkangas, L., Merikukka, M., Ristikari, T., Gissler, M. & Paananen, R. (2016). NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä. *Tieto & Trendit* 2016 (2). Helsinki: Tilastokeskus.
- Maanselkä, A. (2018). *Kannustava perusturva*. Helsinki: Kompassi.
- Myrskylä, P. (2012). Koulutustaso selittää työurien pituutta. *Tieto & Trendit* 2012 (6). Helsinki: Tilastokeskus.
- Nilsen, Ø. A. & Reiso, K. H. (2014). Scarring effects of early-career unemployment. *Nordic Economic Policy Review* 2014 (1), 13–46.
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. ja Gissler, M. (2016). *Suomi nuorten kasvuympäristönä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Serracant, P. (2014). A brute indicator for a NEET case: Genesis and evolution of a problematic concept and results from an alternative indicator. *Social Indicators Research* 117, 401–419.
- Schmillen, A. & Umkehrer, M. (2017). The scars of youth: Effects of early-career unemployment on future employment experiences. *International Labour Review* 156 (3/4), 465–494.
- Yates, S. & Payne, M. (2006). Not so NEET? A critique of the use of 'NEET' in setting targets for interventions with young people. *Journal of Youth Studies* 9 (3), 329–344.

TEKSTI: KATRIINA TAPANILA
KUVAT: HAASTATELTUJEN ARKISTOT

Koulutusko osallisuuden avain?

”Kaikki kynnelle kykenevät voisivat omilla kyvyillään ja haluillaan osallistua työelämään”, sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo maalaa Suomelle tulevaisuuskuvaa. Yksi keino pyrkiä tavoitteeseen on osallistumistulo. Täystyöllisyyden ja osallisuuden yhteiskuntaan on vielä matkaa, ja sen saavuttamisen keinoistakin on erimielisyyttä. Aikuiskouluttajat ja tutkijat ottavat kantaa professorin ehdotuksiin.

”JÄRJESTELMÄÄN TARVITAAN TÄYSREMONTTI”

”KOKO SOSIAALITURVAJÄRJESTELMÄ pitää uudistaa niin, että se kannustaa kaikenlaiseen aktiivisuuteen, oli se sitten koulutusta, työnhakua ja työntekoa, itsensä kehittämistä tai jopa vapaaehtoistyötä. Pelkkä porkkanan tai kepin tarjoaminen ei riitä, vaan lisäksi koulutusjärjestelmää, eli koulutuksen tarjontaa, koulutusmahdollisuuksia ja -menetelmiä pitää kehittää. Jos ja kun perinteinen koulutustarjonta ei ole yksilön näkökulmasta houkutteleva tai toimiva, ei auta, vaikka siihen kannustetaan. Heikki Hiilamon viesti on, että tutkinnoilla on enää vain se merkitys, että ne

osoittavat työnhakijan olevan oppimiskykyinen ja -haluinen. Moni syrjäytymisvaarassa oleva oppii ja osaa arjessaan vaikka mitä, mutta nykyjärjestelmä ei kykene antamaan sille muodollista todistusta.

Pidän järkeenkäypänä Hiilamon ajatusta, että yksilöiden tulee voida osallistua koulutukseen ja muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan omien kykyjensä ja halujensa mukaan. Erityisesti joillakin pitkäaikaisyrittäjillä ei ole riittävästi työelämän vaatimia tietoja, taitoja ja asenteita. Olisi inhimillistä tunnustaa tämä tosiasia ja tarjota heille muitakin vaihtoehtoja

kuin – epärealistisesti – joko huipputyötä innokkaina asiantuntijana tai pitkäaikaistyöttömyyttä. Edes tavallinen suorittavan tason työ ei ole kaikille realistinen, tai sitten sillä ei pysty elättämään itseään.

Hiilamon ehdottama osallistumistulo mahdollistaisi sen, että kansalainen voisi omien voimiensa mukaan tehdä esimerkiksi omavalintaista vapaaehtoistyötä muutamana päivänä viikossa tai opiskella omaehtoisesti esimerkiksi kansalaisopistossa.

Aikuiskasvattajien tehtävä osallisuuden edistämisessä on tehdä tutkimusta ja kehittämistyötä syrjäytymisvaarassa olevista ryhmistä ja syrjäytymisen ilmiöistä. Aikuiskouluttajien tulee kehittää ja tarjota ihan uusia opiskelumahdollisuuksia, joilla lisätään osallisuutta. Asiantuntijoiden tehtävänä on jatkaa päättäjien nilkan

puremista, eli painostusta ja lobbaamista, jotta he suostuvat hyödyntämään tutkitun tiedon päätöksissään.

Sosiaaliturvaan tarvitaan ehdottomasti ja pian täysremontti. On pelottavaa huomata, miten huonosti näin tärkeää uudistusta saadaan eteenpäin, koska poliitikot suhmuroivat omista poteroistaan ja romuttavat kaikki uudistusyritykset.”

JYRI MANNINEN

aikuiskasvatustieteen professori
Itä-Suomen yliopisto

”MAHDOLLISUUKSIEN SIJAAN TULEE PUHUA OIKEUDESTA KOULUTUKSEEN”

”TYÖMARKKINOILLA EI ENÄÄ PÄRJÄÄ pelkällä peruskoulupohjalla, joten kaikki panostus siihen, että vähintään toisen asteen tutkinto on kaikkien saavutettavissa, on tavoiteltavaa. Nykyisin näin ei ole, sillä esimerkiksi oppimateriaali- ja työvälinekustannukset ovat esteenä ja jarruna.

Aikuisopiskelusta aiheutuvat kustannukset, esimerkiksi avoimen yliopiston opintomaksut, ovat pienituloisille ja erityisesti työttömille liian suuret. Siksi keskustelu koulutuksen markkinoinnista välttämättömyydestä ja huolipuhe vaikeimmassa asemassa olevien koulutushaluttomuudesta on epärealistista. Koulutuksen saavutettavuus ja avoimuus edellyttävät poliittisia valintoja. Työttömien opintoja ja kouluttautumista estävät usein lisäksi byrokraatialoukset: esimerkiksi mahdollisuus omaehtoiseen opiskeluun työttömyysturvalla ei toteudu yhdenvertaisesti, sillä se on pitkälti riippuvainen asiaa käsittelevän, yksittäisen TE-toimiston työntekijän lausunnosta.

Euroopan unioni on esittänyt Eurooppa 2020 -kasvustrategian suosituksina jäsenmailleen investoimista koulutusjärjestelmiin, mutta Suomen suunta on viime vuosina ollut päinvastainen: koulutuksesta on leikattu.

Suorana politiikkasuosituksena EU on ehdottanut jäsenmailleen työllistymistä tukevien toimien kohdentamista erityisesti heikoimmassa asemassa oleviin ja vaikeimmin työllistyviin ryhmiin, joihin kuuluu esimerkiksi vammaisia henkilöitä. Suomen julkiset työvoimapalvelut ovat muuttumassa pääosin yksityisesti tuotetuiksi kasvupalveluiksi, eikä niihin olla luomassa minkäänlaisia kannustimia vaikeimmin työllistyvien palvelemiseksi. Tämänkin suosituksen suhteen suunta on Suomessa päinvastainen.

Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien ryhmien työllistymistä voidaan edistää monin keinoin, mikäli on poliittista halua. Esimerkistä käy työllistämisehtojen laaja ja rohkea käyttö julkisissa hankinnoissa. Myös nuorten työpajatoiminnan ja pitkäaikaistyöttömien kuntouttavan työtoiminnan opinnollistaminen olisivat konkreettisia toimia, joilla parannettaisiin sekä syrjäytymisvaarassa olevien asemaa että edistettäisiin heidän siirtymistään koulutukseen ja pitkällä tähtäimellä työmarkkinoille.

Tutkijoiden ja asiantuntijoiden tehtävä on palata puhumaan ihmisten oikeuksista mahdollisuuksien korostamisen sijaan. Erityisesti taloudellisten, sosi-

aalisten ja sivistyksellisten oikeuksien turvaaminen on tärkeässä asemassa puhuttaessa ihmisten osallisuudesta ja syrjäytymisen torjumisesta. Heikki Hiilamon mukaan täystyöllisyys ei Suomessa tunnu enää yhtä houkuttelevalta tavoitteelta, koska se on jo keran saavutettu ennen 1990-luvun lamaa. Täystyöllisyyden tavoite on kuitenkin yhä merkittävä monessa kansainvälisessä sopimuksessa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus muistuttaa jokaisen ihmisen oikeudesta työhön.”

HELKA RAIVIO
tutkija-kehittäjä
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

”HENKILÖKOHTAINEN OHJAUS TUKEE OSALLISUUTTA”

”OLEN SAMAA MIELTÄ SIITÄ, että erityisesti nuoria tulee kannustaa koulutukseen kaikin voimin. Kannustaminen voi kuitenkin olla haastavaa, jos nuori on jo syrjäytymisvaarassa. Tarvitaan siis pitkäjänteistä, enakoivaa tukea, kannustusta ja ohjausta, jotta kaikki suorittaisivat ainakin toisen asteen tutkinnon. On tärkeä tukea osallisuutta, jotta nuori kokee voivansa vaikuttaa omaan tilanteeseensa mielekkäällä tavalla. Tarvitaan henkilökohtaista ohjausta ja lähipiirin tukea.

Opiskelu on opiskelijan satsaus omaan tulevaisuuteen. Se on yleensä hetkellinen elämänvaihe, jonka jälkeen tulotaso muuttuu toivottavan työllistymisen myötä. Toimijuutta tukevalla uraohjauksella voidaan kehittää pidemmän tähtäimen urasuunnittelun taitoja. Ohjauksen keinoin opiskelijaa autetaan arvioimaan opiskelusta aiheutuvia kustannuksia ja hyötyjä suhteessa omaan tulotasoon ja opiskelun kerryttämään osaamiseen. Samalla autetaan opiskelijaa suunnittelemaan talouttaan opintojen aikana.

Heikki Hiilamon ajatus siitä, että jokaisen tulee voida osallistua koulutukseen ja muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan omien kykyjensä ja halujensa mukaan on merkittävä ja motivaatiota lisäävä. Todennäköisesti näin lisättäisiin osallisuuden kokemusta ja siten minäpystyvyyttä.

Yksilön näkemys omista kyvyistään voi kuitenkin olla yhtäältä liian kapea ja rajattu tai toisaalta hyvinkin laava. Ohjauksella on mahdollista lisätä yksilön realistista näkemystä omista kyvyistään ja siten laajentaa omien tavoitteiden suuntaamista. Usein muutkin tekijät vaikuttavat kouluttautumiseen ja yhteiskunnassa toimimiseen. Osallisuuden tukemisessa täytyy huomioda esimerkiksi Hiilamonkin esiin tuoma perhetaustan vahva vaikutus valintoihin ja tulevaisuuden suunnitteluun, etenkin monikulttuurisissa yhteyksissä.

Aikuisilla, aikuiskasvattajilla ja asiantuntijoilla on iso merkitys osallisuuden edistämisessä. Käytännössä se on taitoa kohdata, keskustella, kysyä ja kannustaa yksilöllä lähtöisesti. Palveluissa, organisaatioissa ja oppilaitoksissa toimivien aikuisten tulee tiedostaa oma roolinsa ja oman toimintatapansa merkitys osallisuuden näkökulmasta. Ohjaus on ajan, huomion ja kunnioituksen antamista, ja sen myötä osallisuus mahdollistuu.”

PÄIVI PUKKILA
ammattillisen opettajakorkeakoulun lehtori
Hämeen ammattikorkeakoulun
ammattillinen opinto-ohjaaja-
koulutus

Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo luennoi helmikuussa Aikuiskasvatuksen tutkimuspäivillä Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa teemasta ”Miksi sosiaaliturva ei kannusta koulutukseen”.

TUOMO LAIHALA & MINNA MATTILA-AALTO

Ruoka-apu ja osallisuus

Ruoka-avun tilalle ja rinnalle kehitetään yhteisöllistä toimintaa. Riskinä on, että heikossa asemassa olevat eristetään toistensa seuraan.

RUOKA-APUA SAAVAT Suomessa heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat. Yleisin tapa saada apua on leipäjono, joka muodostuu, kun avuntarvitsijat saapuvat paikalle samanaikaisesti. Avunjakajat ovat useimmiten seurakuntia tai kansalaisjärjestöjä, mutta ainakin pääkaupunkiseudulla myös kunnat rahoittavat ruoka-apua.

Ruoka-apuun turvaututaan tyypillisesti silloin, kun omat tulot eivät riitä ravintoon pakollisten menojen jälkeen. Avunsaajat ovat kaiken ikäisiä, usein työttömiä tai eläkeläisiä. He ovat perheellisiä ja yksinasujia, naisia ja miehiä – tavallisia hyvinvointivaltion asukkaita, jotka ovat suistuneet pitkäaikaiseen niukkuuteen.

Valtaväestöllä on kärkeviä mielipiteitä huono-osaisista ja siitä, mikä on heille hyväksi. Heikkoon asemaan joutuneita saatetaan pitää laiskoina ja syyllisinä omaan köyhyyteensä. Samalla heitä kannustetaan sellaiseen aktivoivaan toimintaan, johon harva hyväosainen itse olisi halukas osallistumaan. Hyväntahtoisilla mutta idealistisilla avauksilla huono-osaisen arjesta luvataan tehdä tavalla tai toisella parempaa ilman,

että hänelle annetaan lisää rahaa pakollisten menojen hoitamiseen.

Koska leipäjonossa voi parhaimmillaan syntyä myös myönteisiä kohtaamisia sekä avunsaajien kesken että avunsaajien ja auttajien välillä, ajatus leipäjonosta osallistavana yhteisönä on viime aikoina lähtenyt lentoon järjestötoimijoiden ja tutkijoidenkin parissa. 'Osallisuus', 'osallistuminen', 'osallistaminen' tai 'aktivoiminen' ovat järjestökentän monissa kehittämishankkeissa käytettyjä avainkäsitteitä.

Yhteiskuntatieteissä ei ole yhtä vakiintunutta osallisuuden määritelmää. Tyypillisimmin se määritellään yhteiskunnassa mukana olemiseksi eli sosiaaliseksi inklusioksi. Se on näin syrjäytymisen, sosiaalisen eksklusion, vastakohta.

Osallisuus ymmärretään väestön valtavirtaa edustavien hyväosaisten määrittelemiksi ja hyväksymiksi tavoiksi osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Sitä mitataan yksilön edellytyksillä osallistua yhteiskunnan tavanomaisiin toimintoihin – köyhältä edellytykset usein puuttuvat.

HYVINVOINTIVALTION TULEE ETSIÄ RATKAISUJA, JOTKA KITKEVÄT HYVÄNTEKEVÄISYYDEN TARVETTA.

Kehittämishankkeissa osallisuudella näytetään tarkoitettavan lähinnä yksilön osallistamista johonkin toimintaan tai ylipäätään jossakin mukana olemista. Esimerkistä käy syrjäytyneen osallistuminen vertaisryhmään.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttaman Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeen (Sokra) mukaan toiminnan voidaan katsoa lisäävän osallisuutta, kun osallistuja niin halutessaan

1. saa aineellisia resursseja
2. voi tehdä itselleen mielekkäitä asioita
3. voi kuulua ryhmään tai yhteisöön
4. voi toimia paikallisen elinympäristön hyväksi
5. saa tarvittaessa yksilöllistä palvelua.

Kriteerit täyttyviin, vakiintuneisiin hankkeisiin kuuluvat esimerkiksi työn tai opiskelun ulkopuolelle jääneille nuorille tarkoitettu Helsingin Diakoniasalaitoksen Vamos-toiminta ja päihdeongelmaisille suunnatut päiväkeskukset. Näillä pyritään tavoittamaan syrjään jääneitä, jotka eivät muuten välttämättä onnistuisi saamaan tarvitsemaansa apua. Matalan kynnyksen palvelupisteissä on mahdollisuus myönteisiin kohtaamisiin, kuulluksi tulemiseen, yhteiseen toimintaan ja arjen rytmin löytämiseen.

MITÄ LEIPÄJONOJEN TILALLE?

Kuluvana vuonna on uutisoitu, kuinka muun muassa Helsingin kaupunki haluaa eroon leipäjonoista. Yhtenä vaihtoehtona pidetään niiden korvaamista

avunsaajia osallistavalla toiminnalla, kuten kokoomalla heidät yhteisöllisen matalan kynnyksen toimintaan, syömään ja laittamaan ruokaa yhdessä. Vantaa väittää tässä jo onnistuneensa – tosin siellä on edelleen leipäjonoja, ja vantaalaisten kerrotaan käyvän Helsingin leipäjonoissa.

Osallistava toiminta ei myöskään ole ilmaista: esimerkiksi Vantaan kaupunki investoi muutama vuosi sitten puolitoista miljoonaa euroa niin sanottuun hävikkiterminaaliin eli ylijäämä- ja lahjoitusruoan varastointiin ja käsittelyyn tarkoitettuun logistiikkakeskukseen. Myös seurakunta rahoittaa osallistavaa ruoka-aputoimintaa.

Ruoka-avun jakamista koskevia osallistavia kokeiluja ja kehittämishankkeita on meneillään useita. Niiden tarjoama ratkaisu on yhteisöllisyys. Hankkeiden vaikuttavuusarviointien mukaan osallistajat hyötyvät toiminnasta. Missään ei kuitenkaan kerrota, kuinka suuren osan avun tarvisijoista toiminta tavoittaa, kuinka hyvin se auttaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevia tai auttaako se ketään pääsemään ruoka-avun tarpeesta eroon.

Nykyistä tehokkaampien, parempien ja avunsaajien kannalta inhimillisempien ruoka-avun muotojen kehittäminen on oikein, mikäli näin tavoitellaan samalla avunsaajien yhä parempaa yhteiskunnallista osallisuutta tai toimijuutta. Näin ei kuitenkaan saa käydä ilman, että samalla pohditaan, kuinka avun tarve saadaan vähenemään tai – parhaassa tapauksessa – kokonaan lakkaamaan.

Hyvinvointivaltion tulisi etsiä ratkaisuja, jotka edistävät syrjään jääneiden ihmisten kuntoutumista aktiiviseen yhteiskunnalliseen toimijuuteen ja kitkevät hyväntekeväisyyden tarvetta. Mikään koti- tai ulkomainen tutkimus ei kuitenkaan ole osoittanut, että jokin ruoka-avun muoto poistaisi ruoka-avun tarpeen taustalla olevia köyhyysongelmia. Päinvastoin ruoan jakaminen voi ylläpitää köyhyyttä. Isoissa kaupungeissa on suurimmat asumiskustannukset ja tyypillisesti pisimmät leipäjonot. Todellinen tarve olisi lyhentää jonoja yhteiskuntapoliittisin keinoin esimerkiksi asumiskustannuksia kohtuullistamalla.

KAIKKIA OSAPUOLIA KUULTAVA

Vielä julkaisemattoman kyselytutkimuksen mukaan avunsaajien suuri enemmistö on tyytyväinen Helsingin nykyisten leipäjonojen toimintaan. Vastaajista 85 prosenttia oli täysin tai osin samaa mieltä, että ruoanjakelu on järjestetty hyvin, ja 44 prosenttia koki, että muiden ihmisten tapaaminen jonossa on tärkeää. Viidennes vastaajista oli täysin eri mieltä, joka kymmenes osin eri mieltä, ja neljännes ei ollut samaa eikä eri mieltä. Tulokset eivät kuitenkaan kerro, mitä ne lukuisat tutkimukseen tai tutkijoihin kielteisesti suhtautuneet jonottajat olisivat vastanneet, jos olisivat ilmaisseet mielipiteensä. Kyselyyn vastasi runsaat 800 avunsaajaa kahdessa leipäjonossa Helsingissä syksyllä 2016.

Miksi tulisi pyrkiä eroon ilmeisen tehokkaista leipäjonosta ja korvata ne toiminnalla, joka on harppaus tuntemattomaan? Itse asiassa vakiintuneet toimijat ovat viime aikoina tehostaneet jakelua ja saaneet siten jonot ja jonotusajat huomattavasti lyhenemään. Sen sijaan emme tiedä, miten monia osallistava toiminta auttaa tai miten käy niille, jotka eivät halua tai voi osallistua siihen. Kaikille leipäjonossa käyville tuskin pystytään järjestämään osallistavaa toimintaa, ellei voimavaroja olennaisesti lisätä nykyisestäään.

Puolet Helsingin leipäjonojen asiakkaista ei pidä tärkeänä toisten tapaamista jonossa. Kuinka suuri osa huono-osaisista siis todella kaipaa yhteisruokailutoimintaa? Vastausta voi etsiä kysymällä, kuinka usein hyväosainen käy ruokailemassa ventovieraiden kanssa.

Kehityshankkeissa olisi syytä kuunnella avun jakajia ja heidän asiakkaitaan – heitä, jotka parhaiten tuntevat ruoka-avun kentän. Vastauksena avunsaajien toiveeseen yhteisruokailun rinnalle voisi pikemminkin kehittää avustusmuotoja, joissa ruokaa ja apua jaetaan suoraan avun tarvitsijan kotiin. Näin sosiaalisista ja liikkumisvaikeuksista kärsivätkin saisivat avun perille.

Ideologisten tai järjestökentän omista tarpeista lähtöisin olevien pyrkimysten riskinä on, että ne osallistavat heikossa asemassa olevia ensisijaisesti kaltaistensa seuraan, mikä voi yhtäältä edistää huono-osaisen identiteetin syntyä ja toisaalta karkottaa jotkut avun tarvitsijat. Samalla suunnitellut hankkeet saattavat vaikeuttaa vakiintuneiden avunjakajien toimintamahdollisuuksia, mikäli niiden järjestöavustuksia kanavoidaan osallisuuskokeiluihin.

Vakiintuneet toimijat pelkäävät toimintansa lakkaavan ja suuren osa avun tarvitsijoista jäävän ilman ruokaa. Aiheellista huolta herättää lisäksi se, tuoko uusi yhteisruokailumalli takaisin vanhakantaisen tarveharkinnan ja avunsaajien rekisteröinnin, kun iso joukko ruokailijoita pitää saada pöydän ääreen samanaikaisesti.

TUOMO LAIHALA
YTT, tutkija
Tampereen yliopisto

MINNA MATTILA-AALTO
VTT, KM, erikoistutkija
tuottavuusvalmentaja
Työtehoseura

KIRJALLISUUS

Laihiala, T. (2018). *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonosta: huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 163. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Mattila-Aalto, M. (2012). Oppimista ja syrjäytymisen ehkäisemistä oma-avun yhteisössä: tapaus leipäjono. *Aikuiskasvatus* 32 (1), 6–16.

Vapaa sivistystyö kansallisen dialogin rakentajana

Vapaan sivistystyön toimintamuodot ovat vuosisadan aikana muuttaneet muotoaan. Dialogitaitojen opiskelulle on jopa suurempi tarve kuin alkuaikoina.

ENSIMMÄISET TYÖVÄENOPISTOT ja kansalaisopistot syntyivät vähän yli sata vuotta sitten osana modernin kansallisvaltion muodostumista. Suomalaisen sivistysliikkeen snellmanilainen ideologia sisälsi ajatuksen, että kansakunnan tuli koostua sivistyneistä kansalaisista, jotka pystyisivät työskentelemään niin oman kuin kansankin hyvinvoinnin edistämiseksi. Sivistysajattelu lävisti käytännössä kaikki poliittiset liikkeet ja yhteiskuntaryhmät, joskin syyt ja perustelut vaihtelivat. Ensimmäisten opistojen perustamispäätöksissä korostuivat sivistysprojektin yleisten tavoitteiden lisäksi maininnat kansalaistaitojen kehittämisestä.

Modernisaation mukana kaupungistuminen ja teollistuminen etenivät valtavin harppauksin, ja pelkästään 1900-luvun vaihteessa kaupunkiväestön määrä kaksinkertaistui. Samalla Suomeen saapuivat uuden ajan poliittiset ideologiat – ja yhteiskunnalliset ongelmat.

Vuoden 1906 eduskuntauudistuksen mukana toteutunut yleinen ja yhtäläinen äänioikeus korosti kansalaistaitoja ja sivistystä alan keskusteluissa: kansalaisten tulisi pystyä käyttämään äänioikeuttaan kansallisen hyvän edistämiseksi. Puhujan omasta taustasta riippui, mitä tämä käytännössä sitten tarkoitti.

Joka tapauksessa kaikkia ryhmiä yhdisti ajatus, että vapaan sivistystyön opistoissa tulisi olla laajemmat tavoitteet kuin vain oppilaiden tiedollisten valmiuksien parantaminen. Tarvittiin kansalaistaitoja, kykyä toimia

ihmisenä ihmisten joukossa – eli sivistystä. Näin työväenopistojen ja kansalaisopistojen alkutaipaleen keskeisenä tavoitteena oli nimenomaan kasvattaa kansalliseen dialogiin pystyviä ja osallistuvia kansalaisia.

Miten opistot sitten käytännössä toteuttivat dialogia korostavaa sivistystehtäväänsä? Koska järjestelmä perustui vapaaehtoiseen osallistumiseen, siihen oli alkuunkin sisällytetty dialogin vaatimus. Sivistystehtävää ei voinut toteuttaa oppilaille vieraan ideologian, kartta-keppipedagogian tai puisevan teoriapitoisen luennoinnin kautta. Tarvittiin yhteisöllisyyttä ja opistodemokratiaa. Eri aineiden opiskelijat ja opettajat tuli saada saman opistolaisyhteisön jäseniksi. Tavoitetta tukivat opistolaisneuvostot, toverikunnat, opistolaisyhdistykset, iltamat, kesäkodit, retket ja yhteisjärjestöt.

Opistolaisuuden tavoite näkyi hyvin vuonna 1919 perustetun Työväenopistojen liiton toiminnassa: alusta alkaen mukana olivat niin opistojen omistajat, opettajat kuin oppilaatkin. Liiton kokouksissa istui näin samoissa pöydissä kunnanvaltuustojen porvaristo, sivistyneistön edustajia ja työväestöä.

Yhteiskunnallista dialogia ja siihen tarvittavia kansalaistaitoja opiskeltiin lisäksi omana oppiaineenaan. Aina 1960-luvulle saakka opistojen suosituimpia opintoryhmiä olivat keskustelupiirit, jotka esimerkiksi Helsingin työväenopistossa vetivät salit täyteen vuosien ajan.

Vuoden 1922 opetusohjelmassaan työväenopisto esitteli keskustelupiirin toteamalla, että tavoite oli ”pe-rehdyttää opistolaisia kokoustenpitoon ja keskustelutaitoon sekä ylläpitää toveriyhteyttä opiskelijain keskuudessa”. Piirin vetäjänä toimi opiston johtaja, mutta kokouksien puheenjohtajana ja sihteerinä toimi aina joku piirin jäsen. Yksi opiskelija tai vieraileva luennoija alusti aina jostain ajankohtaisesta aiheesta, minkä jälkeen kuultiin ensin piiriläisistä valitun opponentin puheenvuoro, ja lopuksi koko piiri osallistui keskusteluun. Kokouksesta tehtiin pöytäkirja ja keskusteluista laadittiin kuvaukset piirin omaan lehteen. Lisäksi piiri järjesti kerran kuukaudessa ”ohjelmallisen seurustelu- ja juhlaillan”.

Aikalaismuistelmissa opintopiirien ”kokousten” kerrotaan olleen monesti erittäin keskustelevia, ja ajoittain kokouksissa käsiteltyjen aiheiden herättäneen suuria tunteita. Jos keskustelu oli karata puheenjohtajan käsistä, opintopiirien kokouksia rauhoitettiin yhteislaululla. Parin reippaan laulun jälkeen kuumimmat tunteet olivat laimentuneet, ja keskustelua voitiin jatkaa.

UUDEN AJAN YHTEISÖLLISYYYS

Ensimmäisten vuosikymmenien ajan vapaa sivistystyö edisti siis tietoisesti sekä suoraan että epäsuorasti kansallista dialogia ja eri yhteiskuntaryhmien kansalaistaitojen kehittymistä. Entä miten on nyt? Lain mukaan

”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävä kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.”

Tavoitteet ovat säilyneet ennallaan, vaikka avainkäsite – ’sivistys’ – onkin korvattu konkreettisemmilla määrittelyillä.

Vapaa sivistystyö on ollut 1990-luvun alkuvuosista lähtien suurissa muutoksissa, jotka ovat pääosin olleet sidoksissa laajemmin yhteiskunnan muuttumiseen.

Kansalaisten koulutustason nousu on tehnyt opistoista yhä enemmän luovuuden ja lisäopintojen mahdollistajia kuin kansalaiskasvattajia. Opistoille julkisessa keskustelussa asetetuissa tavoitteissa ja toimialan omassa viestinnässä on aiempaa enemmän nostettu esiin toiminnan suoria hyötyjä niin yksilöille kuin kansantaloudelle. Opistot ovat pitäneet roolinsa kansalaistaitojen välittäjinä: ikäihmisille tarjotaan tietotekniikan opetusta, ja maahanmuuttajia kotoutetaan.

Modernin ajan yhteisöllisyydestä on siirrytty jälkiteollisen ajan yksilöllisyyteen. Juhlat, opistolaisyhdistykset ja kesäkodit alkavat olla historiaa. Koko opiston yhdistävän yhteisöllisyyden ovat korvanneet kurssien ja ryhmien omat kokoontumiset ja someryhmät.

Toiminta luokkahuoneissa on samanlaista kuin vapaan sivistystyön ensimmäisen sadan vuoden aikana, mutta toiminta luokkahuoneiden ulkopuolelta on muuttunut täysin. Modernin ajan yhteisöllisyyden varaan rakentunut sivistystyö on menettänyt toimintaedellytyksensä. Opistolaiset eivät enää ole opistolaisia vaan enemmänkin opiskeluryhmänsä jäseniä. Heidän taustansa ovat aiempaa moninaisempia: samassa teatteriryhmässä tai käsityökurssilla saattaa olla osallistujia vauvasta vaariin ja kouluja käymättömistä maahanmuuttajista emeritusprofessoreihin. Mikrotasolla tapahtuu sama kuin se, mitä aiemmin haettiin opistolaisuuden nimissä.

Vapaan sivistystyön ensimmäisten vuosikymmenien keskustelupiirit ovat katoavaa opistolaisperinnettä. Kansallisen dialogin harjoittelu suurissa opintopiireissä ei enää saa suomalaisia liikkeelle. Tarve yhteisen keskustelun opettelulle ei kuitenkaan ole kadonnut. Someaika on nostanut uudelleen ja aiempaa voimakkaammin esiin vihapuheen, kuplat ja monenlaisia toiseuden sietämisen ongelmat.

Opistolaisliikkeen satavuotisjuhlan tavoitteeksi sopsi uudenlainen someajan keskustelupiiri. Tarvetta sille ainakin olisi.

SAMU NYSTRÖM

FT, Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentti
Helsingin yliopisto

Miten sivistyksestä puhutaan

Sivistys on niin suuri asia, että siitä ei tarvitse huutaa.
Sivistys on sanoissa, teoissa ja vaikutuksissa, joita
tekomme jättävät.

SIVISTYS ON KORKEA tavoite ja ylevä tosiasia. Meillä ei ole mitään syytä tinkiä sivistyksen arvosta ja sisällöstä. Mutta tästä ei seuraa mitään tiettyä tyylin ja ilmaisukeinon suhteen.

Sovellan sivistyksen retoriikkaan eli tapaan, jolla siitä puhutaan, väljästi klassista *ectos*, *paatos* ja *logos* -kolmijakoa. 'Eetos' on tekstin, tai puheen, tarkoitus, se mihin pyritään ja miksi teksti on olemassa. 'Paatos' on se tapa, eli tyyli, jolla teksti toteuttaa tarkoitustaan, ja 'logos' tekstin asiasisältö.

'Sivistys' puolestaan kuuluu ryhmään, jota nimitän koviksi tosiasioiksi. Se on asiallisesti hyvin pitkälle samaa kuin ihmisyyden eli inhimillisyyden, ja 'inhimillisyyden' on käsitteenä samantyyppinen kuin 'sivistys'. Kumpikin käsite ylittää totutun arvojen ja faktojen kahtiajaon, koska ne itse aina ja välttämättä ovat molempia, yhtä aikaa. Kovien tosiasioiden ydintä ovat sellaiset perusulottuvuudet kuin hyvyys, totuus ja kauneus. Sivistyksestä ei oikein puhua ilman, että taustalla on tuon mainitun kolminaisuuden luonne kovana tosiasiana.

Sivistys ei ole asia, jota määrittelemme ulkopuolelta ja ahdamme lokeroon, vaan sivistys on se, mitä me olemme ja elämme.

Ja koska ihmisellä on sellainen asia kuin sivistys, hänellä on käytössään sellainen työväline kuin

määrittely. Sivistykseen kuuluu se, että osaa arvioida määrittelemisen tapaisten työkalujen käyttökelpoisuutta ja tarpeellisuutta.

Sivistys on siten yhtä aikaa arvo ja tosiseikka, fakta. Jos se olisi vain arvo, se olisi kaunis juhlapuheiden ihanne, jota tavoitellaan mutta joka ei oikein toteudu. Jos se olisi vain tosiseikka, se olisi yksi asia muiden joukossa, tai sitten se laajenisi liikaakin niin, että kaikki olisi sivistystä. Niinhän se on inhimillisyydessäkin: yhtäältä kaikki on inhimillistä, toisaalta inhimillisyyden on jotain erityistä, jota pitää edistää, vaatia ja kannattaa.

SIVISTYS ON VAATIMUS JA TAVOITE

Mitä se on, kun jokin on yhtä aikaa arvo ja tosiseikka? Se on jotain kolmatta. Sivistys on arvon ja tosiseikan lisäksi vaatimus ja tavoite. Sivistyksen pitää olla, ja sivistykseen me pyrimme. Se on myös on koko ajan totta, toteutunutta ja olemassa olevaa.

Sivistys on siten suuntautumista – näköala ja vaatimus. Mutta samalla se on näkökulma, josta tarkastelemme olemassa olevaa. Se on tapa, jolla olemme olemassa.

Sivistyksen luonne määrittelee tapaa, jolla siitä puhumme. Eetoksen, paatoksen ja logoksen tulee

SIVISTYS ON SITÄ, MITÄ OLEMME JA ELÄMME.

olla tasapainossa keskenään, ja kenties sivistyksessä tasapaino on helppokin löytää. Ne ovat ilman muuta lähellä toisiaan.

Sivistyksen logos, asiasisältö, sisältää tavoitteen ja pyrkimyksen. Ei ole sivistystä joka vain on, mitattavissa, punnittavissa ja arvioitavissa, vaan sivistys on se, joka arvioi ja jonka pitää arvioida. Sivistyksen logos sisältää tavoitteen: meidän on puhuttava sivistyksestä, edistetävä sitä, sitouduttava siihen, elettävä sitä todeksi.

Mutta sittenkin eetos, paatos ja logos ovat myös erillisiä. Sivistyksen paatos voi olla vaikka minkälaista, ja sen pitääkin olla.

SIVISTYKSEEN KUULUU ARMO

Sivistyksen luonne ylevänä tosiseikkana ja korkeana arvona ei tarkoita sitä, että siitä pitäisi puhua ja sitä pitäisi edistää vain jossain korkeassa tyyli- ja korkealla paatoksella. Päinvastoin sivistyksenkin sopii se, että voidaan myös puhua tekstiä vastaan. Jos puhum-

me todella suuresta asiasta ja meillä on paljon sanottavaa, voimme sanoa sen pienesti ja vaatimattomasti. Jos on todella varma asiastaan ja sanoistaan, niitä ei tarvitse korostaa ja alleviivata. Päinvastoin, suuren ja tärkeän asian voi sanoa pienellä, vaatimattomasti, ohimennen livauttaen.

Sivistys on inhimillisyyttä, ja inhimillisyyteen kuuluvat tunnetusti vajavaisuus ja epätäydellisyys. Silloin siihen kuuluu armo, armollisuus itseäkin kohtaan. Voimme puhua sivistyksestä vaikka millä tavoin ja toimia sen hyväksi vaikka millä tavoin, se on niin suuri asia että siihen mahtuu monenlaista. Sivistys on ennen muuta pieniä sanoja ja pieniä tekoja, mutta toisinaan ja tarvittaessa suuriakin. Sivistyksen kanssa ei tarvitse olla liian mahtipontinen.

Sivistys on sanoissa, joita nyt käytämme mutta myös vaikutuksissa, joita jätämme. Niitä ei aina voi tarkoin tietää ja arvioida. Juuri siksi on syytä uskoa sivistykseen.

EERO OJANEN
FT, filosofi, kirjailija

Aikuiskasvatus avoimeksi

Aikuiskasvatus sai huhtikuussa toteutettuun lukijakyselyyn 134 vastausta. Palaute on hyödyksi, kun valmistelemme julkaisun siirtämistä verkkoon. Kiitos jokaiselle vastaajalle!

Vastaajien kesken arvottiin Museokortti (68 euroa) ja kirjaketteja. Voittajille on ilmoitettu sähköpostitse.

Vastausten perusteella lukijamme

- haluaa seurata tieteenalansa uusinta tutkimusta
- antaa lehdelle kouluarvosanan 9: parhaiten olemme onnistuneet tiedon luotettavuudessa ja kielen ymmärrettävyydessä
- pitää Aikuiskasvatuksen sisältöjä kiinnostavina, ajankohtaisina ja hyödyllisinä
- odottaa lehden siirtymistä verkkoon, missä se on kaikkien luettavissa.

Yliopistot koulunpenkillä

Valtiovalta on ohjannut yliopistoja kustannustehokkuuteen ja kansainväliseen kilpailuun syyllistämisen retoriikalla. Sivistys on osoittautunut yliopistoille taakaksi.

KANSALLISFILOSOFIMME Johan Vilhelm Snellman (1806–1881) totesi aikanaan, että sivistyksessä on pienen kansan turva. Kun Suomella on ollut vaikeaa, selviytymiskeinoksi on aina valittu osaamisen vahvistaminen ja kansan sivistystason nostaminen, lausui puolestaan opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (kok.) syksyllä 2015.

Monella hallituksella onkin ollut suuria koulutuspoliittisia visioita, kun ne ovat luottaneet sivistyksen voimaan. Viime vuosina kiivasta debattia ovat aiheuttaneet pääministeri Matti Vanhasen (kesk.) hallituksen tekemä, vuonna 2010 voimaan tullut yliopistolaki ja pääministeri Juha Sipilän (kesk.) hallituksen koulutusleikkaukset.

Tuolloisen, Matti Vanhasen (kesk.) hallituksen valtionvarainministeri Jyrki Kataisen (kok.) ”fantastisena” markkinoima laki teki yliopistoista itsenäisesti taloudestaan vastaavia laitoksia ja säätiöitä. Suurin osa rahoituksesta tuli kuitenkin edelleen valtiolta, se vain sidottiin muualta hankitun rahoituksen määrään. Kriteerejä muutettiin aiempaa helpommin kontrolloitaviksi: niissä painottuivat suoritettut tutkinnot, opintopisteet ja julkaisumäärät. Valtio on pitänyt kukkaronnyörit tiukalla, ja monet yliopistot

ovat joutuneet käymään yt-neuvotteluja jopa useaan otteeseen. Erityisesti hallintohenkilökuntaa on vähennetty reippaalla otteella.

Lakiuudistuksen myötä yliopistojen hallituksissa tuli olla vähintään 40 prosenttia ulkopuolisia jäseniä, esimerkiksi elinkeinoelämän edustajia. Yliopistolaki keskitti valtaa kollegiaalisuuden kustannuksella, kun tavoitteena oli aiempaa notkeampi päätöksenteko. Samalla virat muutettiin työsuhteiksi.

Retorisesti lakia perusteltiin sillä, että yliopistojen oli aika päästä pois valtion ikeen alta. Laki oli paras-ta, mitä ”1970-luvulle jämähtäneille yliopistoille” oli tapahtunut. Esimerkiksi perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Kimmo Sasin (kok.) mukaan opiskelijatkin pääsivät aivan liian helpolla, ja sen vuoksi ”taisteluhenkeä ja tavoitteellisuutta” tuli lisätä. Vastuun ja itsenäisyyden lisääminen kautta linjan yritysmaailman oppien mukaan oli erittäin tarpeellista.

Jyväskylän yliopiston tuolloinen rehtori Aino Salinen säästi politiikkoja. Uudistus oli itse asiassa etuoi-keus! Laki oli osoitus yliopistoille annetusta vapaudesta sekä luottamuksesta ”niiden kykyyn kantaa kypsään aikuisuuteen ehtineen organisaation tavoin lisääntyvää vastuuta omien toimintaedellytystensä parantamisesta”.

KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA YLIOPISTOMME OLIVAT MINISTERIN MUKAAN TEHOTTOMIA.

Retoriikalla luotiin vaikutelma, että yliopistoja oli tuettu auttamassa pois lapsuudesta ja holhouksenalaisuudesta. Uuden lain myötä yliopistot olivat vihdoinkin ja viimein kasvamassa vastuullisiksi aikuisiksi. Käytännössä taloudellisen tehokkuuden ja kilpailukykyyn rooli painottui aikaisempaa huomattavasti enemmän.

KOULUTUS JA SIVISTYS PELASTAJINA

Pääministeri Sipilän hallitusohjelman keskeisiä tavoitteita on parantaa korkeakoulujärjestelmän ja tutkimustoiminnan kustannustehokkuutta ja ”rationalisoida” hallintoa ja korkeakouluverkkoa. Käytännössä koulutuksesta on leikattu ja toimintaa on keskitetty, ja näin on säästetty satoja miljoonia. Rahoitusta on myös kohdennettu hallituksen strategisesti tärkeiksi katsomille aloille. Vaikka edellisetkin hallitukset ovat toimineet samansuuntaisesti, nyt tilanteen teki ongelmalliseksi leikkausten suuruus ja vaalilupaukset olla leikkaamatta koulutuksesta.

Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen lähetti syksyllä 2015 korkeakoulujen johdolle avoimen kirjeen. Siinä hän kysyi, millä aloilla kukin yliopisto aikoi olla kansainvälisessä kärjessä vuonna 2025 ja millä aloilla niiden tutkimus oli laadultaan ja laajuudeltaan kansallisesti merkittävää.

Suomi oli ministerin mukaan jäämässä jälkeen kansainvälisesti. Koulutussektori ei ollut kyennyt vastaamaan tilanteen haasteisiin. ”Hieman liian uinuva tyytyväisyys” oli alkanut näkyä siinä, että globaalissa kilpailussa ”muut juoksevat kovempaa, synnyttävät uutta yllättävän nopeaan”. Suomen ”kilpailuetu” oli heikentynyt ja suomalaisten osaamisessa alkoi olla ”isoja puutteita”, Grahn-Laasonen dramatisoi.

Ministerin näkemys Suomen ongelmista sekä koulutuksen ja sivistyksen roolista pienen kansakunnan

pelastajana johtavat siihen, että itsetyytyväisyyteen langenneet yliopistot näyttäytyvät syypäinä koko yhteiskunnan ahdinkoon. Ministerin mukaan kansainvälisessä vertailussa yliopistomme olivat olleet tehottomia: panostukselle oli saatu vähemmän vastinetta ”yhteiskunnan hyödyksi” kuin tärkeimmissä kilpailijamaissa.

Pääministeri Sipilän retoriikka oli samankaltaista kuin opetus- ja kulttuuriministeri Grahn-Laasonen. Sipilä ihmetteli, miten ihmeessä oli päässyt käymään niin, ettei Suomi ollut päässyt mukaan maailmantalouden kasvuun. Syy löytyi yliopistoista. Niihin oli tehty vuosikausien ajan ”poikkeuksellisia lisäinvestointeja” laihoin tuloksin. Vastedes ”julkisista investoinneista” tuli saada enemmän irti ”niin tuottavuuden, tutkimustoiminnan relevanssin kuin yleensä tutkimuksen ja elinkeinoelämän yhteistyön näkökulmasta”, pääministeri vannotti.

Yliopistomaailman rakenteita tuli pölyttää kunnolla. Sipilä korosti taloustieteilijä Joseph Schumpeterin (1883–1950) lanseeraaman ”luovan tuhon” merkitystä myös tieteessä. Hallitus pyrki Schumpeterin oppeja noudattaen kyseenalaistamaan sellaisia toimintatapoja, jotka eivät tuottaneet tavoiteltua ”lisäarvoa”. Suomalaisen sivistyksen kunniakas historia näyttäytyi siis ainakin osittain painolastina, joka oli ravisteltava hartioilta nopeasti.

Niin opetus- ja kulttuuriministerin kuin pääministerin keskeinen retorinen keino on ollut syylistäminen. Yliopistot eivät ole hukanneet pelkästään niille annettua tilaisuutta, vaan ne ovat olleet synkentämässä koko kansakunnan tulevaisuutta. Yliopistot, perinteiset sivistyksen ehdot, eivät oleetkaan niin kypsiä kuin yliopistolain säätämisen myötä oletettiin. Tämän vuoksi niitä on täytynyt kasvattaa kilpailukykyisemmiksi, ajoittain kovallakin kädellä.

JOUNI TILLI
YTT, tutkija
Helsingin yliopiston
tutkijakollegium

Näin Britanniassa

Koulutus laajentaa mieliä, ei opettajien kukkaroita

Brittiyliopistojen opettajien ja tutkijoiden vastarinta purkautui keväällä lakkoina, jotka kohdistuivat pyrkimyksiin heikentää eläkkeitä. Samalla purkautui huoli vuosikymmeniä jatkuneesta, eriarvoisuutta ruokkineesta korkeakoulutuksen markkinoistumisesta.

KEVÄTTALVELLA VIERAILEVANA TUTKIJANA Southamptonin kampuksella kohtasin ensin idästä tulevan pedon – *Beast of the East* – ja sitä seuranneen, lumen ja pakkasen aiheuttaman kaoksen. Koulujen ohella yliopisto suljettiin ja avattiin vasta, kun pahin myräkki oli ohi ja noin viiden senttimetrin paksuinen lumikerros sulanut.

Helmikuun lopussa myös Helsingin yliopistossa järjestettiin historiallinen päivän lakko, johon professoritkin osallistuivat. Henkilökunta vastusti työnantajanpuolen kaavailemia palkkauksen heikennyksiä.

Kuukauden vierailuni aikana Southamptonissa yliopiston tutkimus- ja opetushenkilökunta oli 14 päivää lakossa. Yliopistotutkijat taistelivat takuueläkkeistä luopumista ja eläkkeiden yksityistämistä vastaan. Eläkkeiden yksityistäminen ja riippuvuus osakemarkkinoista olisi Brexit-todellisuudessa heikentänyt eläkkeitä merkittävästi.

Kaavaillun eläkeuudistuksen kohteena olivat 68 ennen vuotta 1992 perustetun yliopiston henkilökuntaa. Lakon puolesta äänesti yliopistoista University and College Union (UCU) -ammattiliittoon kuuluva jäsenistö 64 yliopistossa. Suurin osa akateemisesta henkilökunnasta, joka työskentelee vuoden 1992 jälkeen perustetuissa yliopistoissa, kuuluu eri ammattiliittoon eikä siksi osallistunut lakkoon. Britannian 130 yliopistosta lakon piirissä oli noin puolet. (Burns 2018.)

Myös Southamptonin kasvatustieteen osaston käyttävät hiljenivät. Opetusta ei järjestetty. Opiskelijat loistivat poissaolollaan. Tutkijat työstivät hissukseen artikkeleitaan kotioloissa. Osaston johtaja arvelikin, että lakko näkyisi julkaisukäyryssä puolen vuoden kuluessa.

Lakon välipäivinä henkilökunta teki pitkää päivää: vastaili sähköposteihin ja teki rästiin jääneitä

OPISKELIJAT TUKIVAT LAKKOILEVIA OPETTAJIAAN.

töitä. Lakkovahdit sen sijaan olivat paikalla päivästä toiseen idän petoakin uhmaten.

Opiskelijat suhtautuivat pääsääntöisesti ymmärtäväisesti lakkoileviin opettajiinsa. Onhan opettajien laadukas työympäristö yhtä kuin opiskelijoiden laadukas oppimisympäristö. Opiskelijat tukivat opettajiaan järjestämällä mielenilmauksia ja tarjoilemalla kuumaa juotavaa viimassa väriseville lakkovahdeille.

Tosin soraäänistäkin uutisoitiin, kuten erään opiskelijan lausunto osoittaa: "En halua asiakaslähtöistä ja markkinamuotoista koulutusta. Koulutuksen tulisi olla julkinen palvelu eikä myytävä tuote. Mutta jos meitä kohdellaan kuin asiakkaita ja kuluttajia me myös vaadimme rahojamme takaisin" (Burns 2018).

Ilmassa leijui jatkolakon uhka: jos sopimukseen eläkkeistä ei päästäisi, seuraava 14 päivän lakkojakso järjestettäisiin opiskelijoiden tenttikaudelle huhtikesäkuuksi. UCU kuitenkin ilmoitti 13. huhtikuuta, että sopimuksesta neuvotellaan ja uusi lakkojakso peruuntuu. Valmius lakkoon oli kuitenkin edelleen olemassa, jos neuvottelut jostain syystä kariutuisivat (UCU 2018).

Vierailevana tutkijana koin lakkotilanteessa olevani hämmentävässä kaksoispositiossa: yhtäältä sympatiseerasin paikallisia tutkijoita ja opettajia, toisaalta olin kiistassa ulkopuolinen. Työskentelin lakon aikana osastolla paria ensimmäistä lakkopäivää lukuun ottamatta.

Minusta tulikin eräänlainen uutistenvälittäjä ja sanansaattaja, kun yliopiston ulkopuolella tapailemani kollegat kyselivät, mitä osastolla oikein tapahtuu ja keitä siellä liikkuu. Ketkä olivat siis tosissaan lakon puolella, ketkä vain nimellisesti ja ketkä eivät lainkaan? Johdon huolta herättivät henkilökunnan hyvinvointi ja tarve kunnioittaa kollegojen päätöstä osallistua tai olla osallistumatta lakkoon niin, että työyhteisön yhteisöllisyys ei siitä kärsisi.

Britannian oloissakin poikkeuksellinen tilanne herätti pohtimaan, mitä sikäläisissä yliopistoissa oi-

kein on meneillään ja mihin laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin tilanne kytkeytyy. Kysymykset ovat kiinnostavia myös Suomen korkeakoulupolitiikan näkökulmasta, onhan Britannia tunnetusti uusliberalistisen korkeakoulupolitiikan edelläkävijä, ja yliopisto-opiskelijat maksavat yli 9 000 punnan lukuvuosimaksuja. Ja meilläkin korkeakoulutuksen markkinoistuminen on edennyt aimo harppauksin viime vuosina.

Pohdin Britannian lakkoa brittikollegoiden kanssa käymieni keskustelujen ja niistä tekemiäni muistiinpanojen, lakkoesitteiden, verkkouutisten ja pienimuotoisen kyselyaineiston valossa. Lähetin lakkoa koskevan kyselyn kahdeksalle tutkija-opettajalle kahdessa brittiyliopistossa. Sain vastaukset kahdelta.

KYSYMYS ON RAHASTA

Sekä työnantajien että työntekijöiden näkökulmasta lakko kiteytyy kysymykseen rahasta. Työnantajapuolen mukaan eläkejärjestelmä on kuusi biljoonaa puntaa alijäämäinen, ja heidän velvollisuutensa on korjata asia. Jos uudistuksia ei tehdä, työnantajien ja henkilökunnan osuus eläkkeistä nousee jyrkästi. Tämä taas tarkoittaisi leikkauksia yliopistojen muihin menoihin, kuten opetukseen, tutkimukseen ja opiskelijoiden tukemiseen. Tilanne saattaisi myös johtaa irtisanomisiin.

Työntekijöiden mukaan heidän huoltaan eläkkeiden heikennyksistä ei ole otettu vakavasti: 88 prosenttia UCU:n jäsenistä äänestikin lakon puolesta työnantajapuolen kovaa politiikkaa vastaan. Jos ehdotetut heikennykset menisivät läpi, eläketulo vähenisi heidän mukaansa 10 000 punnalla vuodessa. Lakon taustalla on lisäksi laajempi eläkkeiden yksityistämisen hanke, joka ei vielä ole koskettanut yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökuntaa, vaikka heidänkin eläke-ehdotaan on heikennetty jo aiemmin. (Burns 2018.)

Yliopiston akateeminen työntekijä perusteli lakon oikeutusta näin:

"Mielestäni lakko on oikeutettu. Vanhemmat kollegat eivät voi tehdä vaihtoehtoisia eläkejärjestelyjä, tämä oli osa heidän sopimustaan ja eläke, jonka he ovat ansainneet työuransa aikana. Muutokset

TILANNE ON SYNNYTTÄNYT AKATEEMISEEN PREKARIAATIN, JOKA TEKEE TOISTA TYÖTÄ ESIMERKIKSI RAVINTOLASSA.

ovat haitallisia kaikille akateemisille työntekijöille, ja seuraukset ovat erityisen vakavia nuorille ja keski-ikäisille työntekijöille. Tilanne on kärjistynyt sen johdosta, että työnantajapuoli on leikannut omaa osuuttaan eläkkeistä, tämä on synnyttänyt vajeen. [...] Lakko on harmillinen ja se olisi pitänyt välttää, mutta oikeutettu näissä oloissa.”

MANAGERIT RIKASTUVAT, HENKILÖSTÖ AHTAALLA

Taustalla on lisäksi jo pitkään jatkunut yliopistojen johdon ja tutkimus- ja opetushenkilökunnan välinen eriarvoistuminen. Lakkovahtien jakamassa esitteessä siteerattiin *Guardian*-lehteä ja vertailtiin yliopistojen ylimmän johdon palkkausta muiden merkittävien kunnallisten alojen johtajien palkkoihin. Esimerkiksi vuosina 2016–2017 Southamptonin yliopiston apulaiskansleri ansaitsi 423 000 puntaa vuodessa, kun Southamptonin julkisen terveydenhuollon (*National Health Service, NHS*) ylin johto ansaitsi 195 000 puntaa vuodessa. Apulaiskanslereiden palkat ovat nousseet 27 prosenttia samaan aikaan, kun opiskelijoiden lukuvuosimaksut ovat nousseet yli 9 000 puntaan.

”Eläkkeiden leikkausten uhka tuli samaan aikaan julkisuuteen apulaiskanslereiden suurten palkan korotusten kanssa, samoin kuin yliopistojen johdon kustannukset heidän viiden tähden elämäntyylistään. Tämä heijastelee yliopistojen henkilökunnan polarisaatiota.”

Lukukausimaksutuloista merkittävä osa kuluu investointeihin, ylimmän tason johtajien palkkoihin ja muihin menoihin sen sijaan, että tulot käytettäisiin ruohonjuuritason toimintojen kehittämiseen. Yliopistojen johto voi hyvin ja laajenee, kun taas tutkimus- ja

opetushenkilökunta sinnittelee pätkätoiden, kovien työpaineiden ja vastinetta rahoilleen vaativien opiskelija-asiakkaiden ristipaineessa niukkenevilla resursseilla.

Name and shame – eli ”nimeä ja häpeä” -laadunvalvontapolitiikan mukaisesti kaikki tulokset ovat julkisia, mikä osaltaan lisää tutkija-opettajien työn kuormitusta. Tulosten mittaamiseen on kehitetty massiivinen laadunvalvontakoneisto, joka todellisuudessa mittaa aivan jotain muuta kuin esimerkiksi opetuksen laatua.

Eryyisesti nuorempi yliopiston henkilökunta olisi kärsinyt kipeästi eläkeuudistuksesta ja menettänyt arvioiden mukaan jopa puolet eläkkeistään. Tämä olisi edelleen ruokkinut yliopistojen eriarvoistumista.

Keskusteluissa yliopistokollegojen kanssa ja vastauksissa nousi esiin pelko siitä, että opiskelijamäärät voivat lakkoilevissa yliopistoissa laskea, mikä vaikuttaisi haitallisesti erityisesti heikommassa asemassa olevien määräaikaisten työntekijöiden ja tuntityöläisten asemaan. Työntekijät eivät myöskään ole keskenään samanarvoisia päättäessään osallistumisestaan lakkoon. Monilla yliopiston henkilökuntaan kuuluvilla ei ole riittävän turvallisia työsuhteita, jotta he voisivat kokea voivansa lakkooilla. Vaarana on, että lakon myötä eriarvoistuminen yliopistojen sisällä ja välillä entisestään lisääntyy:

”Toivon työnantajapuolelta ratkaisua, joka suojelisi tulevaisuuden eläkkeitä. Lobbaan työnantajia ja kollegoita, jotka osallistuvat lakkoon, toimimaan niin, että tilanne ei kärjistyisi edelleen. Tällaiset asiat voivat jakaa kollegoita eri leireihin, herättää paljon vihaa, meidän täytyy tehdä töitä yhdessä yhteisten tavoitteiden eteen ja ajatella lakon jälkeistä aikaa. On ironista, että jotkut ovat riittävän turvatussa tilanteessa, eikä heidän tarvitse pelätä työpaikkojensa, vuokranmaksukykynsä tai ruokansa puolesta. Toiset, jotka voisivat hyötyä lakosta mutta ovat prekaarissa työsuhteessa, eivät koe voivansa osallistua. Tarvitsemme yhteistä ymmärrystä erilaisista tilanteista, joissa ihmiset tekevät valintoja.”

Brittikollega kertoi kuulleensa, että lakon puolesta ja vastaan asettuneet suhtautuvat vihamielisesti toistensa näkemyksiin, joten haasteena oli olla kärjistämättä

YLIOPISTOJEN VÄLINEN JA SISÄINEN KILPAILU JA ERiarvoistuminen OTTAVAT VAIN UUSIA KIERROKSIA.

tilannetta entisestään jakautumalla leireihin. Jos opiskelijamäärät vähenisivät tai projektivelvoitteita ei täytettäisi, yliopisto menettäisi tuloja, mikä voisi johtaa heikossa asemassa olevien, kuten määräaikaisten työntekijöiden, työpaikkojen menetykseen. Jos kaikki yliopistot osallistuisivat lakkoon, toiset eivät voisi hyötyä tilanteesta – käytännössä nousta rankinglistoilla lakkoilevien yliopistojen kustannuksella.

YLIOPISTOJA JOHDETAAN KUIN YRITYKSIÄ

Läpeensä uusliberalisoituneessa Britanniassa yliopistoja johdetaan yhä enenevässä määrin kuten yrityksiä. Yliopistot voivat ottaa sisään niin paljon opiskelijoita kuin haluavat, ja opiskelijat valitsevat vapaasti yliopistonsa. Opiskelijoiden suosimia kursseja lisätään, ja vähemmän suosittuja lopetetaan. Opiskelijamäärätkin vaihtelevat, minkä vuoksi tunti- ja pätkätyöläiset tuovat välttämätöntä joustoa opetusresurssiin. Isot, täydentävällä rahoituksella rahoitetut tutkimushankkeet työllistävät henkilökuntaa, jolloin opetus hoidetaan tuntitöinä.

Tilanne on synnyttänyt akateemiseen prekariaatin, joka sukkuoi usean yliopiston välillä ja jolle työ siivoojana tai ravintolassa saattaa olla varmempi toimeentulon lähde kuin akateeminen työ, jota varten on kouluttauduttu. Kolmannes akateemisesta henkilökunnasta, noin 70 000 henkilöä, työskentelee määräaikaisilla sopimuksilla. Tarkkoja lukuja ei ole saatavilla, mutta useat yliopistot ovat arvioineet, että neljännes opetuksesta teetetään tuntityönä, jolloin todellinen palkkaus voi jäädä alle minimimitason. (Simpson 2018.)

Toinen tutkija-opettaja piti lakkoon kiteytyvää Britannian yliopistojen nykytilannetta haasteellisena:

”Kyllä, nämä [lakot] liittyvät laajempiin markkina-uudistuksiin, joita on tehty vuosikymmenten ajan. Ne liittyvät pääasiassa jatkuvaan markkinoistumiseen ja kaupallistumiseen, johtaen siihen, mitä jotkut ovat kutsuneet kasvavaksi akateemisten työolojen proletarisoitumiseksi. Britannian yliopistot ovat olleet hyvin tiukan tulohajauksen piirissä ja tällä on ollut selvät vaikutukset akateemisten työntekijöiden identiteetteihin ja moraaliin. Useimpien yliopistojen ylin johto näyttää omaksuneen korkeakoulutuksen asiakas- tai kuluttajamallin, eikä tästä ole keskusteltu tarkoituksenmukaisesti akateemisen henkilökunnan kanssa. Epäkohdat liittyvät myös palkkakehitykseen, joka on jäänyt jälkeen muista aloista sekä hallintohenkilökunnan vähennyksiin (niitä kutsutaan tuotannon ’järkeistämiseksi’), uuden akateemisen henkilökunnan palkkaaminen pätkätyösopimuksilla, ja enenevässä määrin epävarmoihin ja tuottavuuteen perustuviin työsopimuksiin ilman taetta jatkuvuudesta. Esimerkiksi ravintolapalveluiden ulkoistaminen on lisääntynyt, ja kilpailun ovat voittaneet ne, jotka tarjoavat palvelun halvimmalla, eivät välttämättä laadukkaimmin. Samaan aikaan apulaiskanslereiden palkat ovat nousseet eksponentiaalisesti, usein viisinkertaisesti tavalliseen lehtoriin nähden – apulaiskanslerit istuvat usein päättävissä pöydissä (tai suuntaavat ehkä WC-tauolle siinä kohtaa, kun päätös tehdään!).”

Kaiken kaikkiaan akateemisessa työssä on paljon kiistanalaisia kysymyksiä, jotka liittyvät toisiinsa, ja eläkkeet ovat vain yksi näistä toisiinsa liittyvistä haasteista.

ONKO PELI SITTENKÄÄN MENETETTY?

Rajatun aineistoni perusteella Britannian korkeakoulutuksen markkinoistumisen seuraukset näyttävät rujot kasvonsa. Erityisen lohduttomia ne ovat lehtoreiden ja opettajien mutta myös opiskelijoiden näkökulmasta. Yliopistojen välinen ja sisäinen kilpailu ja eriarvoistuminen tuntuvat vain ottavan uusia kierroksia. Lukuvuosimaksut valuvat managereiden taskuihin, eivät ruohonjuuritasolle, minne ne kuuluisivat ja missä työt tehdään. Niillä ei paranneta opetuksen

VAIKUTTAA SILTÄ, ETTÄ JOTAIN ERILAISTA JA ERITYISTÄ ON MENEILLÄÄN.

laatua, vaikka tätä on käytetty argumenttina myös Suomessa, kun on keskusteltu lukuvuosimaksujen käyttöönotosta. Yliopistoja johtavat managerit sen sijaan pyörittävät menestyviä yritysyliopistojaan ja rikastuvat entisestään. Kaikella tällä on vääjäämättä seurauksensa koulutuksen arvostukseen ja asemaan yhteiskunnassa.

Britannian-malliko on myös Suomen tulevaisuuden kehityssuunta? Meilläkin ulkoistetaan ja yksityistetään innokkaasti. Suomessa on omaksuttu uusliberalistisia ja managerialistisia käytäntöjä niin korkea-koulutuksessa kuin muillakin aloilla yhteiskunnassa. Meilläkin ammattijohtajat johtavat yliopistoja enenevässä määrin kuin yrityksiä. Tulos tai ulos -politiikka näyttäytyi kouriintuntuvalla tavalla Helsingin yliopiston laajoissa irtisanomisissa vuonna 2016. Britannian polarisaatio- ja prekarisaatiokehitys onkin vakava varoitus siitä, mihin markkinoistuminen ja uusliberalistinen politiikka voivat pahimmillaan johtaa.

Samalla Britannian akateemisen henkilökunnan pitkä ja kipeä työtaistelu luo toivonkipinän. Ehkä peli ei ole sittenkään menetetty? Työtaistelu ei selvästikään koskenut pelkästään eläkkeitä, vaan se oli laajempi mielenilmaus akateemisen työn prekarisaatiota, proletarisaatiota, yliopistojen eriarvoistumiskäytännön kehitystä ja koettua epäoikeudenmukaisuutta vastaan.

Tällä kertaa kiisteltiin eläkkeistä. Nyt näyttäisi siltä, että lakko kannatti, ja eläkkeiden merkittävilta heikennyksiltä vältytään. Samalla kuitenkin uutisoitiin laajasti muistakin akateemisen työn haasteista ja epäkohdista. Suuri yleisö oli yllättävänkin myötämielinen usein etuoikeutetuiksi miellettyjen akateemisten työntekijöiden pyrkimyksiä kohtaan, onhan moni heistä jo kokenut nahoissaan eläkkeiden yksityistämisen.

Akateemiset työntekijät iskivät kenties otolliseen aikaan? Pääministeri Theresa Mayn johdolla käytävät vaikeat Brexit-neuvottelut ovat yhtäältä heikentäneet

konservatiivien asemaa Britanniassa ja toisaalta vahvistaneet vasemmisto-opposition ja työväenpuoluetta johtavan Jeremy Corbynin suosiota. Lakkoilijat ehkä uskalsivat ryhtyä pitkään mielenilmaisuun nykyisessä epävakaassa poliittisessä tilanteessa uskoen omaan joukkovoimaansa. Samaan tapaan tilannetta pohtii tutkija:

”Uskon, että luottamus ja itsevarmuus on lisääntynyt niiden ihmisten keskuudessa, jotka ovat eläneet epämukavasti Britannian hegemonisen uusliberalismin katveessa. Itsevarmuutta ovat kasvattaneet finanssikiiri ja managerialistisen ideologian ruokkimat muut kovan tason epäonnistumiset vapailla markkinoilla. Britannian politiikka on polarisoitunut, mikä näkyy väestön Brexit-jakolinjassa. Jakautuminen näkyy selvästi myös kasvavissa palkkauksessa ja muihin työoloihin liittyvissä eroissa yliopistojen sisällä ja muualla yhteiskunnassa. Monet akateemiset työntekijät suhtautuvat varauksellisesti lukuvuosimaksuihin sekä opiskelijoidensa ja omien poikiensa ja tyttäriensä kasvavaan opintovelkaan. Suuret lukuvuosimaksut eivät näy opetusresursseissa, tavallisten lehtoreiden palkoissa vaan uhkana akateemisten työntekijöiden eläkkeille ja managereiden palkkojen kasvuna.”

Jeremy Corbynin suosio luo vision erilaisesta lähestymistavasta politiikkaan. Samalla se antaa toivoa ja rohkeutta toimia niille, jotka vastustavat Brexit-kannattajien uusliberalistista ajattelutapaa: on mahdollista saada oma ääni kuuluville. Ihmiset kokevat, että kun he toimivat nyt, sillä on merkitystä. Brittikollegani totesikin, että ei ole nähnyt tämän mittaluokan mielenilmausta yliopistoissa koko uransa aikana. Suuria muutoksia eläkkeisiin tehtiin kyllä pari vuotta sitten ilman vastaavanlaista vastustusta.

Vaikuttaakin siltä, että jotain erilaista ja erityistä on nyt meneillään. Totta kai vähitellen tehty eläkkeiden heikennykset kasaantuvat, mutta Britanniassa näyttäisi olevan uutta luottamusta niiden keskuudessa, jotka ovat poliittisesti keskustasta vasemmalla ja järjestäytyneitä ammattiliittoihin.

Yliopistojen lakot Suomessa ja Britanniassa ovat tällä erää ohi. Southamptonin-kokemusten jälkeen

tarkkailen kotimaani korkeakoulupolitiikkaa taas kirikkaammin silmin. Muutos saadaan aikaan vastarinnalla ja joukkovoimalla. Sitä tarvitaan myös Suomessa ennen kuin tilanne kärjistyy, ja eriarvoisuus saa Britannian kaltaiset mittasuhteet.

Kirjoittaja vieraili Suomen Akatemian rahoittaman Itä-Suomen yliopiston ja Turun yliopiston Akateeminen yrittäjyys -konsortiohankkeen (2016–2020) tutkijana Southamptonin yliopistossa keväällä 2018.

PÄIVI SIIVONEN
FT, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto
aikuiskasvatuksen dosentti
Helsingin yliopisto

LÄHTEET

Burns, J. (2018). University strike: What's it all about? <http://www.bbc.co.uk/news/education-43140729> (21.2.2018).

Simpson, E. (2018). Could you cope with eight different jobs a week? http://www.bbc.co.uk/news/43145319?intlink_from_url=http://www.bbc.co.uk/news/topics/c50znx8v122t/universities&link_location=live-reporting-story (4.3.2018).

UCU. (2018). Members vote to accept employers' latest offer. <https://www.ucu.org.uk/article/9438/Members-vote-to-accept-employers-latest-offer> (14.3.2018).

Syvenny sivistyspolitiikkaan kirja-arvioissa

- Arto O. Salonen arvioi Sami Pihlströmin ja Sari Kivistön teoksen *Sivistyksen puolustus* (s. 174)
- Kari Kantasalmi luki suomalaisen korkeakoululaitoksen kehitystä luotaavaan Jussi Välimaan teoksen *Opinteillä oppineita* (s. 176)
- Esko Pakula arvioi Markku Heikkilän ja Antti Kariston historiikin *Palmeniasta* (s. 178).

Sivistymisen on totuuden tavoittelua enemmän?

Pihlström, Sami & Kivistö, Sari (2018). *Sivistyksen puolustus: Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Gaudeamus. 248 sivua.

TEOKSESSA OLLAAN suuren äärellä. Sivistyksen rapautuminen ilmenee yhteiskunnassamme kaventuneina käsityksinä hyvästä elämästä. Hyvän elämän tavoittelun välineistä on tullut päämääriä. Tehokkuuspyrkimykset, kilpailukyyn parantaminen ja tuottavuuden maksimointi ovat yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä.

Kirjoittajat – yleisen kirjallisuustieteen professori Sari Kivistö Tampereelta ja uskonnon filosofian professori Sami Pihlström Helsingistä – arvostelevat sitä, että nykyinen pelkistynyt sivistysajattelu muuttaa tiedon kauppatarvaksi, joka on mahdollista omistaa. Ja vieläkin enemmän: tiedosta tulee relevanttia vasta sitten, kun se on mahdollista muuttaa innovaatioksi ja siitä saatavaksi välittömäksi taloudelliseksi hyödyksi.

KAVENTUNUT SIVISTYSKÄSITYS

Tieto on siis turhaa, jos se ei tuota rahaa. Pohjimmiltaan kyse on siitä, että tieto on varteenotettavaa vasta sitten, kun sen legitimeetti osoitetaan itse tiedon ulkopuolelta. Kirjoittajat huomauttavat, että ennen valistuksen aikaa tiedon legitimeetti saatiin Jumalalta. Nyt tuo korkeampi taho on korvautunut markkinoilla. Oleellista on, että tieto itsessään ei riitä. Sillä on vain välinearvoa.

Arkihavainnot tukevat kirjoittajien havaintoa. Tilastokeskuksen kuluttajabarometrin mukaan suomalaiset kokivat, että maaliskuussa 2018 heidän käytössään ollut rahamäärä oli suurempi kuin koskaan aikaisemmin. Vauraudesta huolimatta keskivertosuomalainen suuntaa edelleen elämän parhaimmat voimat elintason parantamiseen, vaikka se ei enää elämänlaatua lisäisikään.

Vaurauden maksimointiin myös kannustetaan. Talouskasvupakko on vallalla oleva poliittinen normi edistystä tavoiteltaessa. Paradoksaalinen arkihavainto on se, että ennennäkemättömästä vaurudestamme huolimatta toimimme yhä aivan kuin keskeisin huolemme olisi äärimmäinen köyhyys. Vaurauden lisääntymistä pidetään sivistyksen synonyymina.

TOTUUTTA TAVOITTELEVA SIVISTYS

Kirjoittajien mukaan ihmisen parhaat puolet esiin ottava ja kukoistamiseen kannustava sivistisyhteiskunta rakennetaan edelleen antiikkiin palautuvan tradition varaan. Sen mukaan itsessään arvokasta on totuuden tavoittelu kriittisen tieteellisen menetelmän avulla. Se tähtää periksiantamattomasti elämän ja maailman syvempään ja laajempaan ymmärtämiseen.

Moninäkökulmaisuus on kansalaisen ja yhteiskunnan sivistymisprojektissa keskeistä. ”Sivistyksen ja akateemisen elämän kriisi on sen verran syvä ja vakava ettei sen enempää humanisteille kuin luonnontieteilijöilläkään ole varaa menettää toistensa tukea siitä selviytymisessä”, kirjoittajat toteavat puolustaessaan tieteidenvälisyyttä.

Rakkauden ja kärsimyksen kaltaisiin ihmisen olemassaolon peruskysymyksiin keskittyvät kysymyksenasettelut ovat nekin edelleen ajankohtaisia. Ilmeistä on, että materiaalisen yltäkylläisyyden keskellä ihmisen tärkeimpiä ongelmia eivät enää ole nälkä tai kulkutaudit vaan elämän tarkoitusten ja merkitysten kirkastaminen.

Merkitykselliseksi koettua elämää kirjoittavat pitävät myös akateemisen tutkimuksen ydinkysymyksenä, sillä vain sen näkökulmasta ”voidaan tuottaa kestäviä tieteellisiä tuloksia ihmiskunnan

SIVISTYS KURKOTTA MENNEESEEN JA TULEVAAN.

hyväksi”. Tieteellisen toiminnan ja siihen perustuvan koulutuksen perusta häviää, jos tutkijoilta hämärtyy käsitys siitä, miksi he ovat ryhtyneet tutkijoiksi. Olemassaolon syy jää silloin paikantumatta ja tunnistamatta.

SIVISTYKSEN AJALLINEN KERROKSELLISUUS

Jos ei ole tietoa menneisyydestä, ei ole mahdollista tavoitella objektiivisia totuuksia. Ja vieläkin enemmän: ilman tietoa menneestä nykyihmisellä ei ole mahdollisuutta etsiä totuuksia, mistä seuraisi tulevaisuuden toivon menettämistä.

Sivistykseen kuuluu siis väistämättä ajallinen kerrostuneisuus. Mutta samalla sivistys kurkottaa ennakkoluulottomasti uuteen. Tämän vuoksi sivistisyhteiskunnassa uutuus ja perinne kohtaavat, ja totuuspyrkimykset paljastavat ihmisyksilön ainutkertaisen elämän mittaamatonta arvoa ja ihmisen itsekkyuden liiallisen korostamisen turmiollisuutta, kirjoittajat toteavat.

Kirjan pääpaino on tietoon perustuvassa sivistymisessä. Haasteeksi kirjoittajat tunnistavat valalla olevan kulttuurin, joka hukkaa totuuden tavoittelun inhimillisenä ideaalina. He nostavat tiedon rinnalle taiteen esimerkkinä itsessään

arvokkaasta sivistyksen osa-alueesta. Samalla kirjoittajat viisaasti muistuttavat, ettei itseisarvoisten asioiden ja käytäntöjen puolustaminen sulje pois niiden välineellistä arvoa.

SIVISTYS SUHTAUTUMISENA JA ASENNOITUMISENA

Vähälle huomiolle *Sivistyksen puolustuksessa* jää se sivistys, joka ilmenee kansalaisen suhtautumisena ja asennoitumisena.

Aivan ilmeisesti tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän huomion kiinnittämistä siihen, millaisesta asennoitumisesta ja suhtautumisesta syntyy ihmisen toimintatahto. Kuinka asetun omilla valinnoillani ratkaisijan rooliin ja miten tunnistan oman paikkani yhteiskunnassa? Mikä saa mielen ylevöitymään ja kuinka haltioidun elämästä? Tai kuinka rakennetaan toimeliaitten kansalaisten sivistisyhteiskuntaa?

Asennoitumisen ja suhtautumisen merkitys korostuu ajassamme siksi, että koulutussektoriämme läpäisevä osaamisperusteisuus on pohjimmiltaan vain olemassa olevan toisintamista varmistavaa.

Yhteiskuntarakenteiden murtuessa ja jakolinjojen vaihtaessa paikkojaan oman elämän tekijäksi tuleminen on huomattavasti olennaisempi elämän päämäärä

kuin se, johon koulutussektorilla käytävä osaamiskeskustelu tähtää. Tämä korostuu hyvinvointiyhteiskunnassa, jossa keskeisin haaste ei enää ole äärimmäisestä köyhyydestä vapautuminen vaan se, että löytää pirstaleisessa maailmassa paikan, joka tuottaa syvää tyydytystä.

Aivan ilmeisesti tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän sivistystä, joka kohottaa ihmisen täyteen arvoonsa. Kyseessä on samaan aikaan sekä yksilöllinen että yhteisöllinen prosessi. Ihminen ymmärtää itsensä osana muuta todellisuutta ja osaa toimia yhteisen edun puolesta. Huolenpidon piiriä pitäneen laajentaa entistä aktiivisemmin ihmisyhteisön ulkopuolelle?

ARTO O. SALONEN
KT, apulaisprofessori
Itä-Suomen yliopisto
dosentti
Helsingin yliopisto

Korkeakoululaitoksen kehityshistoria vailla yhteiskuntakehityksen teoriaa

Välimaa, Jussi (2018). *Opinteillä oppineita*. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle. Kuopio: University Press of Eastern Finland UPEF. 387 sivua.

KOULUTUKSEN tutkimuslaitoksen johtaja Jussi Välimaa luo *Opinteillä oppineita* -teoksellaan suomalaiskansallisen katseen korkeakoululaitoksen kehitykseen. Tekijä näkee työnsä käsikirjana, aiempaa tutkimusta ko-koavana yleisesityksenä ja uuttakin tutkimusta tarjoavana yliopistollisena oppikirjana.

Käsikirjan yleisöä ajatellen teoksen olisi toivonut kohennuksia ennen markkinoille rientämistä. Tietolaatikot, yhteensä peräti 29 kappaletta, ovat osin hauskoja. Esimerkiksi dosentuurien perustamista esittelevässä tietoisuudessa kerrotaan, että Turun Akatemiassa innovoitiin Ruotsin valtakuntaan tuo uusi opettajakategoria.

Lukija kuitenkin hyötyisi, jos tietolaatikoita olisi koostettu harkitusti ja ne olisi luetteloitu sivunumeroin. Eriyttäviä elementtejä on kirjassa runsaasti: yksi Suomen korkeakoululaitoksen vuoden 2016 toimipistekartta, 16 taulukkoa, seitsemän kuviota, yhdeksän kuvaa ja yksi asetelma. Liitteitä on kolme, ja henkilöhakemisto mainitaan sisällysluettelossa, mutta asiasanahakemistoa ei ole. Lähdeluettelosta puuttuu useita tekstissä mainittuja viitteitä. Korkeakoulututkimuksen professorin 1998 syntynyttä kirjaideaa olisi toivonut *amor sciendi* -hengessä vielä hengessä vielä kehitellymmäksi. Kiireisyyden apologia kääntyy esipuheessa yliopistopoliittiseksi moitteeksi.

HISTORIALLISET KERROSTUMAT LÄPIVALAISUSSA

Teos tarjoaa kohtuullisen mittaisia yleiskuvauksia esimerkiksi keskiaikaisesta yliopistolaitoksesta, sen muodostumisesta Ruotsin valtakuntaan ja Turkuun, yliopistolaitoksen organisoitumisesta yhä laaja-alaisemmaksi ja sosiaalisesti kattavammaksi korkeakoululaitokseksi autonomian ajalla ja korkeakoululaitoksen ja korkeakoulupolitiikan kehityksestä itsenäisyyden ajan alusta 2010-luvulle.

Tekijä tavoittelee myös vaativampaa esitystä, jonka älyllinen haaste on ”selittää, miten korkeakoulutus on muuttunut osana yhteiskuntaa” (s.14). Tavoitteeseen hän pyrkii arkeologin tavoin tunnistamalla lähes tuhannen vuoden ajalta ”historiallisia kerrostumia”, jotka avaisivat korkeakoulutuksen ja sen yhteiskunnallisen ympäristön rinnakkaista kehitystä.

Esteeksi osoittautuu yhteiskuntakehitystä jäsentävän optiikan heikkous. Kirja ei ole koulutuksen historiallista sosiologiaa eikä teoreettista historiankirjoitusta, vaikka joitakin sosiologisia käsitteitä nostetaan paikoitellen avuksi kirjan loppupuolella.

Yhteiskuntakehityksen teorian ja sosiologian yleisen teorian informoiman käsitteistön tuki puuttuvat.

Seuraukset ilmenevät jäsentymättömyytenä ja ratkaisuihin, kuten termi 'koululaitosjärjestelmä' luvussa, joka kattaa jakson reformaatista Ruotsin vallan loppuun.

KÄSITTEET JÄÄVÄT EPÄSELVIKSI

Teoksen loppupuolella tekijä toteaa esityksensä olleen lähinnä organisatorista kehitystä kronologisesti kuvailevaa, mikä jälkeen näkökulma vaihtuu temaattiseksi. Päätösluku ”Korkeakoulutuksen instituution ja organisaation kerrostumista” ei kuitenkaan riittävästi selvennä, kuinka organisaation ja instituution näkökulmat eroavat kuvattaessa kehitystä keskiaikaisesta yliopistolaitoksesta nykysuomalaiseen korkeakoululaitokseen.

Keskeisiä käsitteitä ei selvennä johdantojaksokaan. Siinä kerrotaan yliopistosta poliittisena organisaationa ja instituutiona, joka postuloi politiikan yliopiston yhteiskunnallisen ympäristön keskiöön. Esitys ei kuitenkaan ole

yliopiston poliittista historiaa. Väillä kirjoittaja ulottaa katseensa yhteiskunnalliseen ympäristöön poliittisten kytkentöjen ulkopuolelle, välillä hän taas palaa poliittisen vallan keskeisyyden oletukseen. Historiallisten kerrostumien otsikointi ilmentää poliittisten kytkentöjen kiteytyksen pulmia.

Nykyaikaa lähestyttäessä yhteiskuntaympäristön monimuotoisuus tulee käsitteellisesti vielä hankalamaksi, ja niinpä näkökulmaa kavennetaan korkeakoulupolitiikan kerrostumiin Suomessa 1950-luvulta 1980-luvulle. Kun korkeakoulupoliittiset ohjelmat ja reformipyrkimykset tuodaan tarkasteluun, nyky-yhteiskunnan korkeakoululaitoksen ja korkeakoulutuksen muutos osana yhteiskunnallistumista rajautuu kovin kapeasti, eikä edetä politiikan, joukkoviestinnän, talouden, juridiikan, koulutuksen, tieteen- ja teknologian keskinäisriippuvuuksien analyysissä.

Lopulta kirjoittaja luo katsauksen korkeakoulutuksen ”ikuisiin ongelmiin”, jotka ovat nousseet esiin ”läpi yliopistojen historian”. Ongelma-
muodon historialliset kerrostumat erot eivät ole ilmeisesti kiinnostavia.

KOULUTUKSEN POLIITTISET KONTEKSTIT KAIPAAVAT AVAAMISTA

Toki korkeimman opinnollisuuden, *studiumin*, kehityshistoriaa keskiaikaisista järjestelyistä alkaen kannattaa kuvata painottuneesti politiikankin kautta, sillä kahden sfäärin, *sacerdotiumin* ja *regnumin*, suhde muodostui keskeiseksi dilemmaksi, kun latinalainen *sacerdotium* sul-

keutui imperiumin suojelukseen. Liitossa tarvittiin teologista teoriaa, kanonisen ja roomalaisen oikeuden systematisointia. Näiden ohella *studium* laajensi yhteiskunnallisuuden alansa, muun muassa islamisteilta vuonna 1085 takaisin vallatun Toledon arabiankielisten tekstien romaanisten ja latinalaisten käännöskoulujen tuella.

Varhainen yliopistolaitos kolmantena universaalina mahtina paavin (*auctoritas*) ja keisarin (*potestas*) vastakohta-asetelmassa oli vailla omaa, yksin sille ominaista, institutionaalista asiasisältöä ja itsenäistä suhdetta Pyhään saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan (*Reich*). Kirkon apulaisena yliopistolaitos oli viime kädessä alistainen paaville, mutta uutena universaalina organisaatiotodellisuutena se saattoi kasvatuksen ja opin kytkennässään ylittää paikallisen piispan kontrollipyrkimykset. Yliopistoja ei myöskään perustettu keisarikunnassa – vuoteen 1806 asti – minne tahansa, vaan herttuan rankin vaaliruhtinaiden (*Kurfürsten*) alueille ja erityisin oikeuksin varustettuihin kaupunkeihin (*Reichsstädte*) (ks. Stichweh 1991, 16–19).

Vallan institutionaalista näkökulmasta lähtevän varhaisen yliopistokoulutuksen analyysin olisi kannattanut syventäen avata Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan yliopistolaitokselle hedelmällistä poliittista kontekstia. Alueen kehitys on keskeistä, jos Välimaan tavoin kuvaa nykyisyydestä käsin ”suomalaisen” opintojen ja korkeakoululaitoksen genesistä.

Opinnollisuuden juuristo oli teologian tukemaa reformaatiota

monisyysempi myös Ruotsin valtakuntaan perustetun Turun Akatemian taustalla. Tietehistoriallisen näkökulman ohuus ei auta lukijaa muodostamaan tarkennettua kuvaa varhaisesta ruotsalaisesta yliopistolaitoksesta. Autonomian ajalta esitetään joitain tieteen kehitystä koskevia huomioita, ja kirjan lopussa liikutaan tieteen tutkimuksen suuntaan, kun esitellään korkeakoulututkija Tony Becherin kehittämä tieteenalakuultuurien *disciplinary cultures* -erottelu ja keskustellaan pikaisesti ’akateemisen työn kentistä’, eli päätöksen ja vakivirkkojen kentistä.

Jussi Välimaa operoi akateemisesti sekä historian tutkimuksen että korkeakoulututkimuksen piireissä, jotka yhdistyvät ensisijaisesti oppilaitoshistoriallisessa otteessa. Oppilaitoshistorian ja koulutuksen yhteiskunnallisen ilmiön tutkimuksen epäselvä käsitteellinen päällekkäisyys ei ole eduksi. ”Korkeakoulututkimus kohdistuu kaikkiin kolmannen asteen oppilaitoksiin [–], sillä korkeakoulututkimusta määrittää sen tutkimuskohde: korkeakoulutus sosiaalisenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä”.

Yhteiskunnan ajattelun teoreettisin välinein kirjan jäsentely saattaisi kohentua.

KARI KANTASALMI

FT, koulutuspolitiikan dosentti,
tutkimuskoordinaattori
Koulutuksen arviointikeskus CEA
kasvatustieteellinen tiedekunta

LÄHTEET:

Stichweh, R. (1991). *Der frühmoderne Staat und die europäische Universität: Zur Interaktion von Politik und Erziehungssystem im Prozess ihrer Ausdifferenzierung* (16.–18. Jahrhundert). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen lyhyt historia

Heikkilä, Markku & Karisto, Antti (2017). Lahden keskukselta Palmeniaksi. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus yhteiskunnallisen vaikuttamisen asialla. Päijät-Hämeen tutkimusseura. 176 sivua.

TEOS KERTOO PALMENIANA tunnetun koulutus- ja kehittämiskeskuksen vaiheista aina 1970-luvun puolivälistä, Lahden keskuksen alusta. Tarkastelussa on kronologisesti laitoksen koko elinkaari toiminnan merkittävään alasajoon saakka vuonna 2016. Lahden näkökulma painottuu käsittelyssä.

Yliopiston laitoshistoriikkeja on ilmestynyt useita, ja Turussa tehtiin vastaavasta laitoksesta oma historiikki jo vuonna 2005, Henri Terhon laatima *Yliopiston ja yhteiskunnan palveluksessa*. Avoimesta yliopistosta lienee myös olemassa omia tapahtuneen kehityksen tarkasteluja. Tässä mielessä Heikkilän ja Kariston teos ei ole ainutlaatuinen.

Se on kuitenkin huolellisesti tehty ja hyvin dokumentoitu. Tekijät ovat uhranneet vaivaa haastatteluja myöten, ja henkilökuntaa on osallistettu kertomaan työstään. Teosta elävöittävät kuvituksen lisäksi luonnehdinnat johtajien toimintatavoista ja -tyyleistä. Eräiden rehtoreiden vahva ja asian kannalta merkittävä uudistusmielisyys kuvataan sattuvasti.

Kirja on tärkeä, koska se antaa lukijalle käsityksen yliopiston yhteiskunnallisen tehtävän toteutumisesta täydennyskoulutuksen ja kehittämistoiminnan kautta.

Tarkastelu kattaa myös avoimen yliopiston vaiheita vuoteen 2004 saakka.

TALOUDEN EHDOT SANELIVAT KEHITYKSEN

Kirjassa kuvatut tapahtumat ovat tuttuja muissa vastaavissa laitoksissa eri yliopistoissa: melko yhtenäiset taloudelliset ehdot ovat saaneet aikaan samansuuntaista kehitystä muuallakin. Kirjassa on kiinnostavia näkökohtia niille, ovat olleet tekemisissä yliopiston kolmannen tehtävän tai avoimen yliopiston kanssa.

Moni koulutus- ja kehittämiskeskus on saanut alkunsa alueiden korkeakoulupaineiden purkamisesta. Lahden keskus vastasi tarpeisiin saada yliopiston osa tai ainakin korkeakouluopetusta paikkakunnalle. Lahti panosti asiaan lahjoittamalla virkoja tai toimia keskuksen sen alkuvaiheissa. Paineita oli eri puolilla Etelä-Suomea ja muuallakin, ja kunnat olivat aktiivisesti mukana toiminnan laajentamisessa. Näin Palmenia levittäytyi Imatraa, Kotkaa, Kouvolaa, Siuntiota ja Lohjaa myöten. Kasvu oli henkilömääräisestikin huomattavaa.

Teoksen parasta antia ovat laitoksen koulutus- ja kehittämistoiminnan sisällölliset tarkastelut.

Aktiviteettien kirjo oli valtava. Tähän liittyvät mainiosti muistelut alan pioneerien, kuten yliopiston suunnittelutoimiston päällikön Heikki Lammen, räiskyvästä ideoinnista. Käytännön yhteistyössä syntyneet ideat olivat asiakaslähtöisen toiminnan ydintä. Verkostomainen, tiedelaitosten professo-reita, ministeriön asiantuntijavirkamiehiä sekä yritysten ja kuntien edustajia osallistava työtapo innosti ja toi tuloksia. Toiminnassa oli runsaasti vapausasteita, mikä oli tärkeää uusien ideoiden synnylle. Yhteistyön laajuutta ja ideoiden runsautta voi todella ihailia ja kaivatakin näin jälkikäteen.

KEHITTÄMISEN PIONEERIT

Pitkät työllisyyskoulutukset muodostuivat tärkeäksi oppimisen paikaksi niin Lahden keskukselle kuin muille vastaaville laitoksille. Lahti oli edelläkävijä: vuonna 1985 käynnistyi jo 120. työllisyyskurssi. Koulutusten kirjo oli suuri: elinkeinoasiamiehet, matkailuala,

TUTKIMUSTA, KEHITYSHANKKEITA JA VÄITÖSKIRJOJA.

tukset olivat lähtökohta myöhemmille asiantuntijakoulutuksille.

Teoksessa kuvataan lisäksi lyhyesti erilaisia kehittämissprojekteja, selvityksiä ja matkailun kehittämishankkeita, joita tehtiin Sodankylää ja Tuusniemeä myöten. Eivätkä hankkeet rajoittuneet pelkästään Suomeen, vaan laitoksen pioneerit sukelsivat rohkeasti kehitysyhteistyöhankkeisiin. Hankkeiden ja pitkien koulutusten yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi olisi mielenkiintoinen aihepiiri, mutta se menee historiikin tehtävän ulkopuolelle.

VERKKO-OPETUKSEN EDELÄKÄVIJÄ

Lahden keskuksessa virisi etä- ja monimuoto-opetus, joka oli ajasta ja paikasta vapaata ja joka vaikutti vähitellen koko yliopistoon. Palmenian ja muiden koulutus- ja kehittämiskeskusten ja avointen yliopistojen rooli monimuoto-opetuksen kehittämisessä ja elinikäisen oppimisen idean edistämässä oli tärkeä koko suomalaiselle aikuiskoulutukselle.

Lahden keskukseseen perustettu tutkimusosasto lienee ainoa koulutus- ja kehittämiskeskus, jossa laajemmin tehtiin soveltavaa tutkimusta sosiaalipolitiikan, aikuis-koulutuksen, yrityskehittämisen

ja ympäristötieteiden alueella. Syntyi myös väitöskirjoja. Täydennyskoulutusyksiköt ovat olleet hyvä koulutus- ja kehityspaikka monille nuorille maistereille oppia käytännön työntekoa. Monet sosiaali- ja koulutuspolitiikan vaikuttajat sekä virkamiehet ovat saaneet niistä vauhtia uralleen.

Historiikista käy ilmi, miten hankalasti yliopistoon jäsenyvän osan koulutus- ja kehittämiskeskusten toiminnallinen kokonaisuus muodosti. Osin oli tarvetta organisoida voimakkaasti kasvannutta laitosta uudelleen, mutta joistakin viitteistä voi päätellä, että dynaamisen täydennyskoulutusyksikön ja perinteisen yliopistolaitoksen byrokratia ja valtarakenteet olivat jonkinlaisessa ristiriidassa. Tekijät esittelevät yksityiskohtaisesti hallinnollisia kuvioita etenkin teoksen alkupuolella. Vaikka ratkaisu hiukan haittaa luettavuutta, kuvaukset laitoksen alasajosta ovat kiinnostavia.

MISSÄ NYT VIRITELLÄÄN IDEOITA?

Kehittämistoiminta ja täydennyskoulutus koskettivat monia henkilöitä, ja luovuutta esiintyi paljon. Villit ideat saivat rehottaa kokeilukentällä. Missä nyt kehitellään käytäntölähtöisiä yliopistolliseen tutkimukseen liittyviä yhteiskun-

nan ja alueiden kehittämiseen liittyviä uusia ideoita? Taloudelliset ehdot ovat toki muuttuneet. Siitä huolimatta näyttää, että Palmenian ja samankaltaisten laitosten lakkauttamisessa tai alasajossa ei arvioitu oikein toimintojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Ovatko yliopistot kadottamassa tärkeän osan kolmannesta tehtävästään?

ESKO PAAKKOLA

KT

Kirjoittaja on Itä-Suomen yliopiston koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducaten entinen johtaja.

TEKSTI: JENNI PÄTÄRI
 KUVA: MIKA LAPPALAINEN

”Haluan ymmärtää ihmistä”

Polvijärvellä asuva tutkija-opettaja **Erja Laakkonen**, 41, on kiinnostunut nuorten aikuisten naisten tavoista tavoitella hyvää elämää.

MINUSTA TULI TUTKIJA, sillä olen utelias ja nautin uuden oppimisesta. Ennen yliopisto-opintoja työskentelin aikuiskoulutuksen kentällä erilaisissa tehtävissä. Työn ohessa opiskelin avoimessa yliopistossa aikuiskasvatustiedettä ja tiedotusoppia. Kun tulin päätoimiseksi opiskelijaksi Joensuuhun, sekä aikuiskasvatustiede että kulttuurintutkimus veivät minut mukanaan. Huomasin, että esseet ja tutkielmat ovat minun juttuni. Tiedonhaku, analysoiminen ja kirjoittaminen innostivat. Ymmärsin, että minussa on tutkijan vikaa.

JOS EN TUTKISI, toimisin opettajana. Teen opetus-työtä tälläkin hetkellä. Opettajan ja tutkijan töissä on paljon samaa: lukemista ja kirjoittamista, tiedon prosessoimista ja eteenpäin välittämistä.

AIKUISKASVATUSTIEDETTÄ TARVITAAN YHTEISKUNNASSA samasta syystä kuin muutakin tiedettä: jotta ymmärrämme paremmin itseämme ja maailmaa. Tutkijoina kannamme suurta vastuuta. Toivon, että aikuiskasvatustieteen toimijat ottavat yhä rohkeammin kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Pidän aikuiskasvatustiedettä tieteenalana, jolla on emansipatorisia intressejä.

Koska tutkimme ihmistä emmekä vain rakenteita, olemme tekemisissä hyvin perustavien kysymysten

Koska aikuiskasvatustiede on rajoja rikkovaa, tutkijan tulee liikkua avoimin mielin laajalla kentällä, tieteenalarajoja koetellen.

kanssa. Yksilöiden kohtaamat haasteet eivät ole ainoastaan suomalaiselle yhteiskunnalle ominaisia vaan esimerkiksi eriarvoistuminen ja ilmastonmuutoksen seuraukset ovat globaaleja ilmiöitä.

Teoreettisesti nojaan niin aikuiskasvatustieteen kuin sosiologian ja kulttuurintutkimuksen suuntaan. Olen kiinnostunut yksilöstä: haluan ymmärtää ihmistä, joka näyttäytyy tilastossa vain numerona. Mitä hän ajattelee, mitä hän tuntee?

Lähestyn aikuisuutta kulttuurisena konstruktiona, jonakin sellaisena, mitä rakennamme yhdessä. Toimissamme toistemme kanssa vuorovaikutuksessa haastamme ja horjutamme näitä rakennelmia.

Olemme sosiaalisia ja kulttuurisia olentoja, jotka navigoivat maailmassa alati muovautuvien sisäisten karttojen avulla. Yksilön ja rakenteen välinen suhde puhututtaa yhä sosiologeja, ja aikuiskasvatustieteessä jatkuu keskustelu toimijuus-käsitteestä.

Yksilö ei ole rakenteiden armoilla, vaikka toki kokeekin rakenteiden tuomat rajoitteet konkreettisesti arjessaan. Näen yksilön aktiivisena toimijana, joka löytää – sukupuolentutkimuksen teoreetikon **Teresa de Lauretis'n** ajatuksia vapaasti mukaillen – toisintoimimisen paikkoja hegemonisten diskurssien marginaaleissa, instituutioiden välimaastoissa, rakenteiden halkeamissa.

Parakaik olen kiinnostunut ”hyvästä elämästä”. Väitöstutkimuksessani kysyin, mitä aikuisuus on. Olen nyt ulottanut tarkasteluani laajemmin elämäntapojen kysymyksiin. Mitä on hyvä ja tavoiteltava aikuisuus, millaisia elämäntapojen ideaalit ovat? Haluan tietää, kuinka aikuisuutta rakennetaan epävarmuuksien ja ristiriitojen puristuksessa.

Olen keskittynyt nuorten aikuisten naisten aikuisuuteen ja elämäntapoihin. Naiset, joita ei ole asetettu erityisellä tavalla marginaaliin ja joilla on paljonkin sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, voisivat tavoitella niin sanottua normiaikuisuutta ulkoisine merkkeineen. Kuitenkin ’aikuisuus’ herättää jo sana kielteisiä mielikuvia, eivätkä nuoret aikuiset naiset välttämättä tavoittele esimerkiksi omistusasuntoa, vaan haaveilevat vaikkapa matkustelusta.

Työn tulisi taata toimeentulo, mutta se ei saisi sitoa. Perhe tarjoaisi turvasataman, mutta sitoutuminen ei houkuta. Työ saattaakin antaa liikkumavaraa, olla silppua ja pätkeä – mutta kuinka sietää taloudellista epävarmuutta?

Yhdessä tutkijakollegojeni **Jyri Mannisen** ja **Juha Kauppilan** kanssa kehittelimme ’notkean toimijuuden’ käsitteen, jolla pyrimme tavoittamaan luovuutta ja joustavuutta, joita nuoret aikuiset naiset osoittavat tasapainoillessaan ristiriitaisten toiveiden ja halujen välillä.

KUN EN TUTKI, olen metsässä tai taidenäyttelyssä tai vapaaehtoistyössä järjestöissä. Koen, että meillä jokaisella on velvollisuus pyrkiä rakentamaan yhä parempaa yhteiskuntaa ja tulevaisuutta. Meidän tulee taistella arvojen koventumista vastaan. Erityisesti ihmis- ja eläinoikeuskysymykset ovat minulle tärkeitä.

Uusi kiinnostava luottamustehtävä on Aikuiskasvatuksen Tutkimusseuran tiedottajan tehtävä.

TÄRKEIN VERKOSTONI on rakentunut opiskeluaikojeni lähtien Itä-Suomen yliopiston Joensuunkampukselle. Olen onnekas saadessani jakaa ideoitani ja ajatuksiani eri alojen tutkijoiden kanssa: en vain kasvatus- ja aikuiskasvatustieteilijöiden vaan myös sosiologien, yhteiskuntatieteilijöiden, sukupuolentutkijoiden sekä kulttuurin- ja perinteentutkijoiden kanssa. Joensuun tutkijanaisten yhdistyksen tapamisissa puhumme tutkijan arjesta ja paljosta muustakin: asiasta ja asian vierestä.

Klassikko, johon palaan

Minua ovat innoittaneet erityisesti kaksi sosiologiaa. Vuonna 1990 valotti perustutkintopöytäkirjalle, mitä sosiologinen mielikuvitus on.

Yhdysvaltalaisen **Richard Sennettin** *Työn uusi järjestys – Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta* vuodelta 1998 oli huikea lukukokemus. Sen myötä ymmärsin, kuinka innostavasti tutkimuksesta voi kirjoittaa.

Sarja vie aikuiskasvatuksen tutkijan arkeen ja verkostoihin. Sen tuottaa Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.

ARTO O. SALONEN & MARIA JOUTSENVIRTA

Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen

Vauhditamme keskustelua hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta kysymällä, millainen on sivistyksen ja vaurauden luonne yhteiskunnassa, jonka tärkein tavoite ei enää ole äärimmäisestä köyhyydestä vapautuminen ja jossa teknologia murtaa ihmisten, yhteiskunnan ja talouden toimintaa. Kohdistamme huomion erityisesti suomalaisen hyvinvointiyhteiskuntaan, mutta monet asiat pätevät myös muihin pitkälle teollistuneisiin yhteiskuntiin. Perustamme tarkastelun Ronald Inglehartin (1977) ja Shalom H. Schwartzin (1992) empiirisesti koeteltuihin arvoteorioihin. Niiden mukaan elintason parantuminen aineellisen vaurastumisen myötä antaa kansalaisille yhä paremmat mahdollisuudet siirtyä aineellisen hyvän maksimoinnista elämän merkityksellisyyden voimistamiseen. Hyödyn-

nämme utooppista ajattelua, jonka avulla on mahdollista tunnistaa toivoa herättäviä keinoja yhä monimutkaisempien ekologisten, taloudellisten ja sosiaalisten kysymysten ratkomisessa. Kuvailemme 2050-luvulle ajoittuvan tulevaisuusnäkökuvan, jossa etäännyttämme vallalla olevia, usein itsestään selvinä pidettyjä asiantiloja. Osoitamme, että vaurauden ja sivistyksen laajempi tarkastelu antaa välineitä tunnistaa edistyksen kovaa ydintä. Näin saadaan uusia mahdollisuuksia kirkastaa kasvatuksen ja koulutuksen sivistystehtävää.

Avainsanat: materiaaliset arvot, jälkimateriaaliset arvot, sivistys, vauraus, hyvinvointi, kestävä kehitys

Aikuiskasvatus 38 (2), 84

ARTO O. SALONEN & MARIA JOUTSENVIRTA

Wealth and culture after the age of abundance

We aim to stimulate discussion about the future of affluent society. We ask what the nature of culture and wealth is in society, the key objective of which is no longer to free people from extreme poverty. We particularly focus attention on Finnish affluent society, but many issues also apply to other industrialised societies. We base our examination on Ronald Inglehart's (1977) and Shalom H. Schwartz's (1992) value theories. According to them, an improvement in the standard of living through material prosperity provides citizens with increasing opportunities to move from the maximisation of the material good to the strengthening of the meaning in life. We utilise utopian thought which makes possible to identify thinkable and inspir-

ing means to resolve increasingly complex ecological, economic and social challenges. We portray a view of the future of the 2050s, through which we distance ourselves from the prevalent state of affairs often considered self-evident. We demonstrate that broader examination of prosperity and culture enables us to recognise the heart of progress. This offers new opportunities to clarify the cultural function of pedagogy and education.

Keywords: abundance, material values, post-material values, culture, prosperity, affluence, education, sustainable development

Aikuiskasvatus 38 (2), 84

MIKKO ROSENBERG

Keho, halu ja tunnustus kulutuksessa – Oudoksumalla kestävämpään tulevaisuuteen

Nykyisenlaisen kulutuskulttuurin seuraus on vääjämätön ekologinen rapautuminen. Ihmisten halu kuluttaa ja toteuttaa itseään pitää yllä kehityskulkua. Kriittisen pedagogiikan monitieteisestä teoriaperinteestä käsin tarkastelen kuluttavaa haluamista, joka osaltaan pitää yllä patologista kulutuskäyttäytymistä. Jotta ymmärrämme toimintaamme nykyistä paremmin, on ensin tutkailtava sitä, mitä haluaminen pitää sisällään. On hankala rajata keinotekoisia muualta omaksuttuja haluja ja luonnollisia haluja, koska elämässä koettu on sidoksissa ympäristöön ja kehoon. Halut kasvavat arkisissa kohtaamisissa, kun opimme, mitä muut haluavat tavoitella. Halut ilmentävät inhimillisen olemisen

henkilökohtaisuutta ja intersubjektiivisuutta. Henkilökohtainen keho haluaa kokea olevansa turvassa ja yhteydessä toisiin. Kulutushalujen toteuttaminen ja ylläpitäminen rapauttavat ekologisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti globaalisti. Kasvatustieteen haaste on löytää välineitä muodostaa nykyistä kestävämpää haluamista. Oudoksuva kasvatusta luo edellytyksiä nähdä normaalki koettu kulutuskulttuuri tuoreessa valossa.

Asiasanat: kriittinen pedagogiikka, halu, kestävä kehitys, kulutuskulttuuri, queer

Aikuiskasvatus 38 (2), 102

MIKKO ROSENBERG

The body, desire and recognition in consumption – A more sustainable future by considering things as odd

The consequence of modern consumption culture is inevitable ecological deterioration. Human desire to consume and to fulfill oneself maintains this progression. From the multidisciplinary theoretical tradition of critical pedagogy, I examine the pathological desire to consume. To better understand how we behave, we must first deconstruct desire. It is difficult to make a difference between artificial and real desires because they all seem real in the world of embodied experience. Desires develop in everyday encounters, when we learn what others want to pursue. Desires reflect the individual and intersubjective nature of human existence.

At the same time body desires to be safe and interconnected with other. The materialization and upholding of consumer desires deteriorate ecologically, socially and politically on a global scale. In this framework the challenge for pedagogy is to foster more sustainable desiring. The queer pedagogy challenges the normality of consumer culture by questioning its absurd nature.

Keywords: critical pedagogy, desire, sustainable development, consumption culture, queer

Aikuiskasvatus 38 (2), 102

Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa

Analysoimme ensimmäisen vuoden ammattiopiskelijoiden kokemuksia sosiaalisesta ja poliittisesta osallisuudesta ryhmähaastatteluiden pohjalta. Analyysiin olemme ottaneet vaikutteita Charles Cooleyn peiliminän teoriasta ja sekä Axel Honnethin tunnustuksen teoriasta, joiden näkökulmasta osallisuus syntyy arjen lähiyhteisöjen vuorovaikutuksessa. Analyysimme perusteella sosiaalinen osallisuus, eli kuulumisen kokemukset arjen lähiyhteisöihin, on ammattiopiskelijoille tuttua ja miellyttävää. Poliittinen osallisuus ainakin edustuksellisten järjestelmien ja päätöksiä tekevien poliitikkojen muodossa taas koetaan etäiseksi ja vieraaksi, jolloin sosiaalinen ja poliittinen osallisuus muodostavat ammattiin opiskeleville kaksi erilaista vuorovaikutuskenttää. Opiskelijoiden sosiaalinen ja

poliittinen osallisuus eivät 2010-luvun yhteiskunnassa synny itsestään vaan ne vaativat aktiivista ohjaamista. Analyysimme osoittaa osallisuuden kahtalaisuuden: Yhtäältä se on resurssi, jonka varassa toimijat osallistuvat yhteisöjen toimintaan ja luottavat siihen, että siitä koituu heille hyvää. Toisaalta osallisuus on prosessi, jossa toimivat voivat harjoitella ja vahvistaa osallistumisen valmiuksia ja luottamuksen kokemusta.

Asiasanat: ammatillinen koulutus; kvalitatiivinen tutkimus; ohjaus; osallisuus; poliittinen osallistuminen; sosiaaliset suhteet

Aikuiskasvatus 38 (2), 112

Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen

We analyse first-year vocational students' experiences of social and political participation based on focus group interviews. For the analysis, we have taken influences of Charles Cooley's looking-glass self theory and Axel Honneth's theory of recognition. In their perspective, the conditions of participation are created in interaction with everyday communities. Based on our analysis, social participation, i.e. experiences of belonging to everyday groups and communities, is familiar to and pleasant for vocational students. Political participation, at least in the form of political decision-making and representative democracy, is considered distant and strange. Thus social and political participation form two different fields of interaction for vocational students. In the society of the 2010s, the social and political participation of students is not self-gen-

erating and requires active guidance. Hence our analysis demonstrates the duality of participation. On the one hand, it is a resource by which actors participate in social and community activities and trust that it will be good for them. On the other hand, participation is a process in which actors can practise and strengthen their participatory skills and experiences of trust.

Keywords: vocational education and training, qualitative research, guidance, participation, political participation, social relations ja aakkosjärjestyksessä: guidance; participation; political participation; qualitative research; social relations; vocational education and training

Aikuiskasvatus 38 (2), 112

Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura (ATS) tiedottaa

OSALLISTU

ESREA Conference

Aika ja paikka: 19.–20. lokakuuta, Linköping, Ruotsi

Teema: Adult education and struggles for democracy in precarious times

Järjestäjät: Active Democratic Citizenship and Adult Learning Network, Linköping University ja Mimer – The Swedish network for research on popular education

Ilmoittaudu: early bird -rekisteröityminen viimeistään 30. kesäkuuta

Lisätiedot: <https://www.esrea.org/activities/conferences-seminars>. Katso sivulta myös muut ajankohtaiset tiedotteet.

Kasvatustieteen päivät

Aika ja paikka: 15.–16. marraskuuta, Tampere

Teema: Hyvyys, totuus ja kauneus kasvatuksessa

Pääpuhujat: professori Zhang Hua ja nykyaikailija Marita Liulia

Järjestäjät: Suomen Kasvatustieteellinen Seura ry ja Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta

Lisätietoja: <https://events.uta.fi/kt-paivat2018>

Abstraktit: viimeistään 24. syyskuuta

Vuoden 2018 ammattikorkeakoulun- ja ammatillisen koulutuksen tutkimuspäivät

Aika ja paikka: 28.–29. marraskuuta, Espoo

Teema: Mihin menet, ammatillinen koulutus?

Järjestäjät: Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia, Ammatillisen koulutuksen tutkimusseura OTTU ry ja Espoon kaupunki

Abstraktit: Ilmoita sähköisen järjestelmän kautta mukaan joko tieteellinen esitelmäsi (abstrakti), posteriesityksesi, kehittämishankkeen esittelysi, ideasi round table

-keskusteluun tai jokin muu teemaa koskettava esitys. Esitykset pyydetään lähettämään viimeistään 31. elokuuta.

Lisätiedot: <https://www.omnia.fi/tietoa-omniaasta/tutkimustoiminta/amk-ja-ammattillisen-koulutuksen-tutkimuspäivät-2018/call-abstracts>

LIITY JÄSENEKSI

Tiedeseuran jäseneksi voi liittyä jokainen aikuiskasvatuksesta kiinnostunut, alalla toimiva tai tutkimusseuran toiminnasta kiinnostunut henkilö tai yhteisö.

Lisätiedot: <https://www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi/jasenyy>

Jäsenenä

- saat *Aikuiskasvatus*-tiedelehden
- nautit alennetusta osallistumismaksusta tutkimuspäiville
- voit ostaa julkaisuja jäsenetuhintaan
- verkostoidut alan tutkimuksesta kiinnostuneiden tahojen kanssa
- saat ajankohtaistietoa aikuiskasvatuksesta.

TULE MUKAAN

Osallistu keskusteluun somessa ja sähköpostilistalla.

- www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi
- www.facebook.com/aikuiskasvatuksentutkimusseura
- twitter.com/aikuiskasvatus
- ats-lista@lista.tsv.fi

ATS on vuonna 1940 perustettu tieteellinen yhdistys, joka kehittää alan kansallista ja kansainvälistä tieteellistä tutkimusta, osallistuu alan tiede- ja koulutuspolitiikkaan sekä vahvistaa vuoropuhelua tutkijoiden, käytännön toimijoiden ja politiikantekijöiden välillä.

.3511

Milloin on aikaa lukea? Aina!

Aina-verkkomedia

- Kriittistä ajattelua ja tutkittua tietoa.
- Syväluotaava juttupaketti kuukausittain.
- Ajaton ja ajassa kiinni.

Median tärkein arvo on sivistys.

AINA

www.ainamedia.fi

Kustantaja: KVS